

ХТО ЛОБИЮЄ НЕЗАКОННЕ БУДІВНИЦТВО
НА ФУНДАМЕНТІ ДЕСЯТИННОЇ ЦЕРКВИ

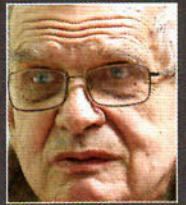
ЧОМУ ФРАНЦІЯ НЕ ЗАЦІКАВЛЕНА
У ПРАВДІ ПРО ВБИВСТВО ПЕТЛЮРИ

«БРАТИ ГАДЮКІНИ»:
ІСТОРІЯ З ПРОДОВЖЕННЯМ

Тиждень

український www.tyzhden.ua

ТОМАС
ВЕНЦЛОВА
ПРО ВІДКРИТІЙ
НАЦІОНАЛІЗМ

№ 22 (187) 3 – 9 ЧЕРВНЯ 2011 р.

ЯК ПОДОЛАТИ СОВОК

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

Відповідь – у спеціальному
проекті «Україна-20»

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

CITY РАНОК

дивіться по буднях

о 7:00

Ліцензія: серія НР № 0900-м від 19.05.2005

КАНАЛ
ТВОГО
МІСТА

www.city-tv.kiev.ua

Фото
тижня
Президентські
головорізи

Глибоке буріння
Чому міністр
нацьковує на
журналістів
спецслужби

Космос-2
Чи отримає
Київ €82 млрд
іноземних
інвестицій

ВПРИТУЛ

Уроки
Незалежності.
Спецпроект
«Тижня»

10

Ігор Лосєв
про симулякри
української
демократії

20

Не загубитись у глобальному світі
Литовський поет, перекладач,
дисидент, філософ Томас Венцлова
про досвід своєї країни в подоланні
спадку совка, відкритий націоналізм
та місце інтелектуалів
у суспільному житті

22

Автомат Азарова
Як уряд латає
бюджет за рахунок
«автоматичного»
відшкодування ПДВ

26

Українська компенсація
для Газпрому
Чому російський
паливний монополіст
поступився за всіма
позиціями європейським
контрагентам, окрім Києва

30

Нєсвята Ніно
Вахтанг
Кіпіані про
грузинську
опозицію

32

З демократією на вустах
Кристина Курчаб-
Редліх про вибірковість
західних лідерів у
«захисті громадянських
прав», яка на руку
Януковичу

34

Рейдери
Московського
патріархату
Як УПЦ МП
прибирає до
рук історичну
пам'ятку

36

«Зручне» вбивство
Реймон Кларінар
про те, чому у
Франції для більшості
інтелектуалів справи
Петлюри не існує

38

«Тут всяку всячину
іграли»
Історія
українського
картярства

42

Юрій
Макаров
про людей
діла

46

Золото Вроди
Переможниця
Канського
фестивалю про
контрасти,
життя без кіно й
можливість вибору

48

НАВИГАТОР

Віват Кузя!
Чому всенародна
любов до «Братів
Гадюкіних» не
згасає роками

50

Не для збагачення
В Україні відбувся
перший добродійний
аукціон для розвитку
сучасного арту

54

Під покровом ч/б
Всесвітньвідомий
фотограф Мірон Цовнір
розкриває голу правду
«життя на краю»

56

До лампочки
Як Тиждень намагався
відправити на утилізацію
використані батарейки
та люмінесцентні лампи

60

Світ, створений
людиною
Як змінити Землю

62

Кілька
слів від
журналістів
Тижня

66

Тиждень

№22 (187) 3–9.06.2011
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український Тиждень»
Головний редактор Сергій Литвиненко
Заступники головного редактора
Ростислав Павленко, Наталія Петринська
Оглядачі Юрій Макаров, Дмитро Вовнянко,
Андрій Дуда, Алла Лазарева
Редактори Жанна Без'яточук, Дмитро Губенко,
В'ячеслав Дарпінянц, Роман Кабачий, Дмитро
Кривенко, Ігор Кручик, Андрій Лаврик

Журналісти Богдан Буткевич, Інна Загородня,
Олександр Михельсон, Аліна Пастухова,
Олена Чекан
Відповідальний секретар Віталій Столига
Арт-директор Андрій Ермоленко
Дизайнери Ганна Ермакова,
Тимофій Молодчиков
Художник Павло Ніц
Більд-редакція Олександр Чеменьов,
Валентина Бутенко
Фоторедактор Олена Шовкопляс
Літературні редактори Юрій Бедрік,
Лариса Мінченко, Марина Петрова
Коректори Росіна Ларіна, Ірина Павленко

Фінансовий директор Андрій Решетник
Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андреева
e-mail: andreeva@ut.net.ua
тел.: 067 407-10-89
Відділ промо та маркетингу Ганна Кашейда
Голова редакційної ради Роман Цуприк
Видається з 2.11.2007 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ №13005-1889Р від 13.08.2007 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с №2
Адреса редакції та видавця
03067, Київ, Машинобудівна, 37

E-mail: office@ut.net.ua.
Тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,
Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 114624
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 1.06.2011 р.
Виходить щоп'ятниці.
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою.
Ціна договірна. Передплатний індекс 99319

Президентські головаорізи

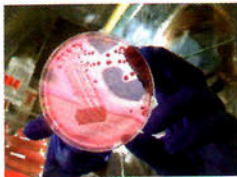

Армії завжди був притаманний своєрідний гумор. Він здебільшого вирізняється багаторазовим відтворенням «бородатих» анекдотів, хоча є в ньому місце і для креативу. Як, наприклад, на Хмельницькому полігоні, де до портрета Віктора Ющенка приклеїли голову... Віктора Януковича. Вочевидь, військові обрали найбюджетніший варіант заміни головнокомандувача.

За певних обставин солдатський «фотошоп» можна було б розтлумачити як мистецьку інсталяцію, адже цій традиції чимало років: ще в Давньому Римі статуям імператорів замінювали голови, зберігаючи водночас ідеальних пропорцій тулуби. Втім, в українському війську ситуацію сприйняли без гумору: командира частини, де було помічено скандальний плакат, звільнили.

Фото: УНІАН

26 травня

У Німеччині зафіксовано перші харчові отруєння невідомого походження. 16 осіб померли

27 травня

У Довілі відбувся саміт «Великої вісімки». Арабським країнам виділять \$20 млрд

28 травня

«Барселона» перемогла в Лізі чемпіонів. Святкування каталонців переросло в масові сутички з поліцією

Глибоке буріння

«Ми зараз попросили СБУ, щоб з'ясували, хто замовник... Це за казуха – сто процентів». Так відреагував міністр енергетики та вугільної промисловості України Юрій Бойко на публікації, в яких його відомство звинувачувалося в перевитратах під час придбання бурової платформи для видобування нафти, газу й нафтогазового конденсату в Чорному морі.

Журналістське розслідування, яке стало приводом для цієї заяви, широко розійшлося вітчизняними ЗМІ. Грунтувалося воно на відкритих джерелах. Державне акціонерне товариство «Чорноморнафтогаз» купило в англійської компанії Highway Investment Processing LLP самотісну плавучу бурову установку (СПБУ). Журналісти встановили, що за неї британці взяли \$400 млн, а тим часом фірма – виробник аналогічних установок, яка саме напередодні оголосила про надходження відповідного замовлення, вимагала за свій товар лише \$248,5 млн.

Простеживши ланцюжок приблизно з 15 компаній, українські газетарі виявили, що в кінцевому підсумку за британською компанією стоять кілька одних і тих самих осіб, що є громадянами Латвії.

«Прихід платформи, котра може бурити на глибині понад 100 м, у Чорне море – це реальна зміна всієї геополітичної ситуації...» – заявив у відповідь міністр Бойко. «Насправді вартість установки може дорівнювати 250 млн, але ж там не враховано цін ні рятувальних гвинтокрилів, ні кораблів, а це додаткові гроші...»

Такі виправдання міністра – професіонала в нафтогазовій галузі – здавалися щонайменше дивними, адже рятувальні гвинтокрили, як правило, не входять у «комплект» морської бурової платформи. Тим більше туди не входять якісь «кораблі». Україна має дві такі застарілі платформи, і в квітні 2002 року з однієї з них уже рятували екіпаж. Вертоліт, що розбився при цьому (загинули 20 осіб), належав МНС...

Тиждень в історії

3 червня 1571 року

4 червня 1771 року

5 червня 1851 року

Військо кримського хана Девлета I Гірея спалило Москву

Голландський мореплавець Вітус Йонас Берінг відкрив Аляску

У США вийшла друком перша частина «Хатини дядька Тома» Гаррієт Бічер Стоу

29 травня

У Маріуполі зафіксовано перший випадок холери. Станом на 1 червня госпіталізовано 13 людей

30 травня

Антипрезидентська демонстрація у Тбілісі. Обійшлося без сутичок

31 травня

Масовий робітничий протест у Запоріжжі. Металурги вимагали припинити скорочення кадрів

1 червня

Митний союз уперше застосував антидемпінгові заходи проти українських виробників

Морська бурова платформа – вкрай складна річ, і Бойко мав би знати, що є не менш як 10 типів платформ для видобування енергоносіїв з-під морського дна. СПБУ в принципі не можуть добувати енергоносії на глибині моря понад 150 м. Нинішні «Таврида» та «Сиваш», які є в розпорядженні України, ледь сягають 76 м. Водночас фахівці добре знають, як різко хилиться вглиб дно шельфу Чорного моря. І не факт, що навіть 150 м буде достатньо для розвідувального буріння, не кажучи вже про «реальну зміну геополітичної ситуації» (до речі, румуни й болгари вже давно залучили до розробки своїх шельфів провідні західні компанії).

Усе сказане вище можна підсумувати двома повідомленнями. По-перше, ще у вересні 2009 року з'явилася інформація, що Чорноморнафтогаз домовився з Китайською експортно-імпоротною компанією про будівництво в Чорному морі нафтогазовидобувної платформи. Восени 2010-го угоду підтвердив... Бойко. Але вже за тиждень українська сторона переглянула ситуацію й оголосила новий конкурс на найкращого виконавця бурової установки.

По-друге, не виключено, що саме зараз ми спостерігаємо наслідки цього «конкурсу», згідно з яким, нагадаємо, Україна платить (чи вже сплатила?) \$400 млн за бурову установку «з кораблями й гвинтокрилами». Тоді як китайська фірма, від якої відмовився Юрій Бойко, нещодавно отримала замовлення на два комплекси СПБУ за ціною \$366 млн разом. Тобто \$183 млн за один.

Чи стане цей текст приводом для чергових «скарг» до СБУ, покаже час. За даними *Тижня*, на момент написання матеріалу Міністерство палива й енергетики жодних письмових звернень до СБУ щодо публікацій про «дорогоцінну» бурову платформу так і не подало. Водночас заява високопосадовця є більш ніж прозорим сигналом журналістам, які все ще мають нахабство досліджувати сумнівні оборудки людей, наділених владою. В цивілізованих країнах журналістське розслідування стає приводом для перевірки компетентними органами можливих зловживань держслужбовців. Тоді як в Україні чиновники нацьковують спецслужби на ЗМІ, які насмілюються ставити їм незручні запитання.

Олександр Михельсон

Латвійський клубок

Рішення президента Латвії Валдіса Затлерса розпустити парламент через «неповагу до суду» – відмову дати згоду на обшук у будинку проросійського депутата Айнарса Шлесерса (на фото) – витягнуло на публіку цілий клубок проблем, характерних для пострадянських держав, у внутрішньому житті яких відчутно вплив Москви.

Бюро з попередження і боротьби з корупцією вимагало дозволу на проведення обшуку в межах справи, за якою проходять деякі олігархи країни, зокрема Шлесерс. Ідеться про хабарництво, відмивання коштів та незаконне фінансування політичної кампанії.

Несподівану заяву зробив посол Литви у Латвії Антанас Вальоніс, мовляв, події в державі його перебування «нагадують переворот», унаслідок якого влада може змінитись, а до сейму відтак потраплять проросійські радикали. Після такої заяви дипломат подав у відставку.

Вакцинація судом

Суд в американському штаті Орегон постановив повернути Україні \$19 млн, сплачених вітчизняним Міністерством охорони здоров'я у 2008–2009 роках під час закупівлі вакцин. Загальна сума позову, поданого держпідприємством «Укрвакцина», становить \$59,8 млн. Феміда визнала, що посередники виставляли офіційному Києву рахунки у три – чотири рази вищі, ніж ціни виробника.

Уряд та лояльні до нього ЗМІ вже заявили, що йдеться про «повернення» коштів, витрачених попереднім Кабміном на ліки від «свинячого грипу». А перший заступник генпрокурора Ренат Кузьмін – що проти экс-прем'єр-міністра Юлії Тимошенко може бути порушено ще одну кримінальну справу. Тим часом у рішенні суду фігурують лише назви вакцин від дифтерії, правцю, кашлюку, поліомієліту. Крім того, в партії «Батьківщина» наголошують, що закупівлями керував тодішній заступник міністра Зиновій Митник. Він очолював МОЗ 2010 року, його вважають креатурою нинішнього прем'єр-міністра Азарова.

Подробиці – в матеріалі «Щеплення від Тимошенко?» на сайті www.tyzhden.ua

ФОТО: УНАІ

6 червня 1945 року

На Холмщині польське підпілля спацифікувало українське село, загинуло 194 особи

7 червня 1916 року

Народився Петро Дужий, український письменник, у 1944 році референт пропаганди УПА

8 червня 1946 року

Лондонський Парад Перемоги. Через СРСР, до участі не було запрошено польські збройні сили

9 червня 1881 року

Народився Іван Луцькевич, «батько» білоруського національного руху

177 млн грн

у таку суму оцінив святкування 20-ї річниці незалежності Микола Азаров. Президент звелів оптимізувати ці витрати

11 млн грн

заборгувала «Наша Україна» державним фондам включно з Пенсійним. У деяких регіонах вже описують майно партії

53% українців

не хочуть іти на вибори. Дані фонду «Демократичні ініціативи»

5 ОБЛИЧ

ВІКТОР ТИХОНОВ
без портфеля

Віце-прем'єр став черговою жертвою президентських чисток у виконавчій владі. «Донецькі» витіснили «луганських» із Кабміну.

ДМИТРО ТАБАЧНИК
нахамив США

Міністр освіти запевнив, що посол Сполучених Штатів бажає, аби «ми якомога швидше відкочувалися до ... рівня дебілізму екваторіальних країн».

ЛЕОНІД ЧЕРНОВЕЦЬКИЙ
знову зник

Мер столиці перебуває на лікуванні за кордоном. Як відомо, терапевтичні процедури Черновецького тривають місяцями.

ВІКТОРІЯ ДЖАРТИ
пішла вгору

Вища рада юстиції призначила Вікторію Джарті, дочку керівника Ради міністрів Криму Василя Джарті, заступником голови Господарського суду Києва.

РАТКО МЛАДИЧ
пішов під суд

Звинувачуваного в етнічних чистках екс-лідера боснійських сербів переправили до Гааги. Арешт Младича викликав масові протести його прихильників у Сербії.

МАЙЖЕ СЕРЬОЗНО

на €24,5 тис.

оштрафував Європейський суд Росію за скаргою Міхаїла Ходорковського. €10 тис. – компенсація моральної шкоди

\$245 млрд

витратить Японія на демонтаж АЕС Фукусіма-1. Сума передбачає також відшкодування збитків постраждалим

КОСМОС-2

Відкриття мостів, станцій метро і дитячих поліклінік – уся ця постійна показуха за участю голови Київської міської адміністрації Олександра Попова все більше нагадує колишні вибрики все ще дійсного (формально) «космічного» мера. Днями КМДА провела гучну презентацію «Стратегії розвитку Києва», розроблену низкою провідних громадських та державних інститутів і профінансовану Рінатом Ахметовим. Презентація «Стратегії», вочевидь, мала стати презентацією самого Попова, проте чи вдалася вона, сказати важко. Наприклад, згідно з документом, до 2025 року столиця має залучити €82 млрд прямих іноземних інвестицій. Тим часом із 3 млн грн, офіційно витрачених із міського бюджету на День Києва-2011, майже чверть мільйона пішло на... фуршети для чиновників та іноземних дипломатів в Українському домі. Можливо, очікується, що ці дипломати забезпечать інвестиції в столицю, а їм у відповідь влаштують ще пишніші фуршети? Адже Київ – місто гостинне...

КОРОТКО

Влада і бізнес разом

«Між українськими бізнесменами і владою відбувається адекватний діалог, і нині немає потреби проводити акції протесту», – заявила виконавчий директор Центру захисту підприємців Оксана Продан. Під діалогом вона розуміє «узгоджений з бізнесом законопроект про спрощенку, який пройшов на розгляд у Раду» і начебто задовольняє його. Ця заява може свідчити про те, що керівництво держави, як і прогнозував *Тижень*, взяло під свою опіку протестний рух (див. *Тижень*, № 20/2011 «Псевдопротест»). Оскільки незалежні підприємницькі об'єднання в регіонах, навпаки, свідчать про посилення податкового тиску, а проект закону містить чимало підводних каменів.

Русифікація на марші

Луганська облрада ухвалила рішення, яке дозволяє мешканцям області використовувати російську мову під час звернення до органів влади. Якщо прокуратура не відреагує належним чином на порушення Конституції, ймовірно, цю ініціативу підхоплять сусідні регіони. Прикметно, що на Луганщині рівень підтримки регіоналів стрімко знижується – до 30,7% з 53,8% у листопаді 2009 року.

Угорська автономія

Угорські європосли з Трансильванії (провінція Румунії) відкривають представництво в Брюсселі. Новий офіс має обстоювати інтереси регіону Секельфолд (південно-східна Трансильванія), мешканцями якого є 600 тис. етнічних угорців. На думку експертів, це ще один крок останніх у боротьбі за автономію в Румунії. Активізації угорських громад за кордоном сприяє офіційний Будапешт, який вніс відповідні зміни до законодавства. Можливо, автономії забажають і закарпатські угорці, які також віднедавна виявляють активність (див. *Тижень*, № 3/2011).

Проти ХАЕС

Проект будови двох ядерних енергоблоків на Хмельницькій АЕС коштом Росії сфальсифікований, недостовірний та недосліджений, – заявив координатор енергетичних програм Національного економічного центру України Артур Денисенко. Раніше мешканці Хмельницького та Острога виступили категорично проти будови двох ядерних енергоблоків на ХАЕС.

Атом капут

Уряд Німеччини постановив припинити експлуатацію всіх АЕС до 2022-го. Напередодні Німеччиною прокотилися акції протесту, учасники яких вимагали швидкої відмови від атомної енергетики. Кількома днями раніше влада Швейцарії ухвалила рішення не використовувати її в країні до 2034 року.

Уроки незалеж

Автор:
Ростислав Павленко

20 років – чималий період спресованих подій кінця ХХ – початку ХХІ сто-

літь. Понад 20 років тому країни колишнього соцтабору і СРСР заявили про бажання йти до демократії та вільного ринку. З легкої руки Семюеля Гантінгтона у світовій літературі з тим часом пов'язують початок тре-

тьої хвилі демократизації, а Йошихіро Френсіс Фукуяма заявив навіть про «кінець історії» – остаточну перемогу в світі ліберальної демократії.

Однак країни регіону, що так вразили світ наприкінці

ЖНОСТІ

ПОВАЛЕННЯ ІДОЛІВ.

Мітингувальники розпочинають демонтаж пам'ятника Леніну на площі Жовтневої революції в Києві. Демонтаж завершиться у 1991 році, коли площа отримає назву Майдан Незалежності

ФОТО: ВОЛОДИМИР ФАЛІН

1980-х, демонструють дуже різні результати на обраному ними (бодай на словах) шляху. Одні, що починали перетворення з чітким баченням кінцевої мети та уявленням про необхідні кроки, увійшли до

Продовження
на стор. 12

ключових інститутів Об'єднаної Європи, завершивши таким чином своє повернення додому. В інших на уламках старого режиму утвердилися деспотії. Треті, включно з Україною, перебувають десь у дорозі, запитуючи себе й оточення, куди йти.

Відтак 20 років достатньо, щоб озирнутися й оцінити пройдений шлях. Дати відповідь на те, де звернули в небажаному напрямку і чому. Адже на початку 1990-х посадовці Євросоюзу висловлювали практично той самий скепсис щодо членства західних сусідів України, з яким донині стикається Київ. Проте за кілька років уряди і народи центральноєвропейських країн продемонстрували такі результати в переході від диктатури до демократії, що нині Європа націлена на співпрацю щодо інтеграції цих держав.

Чому це не вдалося Україні? Коротка відповідь може здаватися надто категоричною, але, на жаль, повсякчас натрапляємо на докази її правильності. Пояснення полягає в тому, що розвиток країни, реалізацію її потенціалу стримує совок. Точніше, стереотипи мислення і поведінки, притаманні homo soveticus, хоч би на якому соціальному шаблі вони перебували.

Безвідповідальність, байдужість до країни, нездатність мислити наперед, стратегічно, користолюбство, безініціативність і схильність обирати легший (а часто підліший) шлях є хворобою як еліти (чи радше «еліти»-істеблішменту), так і контроліти (не пов'язаних із владою груп, які прагнуть її здобути).

Однак ця констатація – не вирок. Такі суспільні особливості корегуються: повільно – з розвитком економіки та формуванням середнього класу, який покладається на власні сили і здатний вимагати поваги й адекватних дій від держави. Проте в агресивному геополітичному і геоекономічному середовищі часу на розкачку, повільну еволюцію суспільства може не бути. Відтак цю еволюцію потрібно пришвидшувати свідомими рішеннями: коректною побудо-

вою інститутів держави, які сприяли б відповідальності можновладців, а також законодавчими змінами, які вивільняли б (а не пригнічували) енергію і творчий потенціал громадян.

А вже щоб відповісти, що і в якій послідовності має бути зроблено, потрібен уважний погляд на те, яким чином ми опинилися в нинішньому становищі. Пошуку конкретних відповідей на ці запитання присвячений спеціальний проєкт *Тижня* «Україна-20».

Його завданням є з відомих і багаторазово описаних фактів вивести тенденції, які розкривають особливості й пояснюють причини, чому події розвивалися саме таким чином. Що могло бути зроблено інакше і що треба врахувати у майбутньому, аби уникнути помилок.

У цьому дослідженні визнається успішність тих чи інших кроків й оцінюється перебіг подій щодо того, наскільки вони сприяли незалежності України як суб'єкта міжнародного права і виконанням декларованих (кожною владою) планів реінтеграції нашої держави з Європою.

Це поняття включає економічну конкурентоспроможність, підвищення якості життя (у розумінні рейтингу людського розвитку ООН, який враховує не тільки рівень доходів, а й розвиток освіти, культури, забезпеченість прав тощо), демократичність політичного процесу, відкритість прийняття державних рішень і можливість громадського контролю над ними.

Наблизившись до відповіді на ці запитання на кожному з етапів розвитку України (кожен із них якісно відрізняється від попередніх відносинами в істеблішменті та суспільстві), у майбутні десятиліття можна використати ці знання для ухвалення правильних рішень. Тож наше дослідження спрямоване не так у минуле, як у майбутнє, що постає з описаних у ньому тенденцій.

У першій частині розглянемо тенденції, які характеризують початковий етап відродження незалежної України, власне, здобуття статусу суверенної держави. ■

Криза неспроможності

Україна не змогла скористатися з шансів, які відкривалися під час розпаду СРСР, через неготовність контреліт і короткозорість істеблїшменту

Автори:
Ростислав
Павленко,
Андрій Дуда,
Сергій
Балан,
Олег Іванов

У буремні роки повалення прорадянських режимів у Східній Європі та розпаду Радянського Союзу – часи блискавичних рішень і реалізації історичних шансів – виникло кілька сценаріїв переходу до нового, посткомуністичного життя. До успіху – швидких реформ, становлення демократії та розвитку економіки – вели два основні шляхи. Перший – об'єднання істеблїшменту й опозиції навколо незалежності. Так було в країнах Балтії; формулу влучно вказав Вітаутас Ландсбергіс в інтерв'ю **Тижню**: «Ми всі хотіли демократії для відновлення незалежності». Другий шлях передбачав «оксамитову революцію» на кшталт празької чи успішній круглий стіл між владою та опозицією (як у Польщі чи Угорщині); за їхніми підсумками комуністичний істеблїшмент поступався місцем контрелітам. Інші шляхи – ставка на «сильну руку», зволікання з реформами, спроби звести історичні порахунки із сусідами – вели до за-

міни комуністичної диктатури власне тим «новим деспотизмом», яким лякав українців Джордж Буш-старший у відомій «промові боягуза» 1 серпня 1991 року, відраджуючи депутатів Верховної Ради від боротьби за незалежність. Україна, як і в багатьох інших питаннях, – це «випадок на межі». Їй вдалося уникнути найгірших сценаріїв, однак не вийшло вповні скористатися з можливостей, що відкривалися під час розпаду СРСР.

Наприкінці 1980-х і особливо на початку 1990-х Союз потерпав від низки системних криз, найбільш очевидними виявами яких стали крах радянської економіки і параліч системи управління, поглиблений боротьбою за владу в Москві.

Економічна криза підштовхувала і істеблїшмент, і суспільство (усі верстви – від інтелігенції до військових) до пошуку нових форматів виживання. Спочатку в автономії, а потім і в незалежності стали вбачати спосіб забезпечення від неї.

Планова економіка СРСР вичерпала себе задовго до 1980-х, тож принаймні з 1965 року здійснювалися спроби її реформування. Однак у реформи тодішнє керівництво вкладало принципову суперечність: використання ринкових економічних регуляторів (рентабельність, прибуток тощо) супроводжувалося поглибленням централізму. Наприклад, за 1965–1985 роки створено 40 союзних міністерств і відомств, які взяли під контроль 90% підприємств УРСР. Економіка була командною, нею керували не директори, а чиновники. Наслідки такого мислення бачимо в українській економічній політиці донині.

І водночас структура економіки УРСР була викривлена. Частка галузей, що працювали на споживчий ринок, у загальному обсязі валової продукції не перевищувала 20%, тоді як у розвинених країнах цей показник сягає 50–60% і більше. Решту економіки становили підприємства групи А, зокрема вугільної промисловості, металургії, машинобудування. Виробничі плани для УРСР розробляли в Москві. Деформованість економіки спричинила не тільки появу товарного дефіциту, а й заострення екологічних, демографічних і соціальних проблем.

Протягом 1970-х її структурні перекося частково вдавалося ви-

Як розвалився СРСР

26 квітня 1986
Аварія на ЧАЕС. Влада намагається приховати подію та її наслідки.

ПОДІЇ В УКРАЇНІ
ПОДІЇ НА ПОСТКОМУНІСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

11 березня 1985
Обрання Михайла Горбачова генеральним секретарем ЦК КПРС. Виголошення ним тез про необхідність пришвидшення «соціально-економічного прогресу» й політики перебудови.

25 липня 1986
Ухвалення ЦК КПРС за поданням ЦК ВЛКСМ положення про структуру та керівні органи «громадсько-державної системи науково-технічної творчості молоді», яка дала змогу спритним активістам побудувати перші бізнес-структури на кошти комсомолу.

28 травня 1987
Німецький пілот Матіас Руст безперешкодно здійснив посадку на спортивному літаку в центрі Москви. Горбачов проводить системні чистки силових структур.

Лютий 1988
В адміністративному центрі Нагірно-Карабаської автономної області, місті Степанакерті, та в Єревані відбулися демонстрації. Вимога – надати незалежність Нагірному Карабаху, щоб надалі він міг приєднатися до Вірменії.

26 травня 1988
Ухвалення Закону СРСР «Про кооперацію в СРСР». Цеховики легалізувались у кооперативах.

Червень 1988
Абхазька АРСР, що перебувала у складі Грузинської РСР, звернулася до чергового з'їзду КПРС із проханням включити її до складу РРФСР.

«Верхня Вольта з ракетами»

СРСР так і не зміг забезпечити гідних умов життя своїм громадянам

Виробництво ВВП на душу населення в Радянському Союзі значно поступалося порівняно з розвиненими країнами світу

ВВП на душу населення, 1985 рік, \$

Оплата праці в СРСР була на порядок нижчою, ніж у розвинених країнах

Година праці середньооплачуваних робітників, 1985 рік, \$

У СРСР були надзвичайно низькими рівень споживання населення і витрати на соціальну сферу

Рівень споживання на душу населення, 1985 рік, \$

Вартість майна однієї сім'ї дорівнювала у СРСР 7,3 тис. крб, у США – понад \$30 тис.

На соціальні потреби (освіта, охорона здоров'я тощо) 1987 року в СРСР із державного бюджету було виділено 187 млрд крб, у США – \$500 млрд (тільки з федерального бюджету).

У СРСР величезні кошти спрямовувалися на утримання державного і партійного чиновницько-бюрократичного апарату. Тільки союзних міністерств і центральних відомств налічувалося понад 300. П'ята частина ВВП надходила на військові цілі (для порівняння: у США – 5%, ФРН, Франції – відповідно 3% і 4%).

За даними відкритих джерел

правити завдяки імпорту товарів широкого вжитку за кошти, вичурчені від продажу на Захід нафти й газу. Однак приплив нафтодоларів різко обірвався після падіння цін на енергоносії. У 1986-му СРСР отримав за експорт нафти й нафтопродуктів лише 5 млрд інвалютних карбованців (замість колишніх 10–12 млрд крб на рік). У зв'язку з цим тільки за 1986–1988-й країна втратила близько 40 млрд крб.

Спроби союзного керівництва виправити ситуацію, адміністративними заходами збільшуючи кількість і підвищуючи якість випущеної продукції, зазнали невдачі. Більшість видів товарів залишалися неконкурентними.

Часткова лібералізація наприкінці 1980-х також не вирішила проблеми. Кооперативний рух дозволили на невігідних

ПОВНОЦІННОЇ КОНТРЕЛІТИ, ЗДАТНОЇ ВЗЯТИ НА СЕБЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТАН СПРАВ В УКРАЇНІ, НЕ БУЛО

умовах (податки становили 65%, а кількість контролюючих інстанцій сягала 30), не було ані механізмів для підтримки виробничого бізнесу (кредитів тощо), ані контролю за зловживаннями (коли малі та спільні підприємства створювалися навколо великих державних для розпродажу їхнього майна). А відкриття на базі комітетів комсомолу «науково-технічних товариств молоді» взагалі сприяло відмиванню партійних та комсомольських коштів і закладенню їх у підмурки багатьох нинішніх олігархічних імперій.

Неспроможність керівництва СРСР впоратися з економічною

Червень 1988

Створення широких громадських організацій «на підтримку Перебудови», які перетворилися на рухи за незалежність: «Саюдіс» у Литві, Народні фронти в Латвії та Естонії (ініційовані у квітні, створені у жовтні).

28 липня 1988

Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР». Акція вважалася легітимною, якщо виконавчий орган ради надав дозвіл на її проведення.

16 листопада 1988

Верховна Рада Естонської РСР проголосила суверенітет республіки.

15 лютого 1989

Виведення радянських військ з Афганістану.

26 березня 1989

Перші вибори народних депутатів СРСР на альтернативних засадах.

26 травня 1989

Литва проголосила суверенітет.

кризою викликало роздратування громадян, тим більше що ідеологія вже не виконувала мобілізуючої ролі, а лояльність до влади була підірвана потужними ударами: катастрофою на Чорнобильській АЕС, яку намагалися приховати, та непопулярною війною в Афганістані.

До того ж міць московського центру була розхитана зсередини: керівництво РРФСР на чолі з Борисом Єльциним прагнуло перебрати управління найбільшою республікою СРСР на себе, чого не можна було зробити без ослаблення всесоюзної влади. Дійшло до того, що РРФСР ледь не першою (після Балтійських республік) проголосила декларацію про свій суверенітет (12 червня 1990 року, більш ніж за місяць до аналогічної української декларації).

Нових, альтернативних всесоюзних організацій або не було створено, або їхня роль була маргінальною. Очільники СРСР, не в змозі впоратися з економічною кризою і задовольнити дедалі більші запити республік щодо коштів, товарів тощо, кризь пальці дивилися на спроби місцевого керівництва вирішувати ці питання самостійно, аж поки це не перетворилося на побудову економічних підвалів для незалежнення республік.

Відтак «імперський центр» не зміг вповні використати важелі впливу на ситуацію в республіках (зокрема, Україні). Однак умовами, які виникали, необхідно було скористатися. Проте основні дійові особи в тогочасній Україні виявилися не готовими до цього.

ІСТЕБЛІШМЕНТ: БІГ З ОБЕРНЕНОЮ ГОЛОВОЮ

1990 року в способі мислення правлячої комуністичної еліти в

Україна в СРСР

За темпами зростання виробленого національного доходу в період 1980–1986 років Україна посідала **13-те місце** в Радянському Союзі.

За рівнем середньої зарплати робітників і службовців Україна була **на восьмому місці** в СРСР (90,9% до середньосоюзного рівня), а за середньомісячною оплатою праці колгоспників – на десятому (92,1%).

Україна регулярно вносила до радянського бюджету **на 10% більше**, ніж отримувала з нього.

Співвідношення пенсіонерів і зайнятих у народному господарстві: **1960 рік – 1:3,8**
1985 рік – 1:2

Частка населення УРСР, зайнятого в галузях зі шкідливими для здоров'я умовами праці, становила **53%**.

З 1965 до 1980 року темпи зростання продуктивності праці в УРСР **зменшилися більш ніж удвічі**.

1980 року питома вага окремих видів продукції УРСР у загальносоюзному виробництві становила:

- виробництва вугілля – **27,5%**
- залізної руди – **51,3%**
- виробництва сталі – **36,3%**
- доменного та сталеплавильного обладнання – **52,1%**
- цукру-піску – **52,4%**
- магістральних тепловозів – **95,1%**

ПРОТ ЕТАРІ ВСІМ ІРАМІ СІДНІТЬСЯ | ПРОПЕРІАМІ ВСІХ СТРАМ СІДІРІВАТЬСЯ | УКРАЇНЬСЬКА РСР

За даними відкритих джерел.

8–10 вересня 1989
Установчий з'їзд Народного руху України за Перебудову.

28 вересня 1989
Відставка «у зв'язку з похилим віком» першого секретаря КПУ Володимира Щербичького. Його наступником, а пізніше головою ВР УРСР став Володимир Івашко.

17–24 вересня 1989
У Чернівцях відбувся перший музичний український фестиваль «Червона рута».

29 липня 1989
Латвія проголосила суверенітет.

23 серпня 1989
У Литві, Латвії, Естонії утворено спільний живий ланцюг «Балтійський шлях» на згадку про річницю підписання пакту Молотова – Ріббентропа (правової основи окупації Балтії військами СРСР 1940 року).

24 серпня 1989
Уряд Польщі очолив представник опозиції Тадеуш Мазовецький.

Вересень 1989
Азербайджан та Грузія проголосили суверенітет, а в листопаді 1989 року ВР Грузії окремо ухвалила заяву про нечинність на її території положень союзного законодавства, які суперечать місцевим законам.

23 жовтня 1989
У Будапешті замість Угорської Народної Республіки проголошено Угорську Республіку, що визначила себе як вільну, демократичну, незалежну, правову державу.

9 листопада 1989
Падіння Берлінського муру: Рада міністрів НДР ухвалила рішення про відкриття кордону з ФРН і Західним Берліном.

УРСР стався серйозний злам. З часу виборів 1990-го відбувається ідейно-політична адаптація комуністичних еліт до нових умов – ерозії ролі КПРС і занепаду союзного центру. Можемо виокремити такі чинники політичної переорієнтації:

1. Нездатність подолати кризи в економіці та загасити військово-політичні конфлікти похитнули впевненість українських комуністів у всесильності СРСР.

2. Мітингова стихія, коли на вулицях міст у 1989–1990 роках з'являлися сотні тисяч людей, налякала «партократів»; навесні 1990-го країну охопила хвиля шахтарських страйків – на відміну від 1960-х, влада не наважилася розігнати їх силою.

3. Гласність відкрила правду про злочини радянського режиму, що призвело до розчарування багатьох людей у комуністичних ідеалах.

4. На початку 1990-х частина представників української компартійної та управлінської верхівки відчували можливість реваншу щодо центру за зверхнє ставлення в попередні роки – «комплекс образ» щодо московських еліт.

5. Значна частина кваліфікованої компартійної еліти дуже швидко усвідомила кар'єрні можливості, які відкривалися в умовах розширення компетенції республіканських органів.

Саме така позиція істеблшменту УРСР дала змогу ухвалити низку політичних та управлінських актів, що підготували Україну до самостійного державного життя. Однак він не став управлінською і політичною (національно-комуністичною) елітою, яка б ініціювала процес відокремлення від СРСР згори (як це відбувалося в країнах Бал-

тії). За різними підрахунками, вихідці з Радянського Союзу становили від чверті до третини всесоюзного істеблшменту. Така «інтегрованість до імперії» не тільки створювала додаткову лояльність до Білокам'яної – вона також означала, що найздібніші й найамбітніші були орієнтовані не на своє майбутнє в УРСР, а на «доростання до Москви». Відтак якість кадрів, які залишалися в республіці, поступалася аналогам у країнах Балтії чи навіть Закавказзя.

Тож і цілі ставилися набагато приземленіші й безпосередньо пов'язані з інтересами панівних кіл: отримувати від союзного центру потрібні ресурси, проте не допускати його втручання у внутрішні (зокрема, господарські) справи республіки. Фактично ще в середині 1991 року українська еліта була готова до появи нового Союзного договору з широкими правами УРСР включно з власною системою влади, правоохоронних органів, мінімізацією економічного впливу союзних органів на прийняття рішень у республіці. На це спрямована більшість законів, ухвалених у 1990–1991 роках після підписання Декларації про державний суверенітет УРСР.

Однак криза влади в СРСР і путч 19–23 серпня 1991-го значно пришвидшили розпад Союзу. Відтак керівництво УРСР

очолило незалежну країну і було відповідальним за вирішення її економічних, соціальних, політичних і безпекових проблем. Проте ідеологію будівництва нової держави істеблшменту сформулювати не зміг, та й був нездатний на це. Тож «балтійський шлях» швидкого успішного творення нової держави виявився нездійсненним. Понад те, в Україні не було і контроліт, які могли би сформулювати її візію замість істеблшменту і замінити його.

**КОНТРЕЛІТА:
БЕЗ МЕТИ І РОЗУМІННЯ**

Зростання впливу альтернативних щодо номенклатури автори-

**ЩЕ В СЕРЕДИНІ 1991 РОКУ
ВЛАДА УРСР БУЛА ГОТОВА
ДО ПОЯВИ НОВОГО
СОЮЗНОГО ДОГОВОРУ**

тетних осіб та організацій позначилося на результатах виборів до рад різних рівнів, що відбулися 4 березня 1990 року. І водночас вони стали ще одним підтвердженням того, що зміни еліт не відбулося.

Попри те що більшість ВР УРСР становили представники «партократії» (прихильники СРСР і прокомуністичного режиму), парламент оновився на 90%, зокрема на чверть – депутатами від демократичного, правоза-

»

22 січня 1990
Живий ланцюг від Києва до Львова на честь Дня Злуки УНР та ЗУНР.

Березень – травень 1990
Шахтарські страйки. Разом з економічними вимогами висунуто політичні, зокрема щодо відставки Міхаїла Горбачова.

Березень – травень 1990
Вибори народних депутатів УРСР і місцевих рад на альтернативних засадах.

24 листопада 1989
Після масових демонстрацій у відставку пішло керівництво Компартії Чехословаччини. 28 листопада на переговорах влади та опозиції прийнято рішення про створення нового уряду, скасування закріпленого в Конституції положення про керівну роль комуністів. 29 грудня президентом Чехословаччини обраний Вацлав Гавел.

15 грудня 1989
Початок масових виступів протесту в Румунії. 22 грудня глава держави та місцевої Компартії Ніколае Чаушеску позбавлений влади, а 25-го – розстріляний разом із дружиною.

18 січня 1990
Азербайджанська РСР оголосила війну Вірменській РСР.

7 лютого 1990
У СРСР покладено край монополії комуністів на політичну владу. ЦК КПРС проголосував за скасування шостої статті Конституції СРСР «про керівну роль КПРС».

11 березня 1990
Верховна Рада Литовської РСР прийняла акт про відновлення національної держави, тобто Литовської Республіки, яка існувала до 1940 року. У Москві цей документ не визнали, і проти Вільнюса було застосовано економічні санкції. Керівництво республіки 29 червня 1990 року оголосило мораторій на введення акта.

14 березня 1990
Горбачова на 3'їзді народних депутатів СРСР обрано першим і останнім президентом тієї держави.

хисного, націоналістичного табору (загалом 126 осіб). Останні здобули більшість у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській, Волинській областях та місті Києві.

З часом у Верховній Раді УРСР було сформовано дві групи: прокомуністичну («За Радянську суверенну Україну», або просто «група 239») та опозиційну («Народна рада»).

З одного боку, «Народна рада» була своєрідною, як тоді казали, «моральною більшістю»: виносила на порядок денний дедалі чіткіші вимоги щодо автономізації, а згодом і незалежності України. Парламентська трибуна, зважаючи на пряму теле- та радіотрансляцію засідань, стала в прямому сенсі місцем пропаганди національної та державної незалежності. Однак повноцінної, системної контреліти, здатної взяти на себе відповідальність за стан справ у країні, не було.

Ще вибори 1990 року і пізніший процес партійного будівництва виявили дуже негативну тенденцію, що вплине на майбутні процеси в Україні: до керівництва опозиційними групами потрапили здебільшого представники гуманітарної галузі, вихідці з аграрних регіонів, мало хто з них мав управлінський досвід, належну підготовку і кваліфікацію для прийняття важливих економічних, господарських рішень.

Саме управлінська некомпетентність лідерів тодішньої опозиції часто компрометувала ідею демократичного оновлення України та створення умов для масового розкрадання державної власності в перші роки незалежності.

Найгірше, що до керівництва опозицією піднялося чимало «піни» – людей, які використовували кон'юнктуру моменту, однак нехтували потребами щоденного будівництва країни. У результаті опозиція так і не спромоглася ані артикулювати державної ідеї (якою має бути незалежна Україна), ані сформулювати конкретний план перетворень.

Тому, хоча чисельність Народного руху України на початок 1990-х років оцінюється в понад 600 тис. осіб і серед них (і навіть більше – серед «співчуваючих») було чимало пред-

цтва, їм нічого було запропонувати тим, хто прагнув конструктивної діяльності.

Усе це не дало змоги Рухові перерости в аналог польської «Солідарності» чи прибалтійських Народних фронтів.

Прикметно, що ще на початок 1990 року в Україні в опозиційних силах не було груп, які порушували б питання про її вихід з СРСР. Навіть у програмі Української Гельсінської спілки нічого про це не було сказано, а лише про перетворення Радянського Союзу на конфедерацію. Програмна теза НРУ про вихід України із СРСР з'явилася лише в жовтні 1990-го, а бачення конкретних кроків для цього, вочевидь, не виникло взагалі.

ОПОЗИЦІЯ НЕ СПРОМОГЛАСЯ СФОРМУЛЮВАТИ АНІ БАЧЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНИ, АНІ ПЛАНУ ПЕРЕТВОРЕНЬ

ставників технічної інтелігенції, керівників підприємств різних рівнів, навіть управлінців, цей «діяльнісний» елемент фактично не був затребуваний. Лідери, які звикли мітингувати, не знали, що робити на кожному етапі державного будівни-

16 липня 1990
Ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.

Липень 1990
Івашко залишив посаду й перейшов на партійну роботу до Москви. Головою ВР УРСР обрано Леоніда Кравчука.

Жовтень 1990
«Революція на граніті»: голодування молоді з вимогою відставки керівництва УРСР та відмови від Союзного договору.

24 жовтня 1990

Початок внесення змін до Конституції УРСР 1978 року на засадах Декларації про суверенітет. Запровадження на території республіки верховенства її законів; проходження військової служби громадянами УРСР віднесено до предмету регулювання українським законодавством; основним завданням уряду названо створення умов для забезпечення державного суверенітету і економічної самостійності РСР».

7 грудня 1990

У республіці ухвалено Закон «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування». Здійснювали рад виконували функції виконавчих органів державної влади.

25 березня 1990
Комуністична партія Естонії оголосила про вихід із КПРС.

26 квітня 1990
Ухвалено Закон СРСР «Про розмежування повноважень між Союзом РСР і суб'єктами Федерації», відповідно до якого організацію оборони, керування Збройними силами, прикордонними, внутрішніми і залізничними військами, державну безпеку зареховано до компетенції СРСР «в особі його вищих органів державної влади та управління».

4 і 8 травня 1990
Прийняття Верховними Радами Латвійської та Естонської РСР резолюцій про формальне проголошення незалежності. Враховуючи доповідь Литви, вони теж заявили про відтермінування початку дії своїх декларацій.

12 червня 1990
Ухвалення Декларації про державний суверенітет РРФСР. Запроваджено пріоритет російських законів перед все-союзними.

23 листопада 1990
Верховна Рада СРСР надала надзвичайні повноваження президентові Михайлу Горбачову «для підтримки порядку в СРСР».

9 грудня 1990
У другому турі президентських виборів у Польщі переміг Лех Валенса.

ФОТО: УКРІНФОСМІ

переслідує «демократичні» сили України вже понад два десятиліття: неспроможність побудувати постійну роботу із середовищами в суспільстві, які підтримували б їхнім виразником вони могли б виступати.

Звісно, почасти це пояснюється інертністю самого суспільства, активні елементи якого винищувалися у часи репресій, а «міцні» селяни – прообраз середнього класу – були виснажені Голодомором. Уже 1991 року, коли вирішувалося питання незалежності України, 58–59% наших співвітчизників заявили, що «поки в країні все добре», їх не цікавить, у чій руках влада.

Наприкінці 1991-го тільки 5% населення України були членами політичних партій і громадсько-політичних рухів, 3% брали участь у мітингах, 2% відвідували партійні збори. Лише 7% опитаних сказали, що могли би вжити якихось заходів, якби уряд ухвалив рішення не в інтересах народу.

Тодішня опозиція не спромоглася навіть домогтися проведення дострокових парламентських виборів, які були обов'язковим елементом успішної трансформації в країнах Центральної Європи. Адже новий склад парламенту міг бути прихильнішим до проведення необхідних реформ. Однак опозиція дала себе приспати посиленнями влади на необхідність «спільно будувати державу». Відтак перші три роки

незалежну Україну і ринкову економіку намагалася будувати комуністична більшість ВР УРСР, – така собі «муміфікація соєвк».

Походження, підготовка і мотивація основних дійових осіб здобуття Україною незалежності 1991 року не дозволили їм сформулювати цілісне бачення вже пострадянської, незалежної та демократичної України і дати відповідні сигнали управлінському апарату. Натомість фактично безелітне суспільство не змогло ані наполягти на необхідних реформах, ані висунути страту, яка об'єктивно стала би союзником змін. Цей урок перших років незалежності потрібно засвоїти і нинішнім українським діячам, які прагнуть влади. Обов'язковими складовими успіху – і в здійсненні власних повноважень, і для розвитку держави – є наявність чіткого бачення змін, які пропонуються країні, конкретного (покрокового) плану їх реалізації та міцних, природних (а не позірно-декоративних) зв'язків із прошарками суспільства, які за своєю суттю є союзниками ринкових реформ, громадянських свобод, справедливості судочинства, міцності та стабільності держави. Саме такі суспільні групи об'єднуються поняттям «середній клас». І саме його становлення в Україні відбувалося не завдяки, а всупереч політиці, яку проводила влада. Але про це – у наступних випусках. ■

Поворотні моменти перебігу подій, які могли дати старт загальноукраїнському рухові за незалежність, великою мірою були змарновані. Під час шахтарських страйків навесні 1990-го зв'язок із НРУ залишався радше декларативним (хоча співпраця на рівні формулювання гасел була доволі активною) і практично припинився після їх закінчення. У жовтні 1990 влаштована студентськими організаціями Революція на граніті – голодування більш як 200 українських студентів – сколихнула країну. Однією з вимог було недопущення підписання владою УРСР нового Союзного договору. Однак виконала лише одну – відставка прем'єра Віталія Масола. За виконанням решти ніхто не наглядав. Зрештою, перший день путчу 19 серпня 1991-го чітко продемонстрував слабкі мобілізаційні ресурси опозиції: за найоптимістичнішими підрахунками, на вулиці міст України вийшло кілька тисяч осіб.

У цих прикладах проглядається дуже небезпечна тенденція, що

«МАЄМО ТЕ, ЩО МАЄМО».
На перших президентських виборах понад 60% голосів набрав Леонід Кравчук. Вступив на посаду 5 грудня 1991 року

17 березня 1991

Верховна Рада УРСР до бюлетеня всесоюзного референдуму внесла «своє» запитання: «Чи згодні Ви з тим, що Україна має бути у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України?»

Крім того, на Галичині влада додала ще один пункт: «Чи хочете Ви, щоб Україна стала незалежною державою, яка самостійно вирішує всі питання внутрішньої та зовнішньої політики, забезпечує рівні права громадянам незалежно від національної та релігійної приналежності?»

За збереження СРСР висловилися 70,2% громадян республіки, за Союз на засадах Декларації про державний суверенітет – 80,2%; результат галицького референдуму: понад 80% опитаних висловилися за вихід України з СРСР.

18 квітня 1991

Створення Кабінету Міністрів Української РСР у складі прем'єр-міністра, першого віце-прем'єра, віце-прем'єра, державного секретаря Кабінету Міністрів, державних міністрів та міністрів Української РСР.

11 січня 1991

Спроба державного перевороту в Литві, інспірованого з Москви. Створено «Комітет національного порятунку», що проголосив себе єдиною законною владою в республіці. У протистоянні з радянськими військами загинуло 12 мирних громадян.

9 лютого 1991

«Виборча консультація» в Литві: взяла участь 84% виборців; 90,4% із них висловилися за незалежну демократичну Литовську Республіку.

3 березня 1991

Опитування громадян Латвії щодо того, чи підтримують вони «демократично і державно незалежну Латвійську Республіку?» (73,6% – «за»).

17 березня 1991

Всесоюзний референдум про збереження СРСР. Шість республік бойкотували його проведення. Громадяни голосували за горбачовський проект створення «оновленої федерації соціалістичних суверенних республік».

9 квітня 1991

На другі роковини трагедії в Тбілісі Верховна Рада Республіки Грузія проголосила державний суверенітет і незалежність від СРСР.

23 квітня 1991

За результатами переговорів керівництва СРСР та союзних республік у Ново-Огарьово під Москвою було ухвалено рішення про новий союзний договір. Проте на вимогу української сторони його підписання відклали (до 20 серпня 1991 року).

Право бути собою

Автор:
Юрій
Макаров

Коли лускають імперії, на їхніх руїнах завжди виникають держави, на появу яких ніхто не розраховував, — згадаймо розпад Австро-Угорщини чи хоча б Югославії. Так сталося 20 років тому і з СРСР. Однак чи справді набуття Україною власної державності було лише примхою долі, капризом, наслідком збігу геополітичних обставин, побічним продуктом боротьби за владу Горбачова і Єльцина? Чи, навпаки, реалізацією внутрішньої логіки розвитку нації, тієї генеральної лінії, яка часами губилася під тиском зовнішніх сил, але врешті-решт не могла не вийти на поверхню історичного процесу?

Щоб погодитися з першим поглядом, доведеться не помітити, забути невдалий досвід визвольних змагань, зусилля покоління українських дисидентів у складі різних країн, збройний спротив радянському монстрові, врешті-решт, мрію без пере-

більшення мільйонів, відверту чи приховану, що «Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці».

До того ж, згадуючи про сприятливий розклад, не слід забувати й не менш серйозні перешкоди. А саме: геть не ілюзорну потугу всього Радянського Союзу, побудованого на силі й насильстві, з його армією, міліцією й таємною поліцією. Байдужість, якщо не ворожість, ключових гравців на міжнародній арені, які страшенно боялися появи незалежної й непередбачуваної України. Численну «п'яту колону» носіїв певного типу свідомості, які сприймають себе як

носіїв цивілізації, а своїх опонентів — як варварів. Нарешті, силу звички величезної кількості людей, які не воліли й не уявляли іншого життя, окрім як за колючим дротом.

Незалежна Україна будувалася силами кількох категорій діячів, різноспрямованих, ба навіть протилежних за своїми пріоритетами, цілями, переконаннями, життєвим досвідом.

Група перша: ідеалісти, які здобуток власної держави сприймали як кінцеву мету, що ж до решти завдань, то вони мали «вирішуватися самі собою». Ентузіасти, фахівці та інтелектуали, які донедавна були далекі від спротиву

6 червня 1991
Ухвалення Постанови ВР УРСР «Про перехід у юрисдикцію Української РСР державних підприємств і організацій союзного підпорядкування, розташованих на території республіки».

5 липня 1991
Прийнято закони щодо заснування поста президента УРСР.

27 травня 1991
Завершено виведення радянських військ із Чехословаччини.

8 червня 1991
Розв'язався конфлікт на Північному Кавказі: Загальнонаціональний конгрес чеченського народу проголосив незалежну Чеченську Республіку Нохчі-Чо. Початок двовладдя на її території.

12 червня 1991
Перші всенародні вибори глави держави в історії Росії. Борис Єльцин став президентом РРФСР. Віцепрезидентом — Александр Руцкой.

1 липня 1991
У Празі офіційно розірвано Варшавський договір. Завершено виведення радянських військ з Угорщини.

29 липня 1991
РРФСР визнала незалежність Литви.

19–22 серпня 1991
Серпневий путч в СРСР: високопосадовці Союзу на чолі з віцепрезидентом Геннадієм Янаєвим сформували Державний комітет з надзвичайного стану, але менш ніж через 72 години були заарештовані.

ФОТО: ВОЛОДИМИР ФАЛІН

СХІД І ЗАХІД РАЗОМ. Представники різних регіонів несуть з Майдану до Верховної Ради синьовиховий прапор (1991 рік)

системі, проте щиро її не любили й так само щиро прийняли гасла національного відродження.

Група друга: вчорашні радянські функціонери, що швидко побачили перспективи кадрового просування. Так звані червоні директори – міцні (й не дуже міцні) господарники, які найкраще були обізнані з «реальним сектором» життя й сподівалися підлаштувати його під свої потреби. Бізнесмени-початківці, нещодавні «кооператори» з необмеженими амбіціями та апетитами. Представники кримінального світу, що сунули в бізнес зі специфічними уявленнями про способи його ведення. Усі вони виявилися тісно пов'язаними спільними інтересами, а згодом і спільними проєктами.

А ще була маса простих українців, які, попри безлад і злидні, повірили в щирі наміри новостворених еліт й задовольнялися обтічними зразками красномовності першого президента. Це було простіше, ніж вибудувати реальну демократію на засадах реального поділу влади, різних можливостей і конкуренції ідей, ніж трансформувати економіку, яка зводилася до купи заводів-гігантів, що гнали нікому не потрібну «оборонку» й непридатний для вживання ширивжиток.

І ніхто або майже ніхто навіть не замислювався над тим,

що проголошення незалежності – не кінець довгого шляху, а лише його початок. Ніхто або майже ніхто не згадував крилатого вислову: «Ми створили Італію, тепер залишилося створити італійців». Ніхто або майже ніхто не розставив крапок над «і»: спільна держава, спільна мова, спільна культура – не кінцева мета, а інструмент для вирощування політичної нації з метою утвердження таких засад суспільства, як чесність, гідність, освіченість, відкритість новому і, вже як наслідок, добробут.

Романтизм завжди має на споді відтінок безвідповідальності. А новим відповідальним, компетентним елітам не було звідки взятися. Порочне коло: їх треба було вирощувати, спираючись на потенціал усієї країни, але керівники держави саме в цьому й не були зацікавлені.

Розумів він це чи ні, правлячий клас старанно опирився появі діячів нової генерації й, головне, нового типу і, навпаки, займався селекцією тих, хто приймав новостворені правила гри. Частково він толерував зовнішні вияви патріотизму й національної свідомості, насправді ж від самого початку, згідно зі своєю внутрішньою логікою, витискав усі змістовні вияви українськості на маргінеси суспільного життя.

Правовий нігілізм, дискредитація надій, формування типового для третього світу корпоративного капіталізму, що базується на корупції та особистих стосунках (і, навпаки, гальмування вкрай необхідних економічних реформ), відсутність гуманітарної та мовної політики – до всіх цих гріхів ідея незалежної України не має жодного стосунку.

Можна скільки завгодно перераховувати згаяні можливості, згадувати змарнований час. Можна шукати й знаходити винних у тому, що на двадцятому році самостійного існування країна так само далека від ідеалів свободи й демократії, як і наприкінці вісімдесятих. І все ж, тверезо усвідомлюючи всі гріхи і поразки, слід так само тверезо сказати: шанси не втрачено. Незалежність (доки нинішня влада остаточно її не здала) – не порожній звук. Незалежність – це збереження можливості перезавантаження. Це, врешті-решт, відчуття відповідальності за країну загалом, а не окрему провінцію імперії.

Кожному, хто нині констатуватиме поразку українського проєкту, можна порадити один мислений експеримент: хай уявить на хвилинку, що Україна досі залишилася в СРСР... Того, старого – з ЦК, Афганістаном, таборами... Чи нового – з вертикаллю влади, Чечнею, міжетнічними сутічками... Уявили? ■

24 серпня 1991
Ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України. Прийняття ВР України Постанови «Про департизацію державних органів, установ та організацій».

30 серпня 1991
Указ Президії ВР України щодо заборони Компартії, передання її майна на баланс парламенту й місцевих рад.

30 вересня 1991
Кабінет Міністрів здійснив перший призов у Збройні сили України.

1–3 листопада 1991
Помісний собор Української православної церкви під головуванням митрополита Філарета (Денисенка) в Києво-Печерській лаврі виступив за «повну самостійність і незалежність, тобто автокефалію». 27 травня 1992 року в Харкові противники відокремлення УПЦ організували власний собор і проголосили митрополитом не Філарета, а Володимира (Сабодана).

1 грудня 1991
Підтвердження Акта проголошення незалежності України 92% голосів громадян на загальнодержавному референдумі. Президентом України обрано Леоніда Кравчука (61,6% бюлетенів – «за»; В'ячеслав Чорновіл здобув 25%).

12 грудня 1991
ВР України ратифікувала Біловезькі угоди.

20 і 21 серпня 1991
Естонія та Латвія проголосили незалежність від СРСР.

24–31 серпня 1991
Незалежність від СРСР оголошують практично всі союзні республіки.

6 листопада 1991
Боріс Єльцин очолив уряд реформ Росії, його заступником став Єгор Гайдар.

7–8 грудня 1991
Підписання між Україною, Росією та Білоруссю Біловезьких угод: денонсація Договору про утворення СРСР 1922 року й заснування Співдружності Незалежних Держав.

9 грудня 1991
Слободан Мілошевич став президентом Сербії.

21 грудня 1991
Алма-Атинський саміт. Приєднання до СНД всіх колишніх республік СРСР, окрім Грузії, Естонії, Латвії та Литви.

Симулякри української демократії

Численні політичні зради, ідеологічне перефарбування депутатів від сільської ради до Верховної, переходи з однієї фракції до іншої (часто-густо нібито ідейно протилежної), самовербування представників, здавалося б, спадкових українсько-патріотичних родин на службу режиму... Мимоволі запитуєш, а чи є у нас дійсно демократична опозиція, що докорінним чином відрізняється від своїх опонентів?

Чим насправді є опозиція, вона показує тоді, коли сама перебуває при владі. І саме цей досвід утруднює нинішні її дії, бо немає того незаперечного позитиву в активі цих партій, у їхньому минулому, на який можна було б посперечатися, а народові приємно згадувати. Є лише досвід бездарно згаюваних можливостей, досвід хаосу, внутрішніх

Автор:
Ігор Лосєв

поборювань та відсутності реальних спроб демократичного перетворення України. Попередня влада не має переконливих аргументів і позитивної альтернативи саме тому, що надто багато її найвищих представників дали приклади особистого незаконного збагачення та корупції.

Особливо незабутнє враження залишила карикатурна кадрова політика Ющенка, що ґрунтувалася на емоціях та призмах першої особи та її оточення. Результатом став суто азійський непотизм і клієнтелаз, що здобули ехидно-зневажливе позначення «любих друзів». Колись у добу Майдану Віктор Андрійович і друзі ще не «любів», а просто друзі обіцяли, що до кадрів висувають

муться три головні вимоги: професіоналізм, патріотизм, порядність. Насправді ж дуже швидко все стало тим, що колишній економічний радник Владіміра Путіна Андрей Ілларіонов назвав «своїзмом». «Своїзм» – це кланово-кастова система розбудови державної влади, коли на всі посади призначають людей, що орієнтуються не на інтереси країни, а на внутрішньокорпоративні стандарти особистої відданості першій особі чи її найближчим соратникам. Тут головним критерієм є відповідність системі кланового розпізнавання свій – чужий. А міра впливу функціонера визначається його наближеністю до «тіла» лідера бюрократично-владного «прайду», за сумісництвом держави, а зовсім не формальними функціями та повноваженнями.

Відомий випадок, коли, як розповідають, група шанованих академіків, поміж яких були колишні дисиденти і в'язні сумління, дуже довго переконували президента, що найдостойнішим кандидатом на посаду міністра культури є відомий науковець, публіцист і громадський діяч, редактор львівського журналу «І» Тарас Возняк. Натомість Ющенко призначив... Оксану Білозір. І це цілком відповідало нормам «своїзму». Але працювало проти інтересів держави.

Теплі парламентські крісла за Кучми геть розбестили опозиціонерів. У 2005 році чимало опозиційних депутатів виявилися нездатними очолити конкретні ділянки роботи (реформувати телеканал УТ-1, навести лад у владних структурах АР Крим тощо), щось там зробити і відповідати за результат. Чимало з них повернулися з виконавчої влади до затішної парламентської зали. Важко позбу-

тися враження, що ці люди імітували опозиційність і зробили це непоганим бізнесом та життєвою нішею.

Ось така «опозиція» була на момент встановлення влади Партії регіонів, КПУ і людей Литвина. Але в Україні, що є державою постколоніальною, посттоталітарною і постгеноцидною, опозиційність (справжня, а не удавана) потребує сміливості й жертвності. Натомість тривалий час опозиція звикла діяти в досить комфортних умовах: домовлялися з опонентами, дещо шантажували Кучму, намагаючись щось від нього отримати. Це було можливо, адже суть того режиму – прагнення до ролі арбітра і балансування над різними інтересами. Нинішній режим, чого дехто не хоче зрозуміти, принципово різниться, бо його ідеалом є не балансування, а цілковите політичне знищення опонентів.

Куди ж поділася після приходу до влади Януковича така, здавалося, потужна опозиція в країні, де режим підтримує трохи менше ніж 30% виборців, де 40% готові до масових протестів проти нього, де влада повсякчас наступає на життєві інтереси громадян... Є підстави стверджувати, що нині ми маємо не реальну демократичну опозицію, а її симулякр, муляж. Народ це інстинктивно відчуває і, будучи готовим до протестів, не бачить гідних провідників, здатних ефективно використовувати в інтересах суспільства енергію мас. Бо надто багато нерішучості, богузтва, неприциповості й політичної бездарності він спостерігав.

Це стосується не тільки політиків, а й цілої суспільної верхівки, де явище симуляції є дуже поширеним. Достатньо лише поглянути на тих, хто побіг на посади, платні й громадські, до чинної влади. Тривалий час їх вважали елітою, інтелектом нації, її представниками. Частині такий авторитет напрацювала ще радянська влада, решта заробила його громадськими акціями 1990-х років.

Але виявилось, що вони не мають чіткої та послідовної громадянської позиції, що була б зрозумілою суспільству. Партикулярні інтереси, намагання завжди і за будь-яку моральну ціну бути ближче до влади, не зникати з телеекранів та шпальт газет і пле-

кати ілюзії, що вони впливають на якість процесу, хоча насправді їх використовують як колесо чужого (хотілося б вірити!) воза. Хоча ці люди виправдовують свої вчинки (нерідко дуже винахідливо) якимись вищими національними міркуваннями, нічого, крім дуже дрібних мотивацій життєвого здорового глузду особистості, там побачити неможливо. Але суспільство, роками дивлячись на обличчя в президіях і на екранах, звикло думати, що має національно-духовний провід, а насправді це лише його симулякр, бо відомі діячі зовсім не ті, ким їх уважають і ким вони самі себе рекомендують. Як це часто бувало в національній історії, наш народ знову є «вершиником без голови», себто не має повноцінної провідної верстви. Так було за часів Речі Посполитої, коли українські православні князі ставали римокатоликами і частиною магнатурії та шляхти польської нації. Так було за Гетьманщини, коли внаслідок виданої російським царем «Жалуваної грамоти дворянству» українські шляхтичі й козацька старшина, зрівняні в правах із російською соціальною верхівкою, перетворювалися на частину імперського дворянства.

Але народ часто висував нові генерації провідників: у добу колонізації – Петра Могилу, Івана Вишенського, Петра Сагайдачного, за часів російщення – демократичну інтелігенцію XIX століття, після загибелі УНР – діячів УВО – ОУН, після поразки національно-визвольних змагань на західних землях – шістдесятників. Проте, щоб висувати нові генерації, треба спочатку адекватно зрозуміти нинішній стан і збагнути, що «король голий»...

Біда в тому, що нинішня псевдоеліта не тільки не виконує своїх функцій, а й не допускає інших до них, монополізувавши великі сегменти українського життя. Вона заблокувала собою дуже важливі суспільні сфери, не дозволяючи припливу свіжої крові, з побоюваннями дивлячись на можливих конкурентів зі свого ж таки ідеологічного середовища. Достатньо лише поглянути на тих чи то ветеранів, чи то інвалідів демократичного руху, що сидять у Верховній Раді по 20 років без жодних помітних в Україні досягнень. Вони ніколи не поступляться своїм місцем талановитішому, енергійні-

шому, конструктивнішому від себе. Варто було б обмежити перебування на посаді не лише президента і державних службовців, а й народних депутатів. Два терміни і не більше, 10 років цілком достатньо, щоб зробити для держави та громадян щось корисне, а якщо ні, то піти геть і не сидіти там, під скляним куполом, аж до переселення на Байковий цвинтар міста Києва. Ці депутати – симулякри боротьби за демократичну і патріотичну Україну.

А є ще симулякри правосуддя і законності. Особливо яскраво це продемонструвала камарилья Ющенка, що, маючи протягом п'яти років важелі влади, провалила розслідування всіх резонансних кримінальних справ. Як сказав журналіст Олексій Подольський, який сам був предтечею Гонгадзе у тому сенсі, що його за наказом найвищої «гори» жорстко побили, але, на відміну від Георгія, не позбавили життя: «Попередня влада нас просто зрадила. Саме за президента Ющенка, голови СБУ Турчинова було вбито головного свідка у нашій справі – Кравченка. Саме тоді цю справу було сфальшовано. Вони зрадили всі ті обіцянки, які давали на Майдані. Понад те, і досі залишаються в політиці й не дають демократичним силам вийти на поверхню політичного життя».

Здоровим силам суспільства доведеться боротися не лише проти олігархічної мафії, корумпованої бюрократії та антиукраїнської п'ятої колони, а й проти численної армії симулякрів, що запанувала над усіма сферами українського буття. Адже є симулякри української літератури, культури, громадянського суспільства тощо. Вони вже багато зробили і не менше зроблять у майбутньому для краху нашої держави. Головний симулякр свободи, демократії і патріотизму нині мандрує Україною і скрізь, без сорому й жодних докорів сумління, після того як здав та підставив усіх і все, віддавши країну «пацанам», величю повчає українців, як треба її любити. Ці симулякри стримують і блокують усе живе й справжнє, що є в нашій країні. Колись Олена Теліга назвала таку публіку «партачами життя». Але сама по собі, без активних зусиль суспільства ця брудна піна нікуди не подінеться... ■

Владу підтримує менше

30% виборців

Опозиції також довіряють менше

30% виборців

Натомість 40% готові до масових протестів

НЕ ЗАГУБИТИСЬ у глобальному світі

Поет, перекладач, дисидент, філософ, професор славистики Єльського університету Томас Венцлова про досвід Литви у подоланні спадку совка, відкритий націоналізм та місце інтелектуалів у суспільному житті

Спілкувалася
Олена Чекан

Фото:
Андрій
Ломакін

Він ніколи не називає себе поетом, «бо це те саме, що сказати: я святий». І далі: «Усі вірші пишу литовською. Хоча маю гріх, колись писав російською, тому що був закоханий у російську дівчину. Проте їх ви ніде не знайдете. Це політичний гріх – писати мовою окупантів».

**ОТРУЙНИЙ СПАДОК ІМПЕРІЇ
У. Т.: Чому не закінчується комуністична минувшина? Її відгомони є не тільки на пострадянському просторі, а навіть у країнах Євросоюзу, що колись були сателітами СРСР.**

– Гадаю, найотруйніший спадок радянської імперії – це нетерпимість. Примітивна, більшовицька – в патріотичній упаковці. Пошук недруга, неможливість існування без ворожого оточення, агресивна ксенофобія, ізоляціонізм. Може, не моя справа про це говорити, але Угорщина справляє нині не найліпше вра-

ження, в Польщі теж є всіляке, вона мовби розкололася навпіл. У Литві усе це теж є, але меншою мірою. Куди більше в Білорусі. Ще гірше в Росії. Геть погано в Узбекистані й Туркменістані, але цього слід було чекати.

Коли СРСР розпався, у глибині душі я мав остерогу, хоч би не вийшло югославського варіанту. Адже могла бути велика різанина. Та Господь боронив, цього не трапилось. За деякими, звичайно, місцевими винятками, як-то конфлікт у Карабаху чи війна Росії з Грузією, але це окреме питання. Радянська ментальність – вона сильна річ, в'їдається в душу, мозок, і доки ми її остаточно спекаємося, мине доволі багато часу. Та все ж я вірю, що на всьому просторі, який контролювали комуністи, з'явиться нова державницька й національна свідомість, яка є в нинішніх німців, англійців чи французів.

У. Т.: Якими є для вас критерії національної ідентифікації та ідеї?

– Національна ідея – я взагалі маю певний сумнів у цьому терміні. А самоідентифікація – річ зрозуміла, це насамперед мова, культура. Хоч і тут порізного буває. От, скажімо, ірландці. Їхня країна має багато спільного з Литвою. Там довго панувала англійська, а рідну гельську було загнано в кут, її майже не існувало. У нас переважала російська, раніше польська, а литовську витіснили. Ми відновили її як державну мову, нею виходить уся преса, більшість книжок. А в Ірландії все-таки англійська залишається

основною, хоча гельська існує і має свої функції.

Складна ситуація в Білорусі: білоруську значною мірою, на жаль, утрачено. Повторюсь: у литовців цієї проблеми немає, ми мову зберегли. Тут постаралися наші безпосередні попередники – люди доби національного відродження. Крім того, нас дуже вирізняє серед сусідів, але зближує з поляками католицька релігія. Вона відділяє нас від росіян, латишів, білорусів, естонців.

Важливо також, що за останні 100 років нам вдалося виробити виразну, своєрідну, унікальну культуру. Нині вона здебільшого проявлена й відома в царині театру. У нас, найкращі режисери сцени у Східній Європі (а, може, й не тільки у Східній). І це нам допомагає триматися як окремому, легко впізнаваному національному організмові. Як на мене, що більше таких організмів, то цікавішим, багатшим і пліднішим є життя.

У. Т.: Ви сказали якось, що існує лише два націоналізми: плюралістичний і ксенофобський.

– Я розрізняю націоналізм відкритий і закритий. Другий із них – це люди, котрі з огляду на якісь власні причини не дуже-то вірять у свою націю, вважаючи, що її потрібно тримати під замком, якомога сильніше охороняти від впливів іззовні, чи то зі Сходу, чи то із Заходу, від будь-якої глобалізації, гадаючи, що нація цього не витримає, що вона загине. Адже загинуть деякі цінності, що є, на їхній погляд, важливими. Останні, звичайно, дуже

БІОГРАФІЧНА НОТА

Томас Венцлова

Литовський поет, перекладач, літературознавець, есеїст, філософ, дисидент, правозахисник.

1937 рік – народився у Клайпеді, Литва. Батько – Антанас Венцлова, поет, обіймав високі радянські посади, автор гімну Литовської РСР.

1960 рік – закінчив Вільнюський університет за спеціальністю «литовська мова та література», писав вірші, перекладав Ахматову, Пастернака, зустрічався з ними.

1966 рік – знайомство з Іосіфом Бродським.

1970 рік – вивчав семіотику в професора Юрія Лотмана в Тарту, брав участь у дисидентській діяльності й самвидаві.

1975 рік – написав різкий лист із критикою більшовизму до ЦК литовської Компартії.

1976 рік – один із засновників Литовської Гельсінської групи.

1977 рік – висланий із Радянського Союзу.

Професор слов'янських мов і літератур Єльського університету США

значущі, проте люди, котрі вірять у свою націю, – за відкритий націоналізм. Нас нині називають зовсім по-сталінськи – космополітами.

Єдиний спосіб бути розумним націоналістом – це бути до якоїсь міри космополітом, тобто громадянином світу. Бачити свою націю на планетарному тлі, в загальному контексті й прагнути, щоб вона з ним взаємодіяла. Світовий контекст – це завжди виклик, на який потрібно відповісти, і ця відповідь додає сили нації. Це схоже на спортсмена, який бере участь у змаганнях: без того він губить форму. Нація поза участю в світовому контексті втрачає форму, стає нецікава усім, включно із самою собою. Тому я за відкритий, плюралістичний націоналізм.

У ВСЕСВІТНЬОМУ КАЗАНІ

У. Т.: В одному з нещодавніх інтерв'ю ви кажете, що страхи з приводу втрати національної ідентичності в Литві вельми перебільшені. Цьому присвячена й ваша стаття «Я задихаюся», яка наробила шуму. Але перед вступом своєї країни до ЄС ви заявляли прямо протилежне. Боялися, що литовський етнос може розчинитись у європейському казані. Поясніть свою позицію.

– Народ кількісно зменшується, оскільки ми самі себе депортуємо в Британію, Ірландію, Німеччину, США. Це видно. І відбувається це швидше, навіть ніж за радянської влади. Та все ж я вважаю, що нічого надто небезпечного тут немає. Є такий західний мислитель Зигмунт Бауман, поляк за походженням, який вважає головним зрушенням нашого часу те, що нація втрачає зв'язок із територією, що вже немає національних територій, а є тільки діаспори. Тобто українці – в будь-якій країні українці, литовці – в будь-якій країні литовці. І, схоже, це наше майбутнє.

Скажу про себе. Я виїхав у 40 років людиною без визначеної професії і цілком припускав, що мені доведеться підмітати вулиці, спати під мостом. Але я так сильно не любив радянської влади, що вважав це ліпшим виходом, ніж залишатися, навіть маючи пристойний харч і дах над головою. На Заході якимось звівся на ноги і зробив значно більше, ніж очікували ближні, й

куди більше, ніж очікував я сам. І все ж я почуваюся литовцем, англійська так і не стала рідною.

Кажуть, що люди асимілюються. Але сьогодні хтось живе в Англії, а завтра в Німеччині, бо там йому запропонували кращу роботу. То що ж, він асимілювався спочатку в Англії, потім у Німеччині чи деінде? Просто слід триматися свого коріння, не забувати власної мови і, звичайно, знати універсальну – англійську, вона в будь-якій країні достатня. Тепер еміграція не означає розриву з батьківщиною.

Ось так, вочевидь, у прийдешності й буде. Народи стануть більшою мірою діаспорованими, як колись литовці й українці у Великій Британії та США, як в'єтнамці та китайці в Україні й Литві – нині ми це вже бачимо. І я не вважав би це національною катастрофою – так складається життя. Історія дає чимало оптимістичних прикладів.

Якби сто років тому хтось сказав, що Вільнюс розмовлятиме литовською, всі здивувались би. Тоді мовами Вільнюса були польська та їдиш. Так само, як у Львові того самого часу основною мовою була польська, в Києві – російська, а нині ваша молодь переходить на українську. В Харкові й Одесі, очевидно, переважає російська, але швидше за все й там рухатимуться в бік української. Тобто який вигляд усе матиме через 100 років, нам сказати важко, але панікувати не слід.

«З РОСІЯНАМИ – ТАК, ІЗ РОСІЄЮ – НІ»

У. Т.: У тій-таки статті «Я задихаюсь» ви говорите також, що «найскладніше питання – це питання відносин з Росією, оскільки Росія наших днів дає підстави, щоб їй не довіряли». Чи підтримуєте ви Чеслава Мілоша в його конфронтації з цією країною: «З росіянами – так, із Росією – ні»?

– Це завжди було так, тобто завжди існували росіяни, з якими можна було дружити, але з державою – ніколи. Хоч це і не означає, що так буде завжди. У Росії демократії явно недостатньо, від часів Горбачова – Єльцина стався відкат. Тоді люди говорили й робили все, що хотіли, й виходило не так-то погано. Щоправда, в економічній сфері – не найкраще. Але для культури і свободи

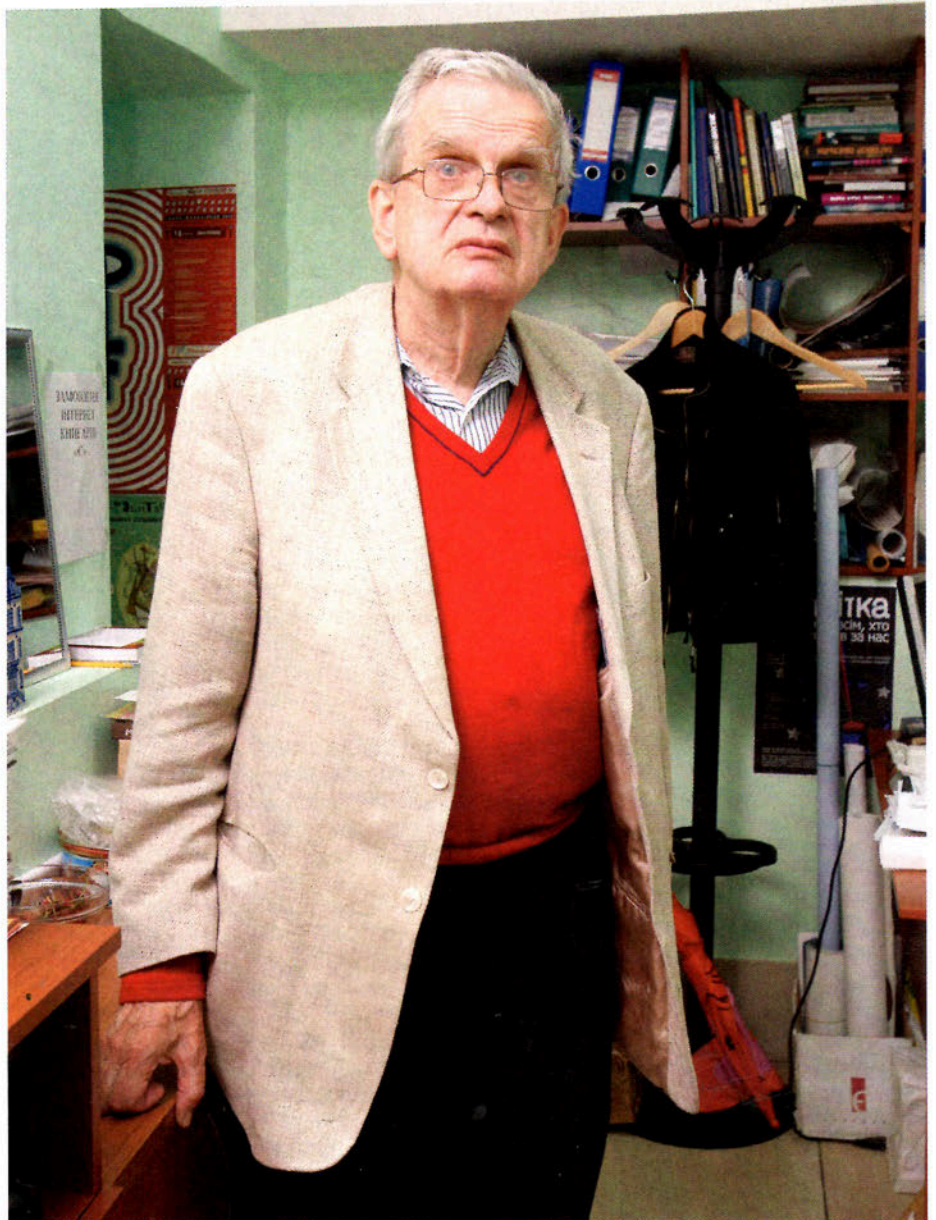
думки це були золоті часи. А потім почався відхід держави на авторитарні позиції, який триває досі. У Росії завжди була деспотична влада, але, як виявилось, її можна розхитати, і нинішній деспотизм – це не те, що деспотизм Леніна – Сталіна, він уже трохи розгойданий.

Багато хто, і не тільки у Литві, а й у самій Росії, каже, що Володимир Путін – це загалом те саме, що Іосіф Сталін. Нещодавно в Москві я дозволив собі пожартувати на цю тему, і сказав, що молоді люди бачили тільки Путіна, а я – чоловік уже старий – їх обох. Різниця очевидна, проте хотілося б куди більшої. Того, що собі нині дозволяють російські

демократи, вони ніколи не могли б дозволити за Сталіна. Від них залишились би різки та ніжки за кілька секунд. Кажуть також, що протести російських демократів не справляють ніякого впливу на систему. Це неправильно. Крапля камінь точить не силою, а частим падінням.

МІЖ ЗАХОДОМ І СХОДОМ
У. Т.: Тиск Росії, фактичне здання національних інтересів нинішньою українською владою загрожує нашій країні втратою незалежності. Що робити нашому суспільству, щоб не допустити цього?

– Я не українець і тому, певно, мені не личить оцінювати

тутешньої ситуації і давати поради. Єдине скажу: паніка, страх ніколи нікому не допомагали. Треба ставитися до всього зі спокійною гідністю, вірою в свої сили й робити свою справу. Я вірю, що «ще не вмерла України і слава, і воля...». Україна насамперед держава прикордонна між Заходом і Сходом так само, як і Литва. Із цього можна здобути користь, хоча, звісно, це чаїть і деякі небезпеки. Впадає в око, що Україна – величезна, не менша за Італію чи навіть Францію, але у світовій культурі поки що знана менше, ніж вони. Що ж, це означає тільки те, що в неї багато в майбутньому.

У. Т.: Років з п'ять тому ви йшла ваша книжка «Вільнюські імена». Чи присутні в ній українці?

– Там, звичайно, є Тарас Шевченко, він навіть у засланні згадував Вільнюс. У становленні його особистості наше місто відіграло величезну роль. Це й середовище вільних людей, до якого він уперше потрапив, це й уроки Польського повстання, й перші заняття з живопису у викладача Вільнюського університету Яна Рустема, й перше доросле кохання. Звісно ж, у книжці є і Костянтин Острозький – помітний діяч Великого князівства Литовського. Українці часто відігравали велику роль у житті цієї держави.

У. Т.: З ким із українських дисидентів ви були знайомі?

– Я знав генерала Григоренка, з яким перетинався вже в Америці, але, звичайно, чув про нього ще в СРСР. Зустрічав також Леоніда Плюща, але так само вже в еміграції. Я не перебільшую ролі дисидентів, але... Знаєте казку про ріпку? За її допомогою можна пояснити, чому вправ СРСР. Дід – це Рейган, баба – економіка, онука – гонка озброєнь, а мишкою були ми, дисиденти. Проте, як відомо, без мишки ріпку не витягли б.

АТРИБУТИ БОГА

У. Т.: Як сталося, що ви уникнули арештів, таборів, психушок, що вас просто позбавили радянського громадянства? Це було пов'язано зі статусом вашого тоді вже покійного батька чи прибалтів намагалися не чіпати?

Літературна та наукова діяльність

Видав кілька книжок віршів, збірок публіцистики, літературно-критичних та історико-літературних робіт. Перекладав литовською мовою вірші Ахматової, Пастернака, Бродського, Мандельштама, Хлебнікова, Еліота, Бодлера, Оскара Мілоша, Лорки, Рільке, Одена, Пандуна, Превера, Кароля Войтили, Збігнева Герберта, Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської та інших поетів. Твори Томаса Венцлови перекладено англійською, угорською, німецькою, польською, українською, португальською, російською, словенською, чеською, шведською та іншими мовами

– Швидше друге, бо, скажімо, Звіад Гамсахурдія – теж син знаменитого батька, який відігравав роль, подібну до тієї, що була в мого. У його випадку це не подіяло. Звіада було заарештовано, засуджено. Зі мною вчинили інакше. Думаю, велике значення мало й те, що на Заході на всю потужність відмінювали моє ім'я, про це багато говорили і Бродській, і Мілош, і Артур Міллер, і багато інших. Я, до речі, рахувався з тим, що можу бути заарештований і посаджений років на 10–15. Коли мене запрошували до Гельсінкської групи, дали книжку «Тюремні щоденники» Едуарда Кузнєцова. Прочитавши її, я перелякався, але сказав, що тепер мені вже соромно не вступити, бо скажуть: прочитав і настрашався. Гадаю, що це в мені зіграло таке мушкетерське начало...

У. Т.: Чи була конфронтація з батьком? Чи можна сказати, що він для себе визначив межі компромісу з тоталітарною владою?

– Батько був «тяжким» сердечником, і я намагався його оберігати, не вельми шуміти, щоб не прискорити його смерть. Але те, що в нас із ним різні погляди, було ясно і йому, і мені. Однак ми старалися зберігати нормальні стосунки батька й сина. Я ніколи не хотів визначати межі компромісу, бо, якщо робиш це, він стає незнищеним. Батько був лівим. Став таким іще в незалежній Литві, де це аж ніяк не було легко й просто. Був свого роду дисидентом, а потім залишився вірний тому виборі, який зробив у юності. А я в 19 років зробив інший вибір і теж намагаюся його не зрадити.

У. Т.: Ви якось сказали: «Якщо вибір стоїть між нацією і правдою, нацією і свободою, я обираю правду і свободу». Коли вам доводилося робити цей вибір?

– Якщо треба хвалити свою націю на шкоду правді, то я цього стараюся не робити. Бо нація, хоч би як ми її любили, шанували, хоч би яка вона була важлива для нас, – це явище історичне. Тобто 2 тис. років тому не було ні литовської нації, ні російської, ні української. Більшості націй, що нині існують, тоді не було, і через 2 тис. років

їх, імовірно, теж не буде. Це явище минуле. А от свобода і правда є і будуть завжди, так само, як і Господь Бог. Це атрибути Бога. Тому я і обираю вічні цінності, поступаючись тимчасовими, історичними. Хоча історичні іноді й бувають дуже важливими, і за них можна віддати життя.

У. Т.: Яке місце в суспільному житті країни/світу ви визначите для інтелектуала?

– Це все-таки сіль Землі. І якщо її немає, все загниється, як сказано ще в Євангелії. Здається, що вони нічого не варті, та погляньте під кутом зору історії – і вийде, що варті чимало.

За Радянського Союзу ми робили все, щоб перекладати литовською Джойса, Еліота, Кафку, Камю, Йонеско, Борхеса, Станіслава Лема, Гомбровича, Славомира Мрожека. В Естонії цим займався журнал Loomingu Raamatukogu («Творча бібліотека»), де друкували найкращі твори західної літератури, крім, звичайно, антирадянських. У вас те саме робив журнал «Всесвіт». У Росії не тільки самвидав, а й надруковане теж розхитувало підвалини імперії.

У. Т.: Інтелектуали вашого покоління, які чинили опір радянській владі, не стали помітними політичними діячима так само, як і в Україні. Чому?

– Хтось-таки став. Вітаутас Ландсбергіс був інтелектуалом і відігравав помітну політичну роль. Я не політик, не висуваю своєї кандидатури до сейму, а якби й висунув, мене, напевне, «прокотили» б. Однак, хоч це й дивно, нині до моїх статей та виступів прислуховуються, їх коментують, часто вельми різко. І, гадаю, якийсь вплив на політику Литви, «крапля за краплею», вони таки справляють. А взагалі, якщо інтелектуали стають вождями, це звичай закінчується зле. Чесно кажучи, якби філософи керували, то вони, мабуть, наламали б більше дров, ніж прагматики. Їм краще перебувати в опозиції. Відомо, що революцію починають люди широкого кругозору, а затим у політику залишаються ті, в яких усе замикається на грошах і владі. Ось вони й керують. Так відбувається в багатьох країнах. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Автомат Азарова

Уряд переклав провину за несвоєчасне відшкодування ПДВ із себе на власників компаній

Це сталося!.. Хто досі не в курсі або не відчув – з березня 2011-го в Україні розпочато автоматичне відшкодування ПДВ, розрекламоване прем'єр-міністром Миколою Азаровим і його колегами ще в середині минулого року, під час презентації Податкового кодексу...

ДВА ПОГЛЯДИ

Короткий екскурс у проблематику: ПДВ був і є ключовим бюджетотворювальним податком (докладніше див. «Словник», «Фіскальний потік»), а з погляду адміністрування – найкорумпованішим, оскільки його держава не лише стягує, а й повертає платникам. Несумлінні фізичні та юридичні особи використовують усілякі схеми для фіктивного вилучення ПДВ із держбюджету (найчастіше товар перепродується через ланцюжок фірм, при цьому одна з них не сплачує податку, а інша подає заявку на його відшкодування). Структури, на яких концентрують невиконані зобов'язання перед бюджетом, податківці називають ямами. Саме боротьбою з ними формально пояснюють затримки з поверненням ПДВ платникам і відповідно зростання державних зобов'язань. По суті, відшкодування цього податку вже давно стало бізнесом – за певний відкат (20–40% суми) можна пришвидшити процес, а загалом маніпуляції з поверненням коштів дають дер-

СЛОВНИК

ПДВ – непрямий податок, який за ставки 20% (від 1 січня 2014-го – 17%) нараховують на базу оподаткування (заввичай – ринкову вартість товарів/послуг) і включають до складу ціни. Діє в Україні від 1992 року.

Бюджетне відшкодування ПДВ – повернення платникові суми податку, зокрема у разі, якщо ПДВ, сплачений при закупівлі сировини чи комплектуючих (податковий кредит), перевищує інші його зобов'язання за цим податком (податкові зобов'язання). Тому на відшкодування, як правило, претендують компанії, які сплачують ПДВ за нульовою ставкою, наприклад, під час експорту товарів. Може бути або автоматичним, або за результатами податкової перевірки.

Автор:
Ірина Ходорова

12,6 млрд грн
заборгувала держава платникам ПДВ станом на 1 квітня 2011-го

ЗАТРИМКИ З ПОВЕРНЕННЯМ ПДВ ПОЯСНЮЮТЬ БОРТЬБОЮ З ФІРМАМИ-ЯМАМИ

Відмовившись від **20–40%** суми, у компанії є шанс повернути ПДВ своєчасно

жаві змогу в ручному режимі латати бюджетні дірки, що виникають унаслідок недонадження інших податків... Підприємці розцінюють проблеми з відшкодуванням ПДВ не інакше, як кредитування держави під 0% річних (це без урахування інфляції!) та примусове вилучення обігових коштів, що ставить бізнес на коліна в умовах кризи.

Податковим кодексом, як і обіцяв Микола Янович, передбачили можливість повернення ПДВ платникам автоматично – протягом 26 днів (а не 40, як раніше), без проведення виїзних фіскальних перевірок тощо. Але двох місяців роботи «автомата» вистачило, щоб зрозуміти – переплачений податок повертають

швидко і без зайвих затримок, по-перше, лише обраним, по-друге, тільки в неформально лімітованих обсягах. Про необмежене відшкодування всім сумлінним платникам і тим більше погашення державного боргу не йдеться за визначенням. І підприємцям дали це зрозуміти. «У бюджеті немає грошей, вони намагаються звести кінці з кінцями, зокрема в Пенсійному фонді. Смішно і наївно було б очікувати, що нам повернуть весь ПДВ, – коментує ситуацію генеральний директор одного з машинобудівних підприємств України на умовах інкогніто. – Придумана автоматична схема відшкодування – це лише привід показати, що ПДВ не віддають тим компаніям, які не відповідають якимось критеріям. Тобто фактично нас ще й роблять винними!»

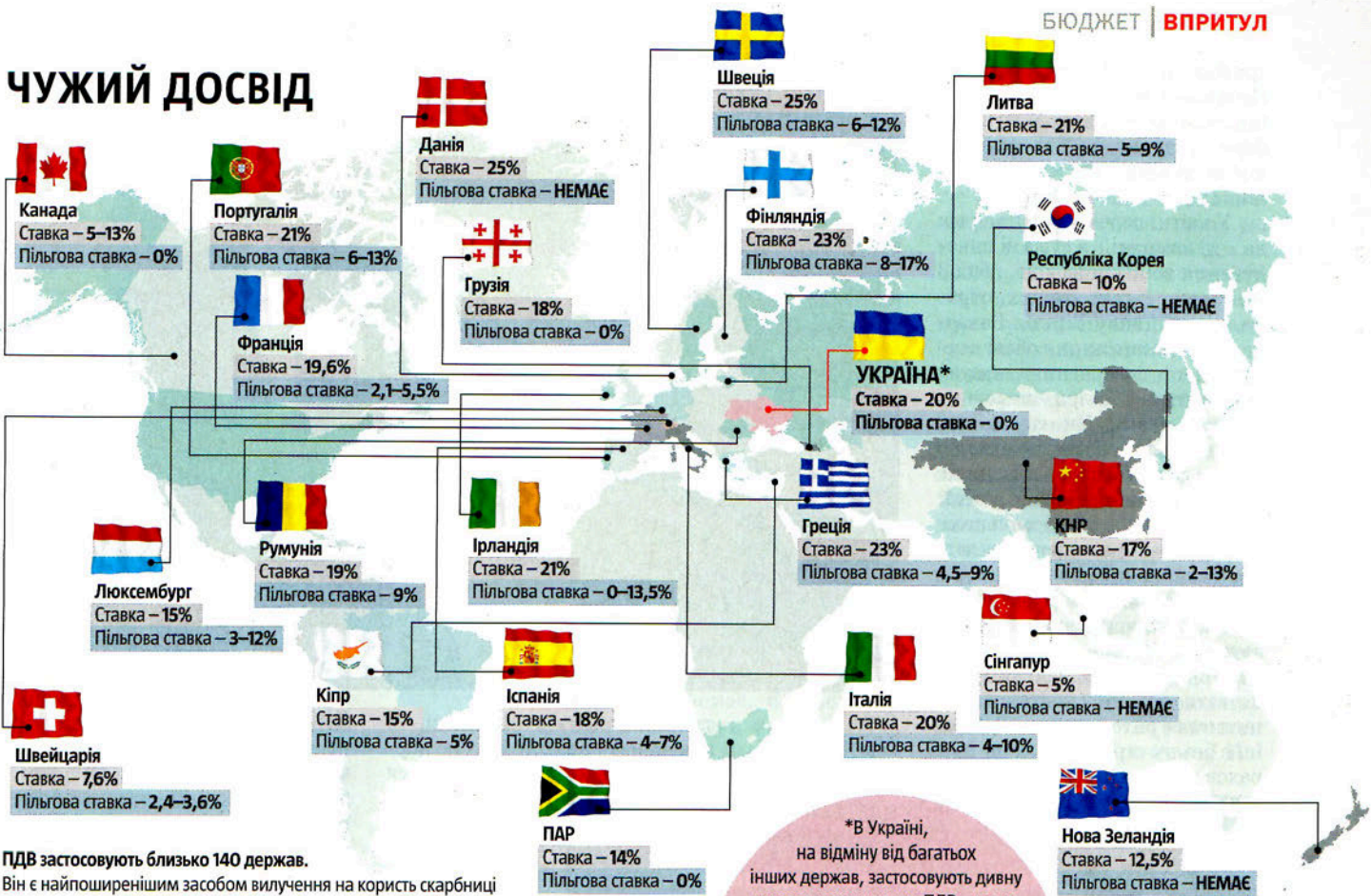
А ось погляд з іншого боку барикад – оцінку тому, що відбу-

вається, дає голова ДПАУ Віталій Захарченко: «Автоматичне відшкодування ПДВ передусім залежить від платників, а не від податківців... Більшість підприємств не потрапляють під нього через недотримання критеріїв, визначених Податковим кодексом України. Це свідчить про непрозорість схем, за якими працює реальний сектор економіки». Загалом підприємці та податківці говорять про одне й те саме, але з різними акцентами. Спробуємо з'ясувати, що до чого...

УПЕРТІ ФАКТИ

Перше, що впадає в око, – це кількість підприємств, які отримали право на автоматичне відшкодування, – таких, м'яко кажучи, обмаль, враховуючи, що ПДВ в Україні сплачують десятки тисяч структур. Так, до безрезневого реєстру, підписаного головою ДПАУ, потрапили аж... 24 компанії (які відповідали всім критеріям), і їм держава повернула... 457 млн грн. У переліку щасливчиків опинилися як великі підприємства (наприклад, Запоріжсталь – 84 млн, Одеський припортовий завод – 62,65 млн грн, Нижньодніпровський трубопрокатний і Новомосковський трубний заводи – 62,76 млн тощо), так і середні (зокрема, Артемсіль, Дніпровагонмаш, Завод обжарених бурильних та ведучих труб тощо). Неважко помітити, що лівова частка компаній, обраних ДПАУ, є державними або належать не пов'язаним із владою олігархам... Виникає стійке враження, що перелік було сформовано таким чином, щоб уникнути звинувачень в упередженості та розмов, що ПДВ відшкодовують структурам спонсорів Партії регіонів. Але ж реальна проблема полягає не в цьому. І насправді немає нічого поганого, якщо ПДВ на законних підставах одержують підприємства Дми-

ЧУЖИЙ ДОСВІД

ПДВ застосовують близько 140 держав.

Він є найпоширенішим засобом вилучення на користь скарбниці певної частки доданої вартості на кожній стадії виробництва-реалізації товарів і послуг. Уперше в сучасному вигляді його запровадили 1954-го у Франції з подачі Моріса Лоре, керівника тамтешньої Дирекції з податків та зборів Міністерства економіки, фінансів і промисловості. На відміну від України, в багатьох державах ПДВ нараховують не на ціну товарів-послуг, а саме на додану вартість, яка утворюється в процесі виробництва, умовно кажучи – на дельту між валовими доходами й витратами підприємства. Цей підхід робить адміністрування ПДВ надзвичайно складним, однак забезпечує рівномірне фіскальне навантаження на суб'єктів виробничого процесу. Саме труднощі з адмініструванням ПДВ заважають його введенню, наприклад, у США та Японії, де оподатковувано обсяги продажу товарів-послуг за ставками 2-10%.

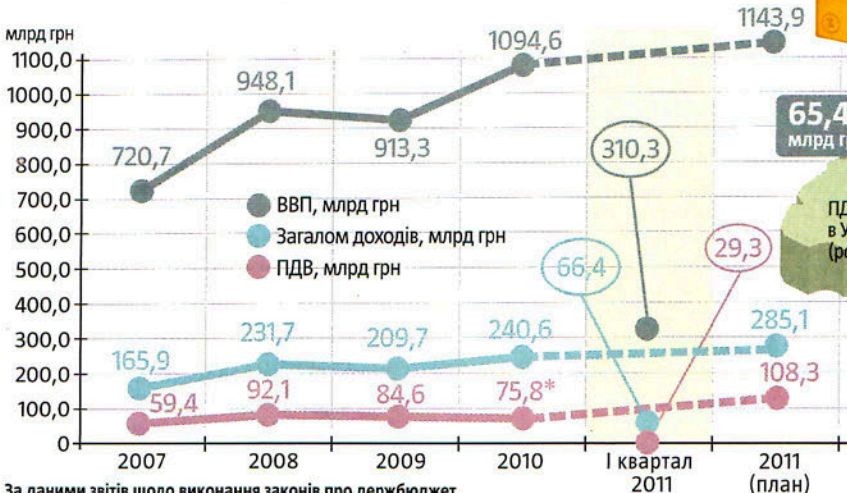
*В Україні, на відміну від багатьох інших держав, застосовують дивну модель нарахування ПДВ – не на додану вартість, а на ціну продажу товарів-послуг (у більшості випадків), водночас платникам надано права на зменшення обсягу зобов'язань, на відшкодування цього платежу тощо. Вибірковий підхід держави до їх реалізації, власне, й робить ПДВ найбільш корумпованим податком.

ПОТІК У РОЗРІЗІ

Надходження та видатки з ПДВ – бюджетоутворювального й водночас найбільш адміністративно-корумпованого платежу в Україні

ФІСКАЛЬНИЙ ПОТІК

2011-го частка ПДВ у структурі доходів держбюджету зростає щонайменше на 5%

За даними звітів щодо виконання законів про держбюджет
*Інформація Мінфіну за січень – листопад 2010-го

За даними фінплану держави на 2011 рік
*Незалежні експерти вважають заплановану суму відшкодування істотно заниженою. Цю думку підтверджує, зокрема, динаміка зростання бюджетної заборгованості перед платниками, яка станом на 1 квітня 2011-го сягнула рекордної позначки – 12,6 млрд грн – на 2,2 млрд грн більше, ніж 1 жовтня 2010-го (за даними Рахункової палати). Тоді як у I кварталі 2011-го виробникам товарів і послуг було компенсовано 11,3 млрд грн ПДВ – у 2,1 разу більше рік до року.

тра Фірташа чи Ріната Ахметова. Питання в іншому – заявки на повернення коштів подали 2 тис. фірм, а право на автоматичне відшкодування в березні дістали лише 24!

У квітні перелік розширився до... 37 компаній, а сума відшкодування збільшилася до... 672,8 млн грн. Решта охочих отримали... обіцянку Віталія Захарченка: до кінця липня обсяг оперативного повернення податку становитиме 18 млрд – половину річного плану. Чи справді ці фактичні відомості свідчать про те, що тисячі фірм – платників ПДВ в Україні працюють у тіні? Чи наважилися б їхні керівники (напевно ж, розуміючи складнощі виконання держбюджету в умовах кризи і тверезо оцінюючи свої можливості отримати автоматичне відшкодування без перешкод) подати заявки та зіпсувати офіційну звітність? Ці питання є риторичними. В Україні є безліч структур, які ще розраховують на автоматичне повернення.

ВОХ РОПУЦІ

«До останнього часу були підстави не включати нас до переліку компаній, яким держава має автоматично відшкодувати ПДВ, – розповідає **Тижню** Олексій Черкаський, заступник директора з економіки та фінансів Турбоатому. – Однак наразі ми усунули всі недоліки і дуже розраховуємо потрапити під автомат уже наступного місяця». Цікаво, що в березні – квітні компанія не потрапила до заповітного переліку, попри те що органи ДПА визнали її «найкращим платником податку на прибуток» (з результатом 52 млн грн за підсумками I кварталу 2011-го). Держава винна Турбоатому 10 млн грн ПДВ і поки що не повертає.

«Наше підприємство є містотворюючим, ми платимо безліч усіляких податків, постійно фінансуємо соціальні та інфраструктурні програми. Але нам чітко сказали, що до переліку не потрапимо, бо є якісь розриви в обсягах ПДВ, сплачених нашими контрагентами... При цьому те, що місцева податкова адміністрація виконує план тільки завдяки нам, їх ні до чого не зобов'язує. Чому ми маємо відповідати за своєчасність

ФОТО: УНІАН

ДАМ,
АЛЕ НЕ ВАМ.
Головне –
не як платять
ПДВ, а скільки
повертають

37 компаній
з кількох тисяч
отримали
у березні–квітні
право
на автоматичне
відшкодування
ПДВ

сплати податків фірмами, з якими не пов'язані? Хіба це нормальний підхід?..» – обурюється фінансовий директор одного з кримських заводів, але не наважується назвати прізвище чи бодай структуру, яку представляє. Не хоче псувати відносин із фіскалами, повноваження яких після уведення в дію Податкового кодексу гіпертрофовані й становлять загрозу для будь-якого бізнесу.

Характерно, що в заповітному переліку немає жодної аграрної компанії. Хоча АПК займає третю позицію в рейтингу галузей-експортерів, поступаючись металургії та хімії. Цьому є пояснення. «Загалом у нас зерно експортують трейдери, які купують його в посередників. Виробники, що вирощують збіжжя в невеликих обсягах, трейдерам малоцікаві, – каже директор компанії Pro Agro Микола Верницький. – У законі чітко визначено, що покупцям товару в посередників претендувати на автоматичне відшкодування недоцільно... Утім, жоден з опитаних керівників підприємств АПК і не мріє про повернення, всі звикли до протилежного: борг держави з ПДВ у цій галузі, за оцінками експертів, становить близько 3 млрд грн.

Чим, власне, податківці пояснюють небажання повертати податок автоматично?

ДИВНІ КРИТЕРІЇ

Голова ДПАУ Віталій Захарченко визнав, що 90% тих, хто подав заявки на автоматичне відшкодування, не потрапили до переліку через невідповідність двом критеріям: 1) рівень зарплати працівників (має дорівнювати двом із половиною мінімальним – 2,4 тис. грн); 2) сплата податків контрагентами.

Другий критерій ще можна якось зрозуміти – несплата податку контрагентом заявника на відшкодування може бути ознакою фінансової махінації. Хоча знову ж таки навряд чи є нормальною ситуація, коли сумнівний платник позбавляється обігових коштів через те, що хтось у ланцюжку щось недоплатив, прямо кажучи, через недолуге адміністрування. А ось критерій № 1 – нормативне ноу-хау. І цікавою тут є не показна турбота про рівень оплати праці на підприємствах – радше те, що держава не лише не повертає ПДВ своєчасно (хоча мала б це робити!), а ще й встановлює абсурдний принцип відшкодування, змістовно не пов'язаний з адмініструванням податку.

Водночас критерій № 2 – це легалізована можливість не повертати ПДВ автоматично майже нікому. Важко уявити, скільки часу може знадобитися податківцям, щоб зібрати та проаналізувати відомості про оборотки на другій, третій, десятій

ланках у контрагентному ланцюжку. За бажання податок можна не відшкодувати роками. Приміром, «АрселорМіттал Кривий Ріг» – одному з найбільших меткомбінатів країни – станом на кінець квітня 2011-го держава заборгувала понад 2,3 млрд грн. Це при тому, що підприємство потрапило до переліку тих, кому... ДПАУ погодилося відшкодувати ПДВ автоматично. Хіба не дивно?

Є й інші критерії фіскального кастингу: компанія повинна або мати в штаті не більше ніж 20 осіб, або довести, що вартість її основних фондів перевищує заявлену до відшкодування суму, або сплачувати більший податок на прибуток, ніж у середньому по галузі. Підприємство не повинно перебувати у стані банкрутства, мати претензії з боку держави щодо сплати інших податків і проблеми з документами. (Зрозуміло, що будь-який податківець може легко створити ці проблеми...) Протягом попереднього звітного року операції з нульовою ставкою ПДВ повинні становити не менш як половину загального обсягу поставок, сума розбіжностей між податковим кредитом заявника і зобов'язаннями його контрагентів не має перевищувати 10% заявленої до відшкодування. Et cetera.

Загалом усі ці критерії (в сукупності й окремо) можуть бути використані як формальний привід відмовити в автоматичному поверненні будь-кому і будь-коли. Чому б за таких обставин їх не уніфікувати, наприклад, відшкодувати податок лише тим власникам, у кого на стіні в кабінеті є портрет улюбленого прем'єр-міністра?.. Таких може виявитися небагато, що дасть змогу вирішити проблему автоматично, навіть без застосування ультрасучасної комп'ютерної програми, яка обирає щасливчиків без втручання людини (якщо вірити Віталієві Захарченку).

ВІДРАЗУ НЕ БУДЕ

Водночас навіть якщо компанія й отримує жадану перепустку до клубу «автоматників», це не означає, що їй автоматично погасять весь борг із ПДВ. Ось інформація з повідомлення прес-служби «АрселорМіттал Кривий

Ріг»: «Підприємству в автоматичному режимі відшкодовано ПДВ у сумі 293 млн грн. Також було повернуто в звичайному режимі ПДВ за січень 2011-го 200 млн грн. Проте проблема відшкодування заборгованості з ПДВ за 2010 рік залишається». Запоріжсталь недоотримала 34,5 млн грн із погоджених до відшкодування в березні 84 млн тощо.

шти всім повертатимуть автоматично. А президент Віктор Янукович це припущення підтверджує: «Скажу чесно, ми запропонували систему, але вона ще не запрацювала належним чином. Сподіваюся, що до кінця року почне працювати на повну потужність і справді створить механізм, яким ми користуватимемося, і вже не буде нарікань з боку платників податків...» Після цієї заяви віце-прем'єр Сергій Тігіпко пообіцяв, що критерії відбору підприємств можуть стати ще жорсткішими. А експерти *Тижня* пропонують вирішувати проблему повернення дуже просто: «заморожувати» відповідну суму на спеціальному рахунку компанії, а потім проводити податкові перевірки. У разі якихось невідповідностей кошти повернути до бюджету, а з платника податку стягнути штраф і вилучити його зі списку добросовісних. ■

ДПАУ ПЕРЕКОНУЄ, ЩО ЩАСЛИВИЧКІВ ДО ВІДШКОДУВАННЯ ВИЗНАЧАЄ КОМП'ЮТЕР

Загалом станом на 1 квітня 2011-го податковий борг держави сягнув рекордної позначки 12,6 млрд грн, грошей на виконання цих зобов'язань фактично немає. Є обіцянки. Так, за словами прем'єра Миколи Азарова, до кінця року ко-

Автоматичне відшкодування не завжди є реальним: Запоріжсталь отримала 49,5 млн з 84 млн грн

18 млрд грн ПДВ планує повернути податкова до кінця липня

У березні держава повернула

457 млн грн ПДВ

IV Міжнародний еко-культурний фестиваль
ТРИПІЛЬСЬКЕ КОЛО 2011
“ПОВІТРЯ”
30 червня — 3 липня
м. Ржищів,
Київська обл.
знижка 20% на квитки
тільки до 17 червня
www.tkfest.com.ua

Генеральний новинний партнер
інтерфакс-УКРАЇНА
ІНФОРМАЦІЙНО-АГЕНТСТВО

Генеральний інтернет-партнер
EX.UA

Інформаційний партнер
Тиждень

Українська компенсація д

Російський газовий монополіст поступився за всіма позиціями європейським контрагентам, окрім України, де влада не змогла знайти адекватних аргументів

Автор:
Олександр
Крамар

Ціна російського газу для України у III–IV кварталах поточного року має зрости відповідно до \$350 та \$400 за тис. м³. І це з урахуванням харківської «знижки» у \$100. Це більше за аналогічний показник не лише для Молдови (\$289), а й для країн Балтії (\$337,2 за тис. м³). Політична та гуманітарна лояльність нинішньої української влади, як і слід було очікувати, виявилася недостатнім аргументом для нормалізації газових відносин із Москвою.

Понад те, користуючись вигідними лише йому умовами газового договору та неадекватно високими цінами, Газпром активно нарощував експорт газу до України випереджальними порівняно з рештою світу темпами.

Якщо загалом, за даними Мінекономрозвитку РФ, експорт блакитного палива з країни у січні – лютому зріс на 18,1%, то до України – на 170%, а до європейських держав за межами СНД, навпаки, зменшився. У результаті за відповідний період наша країна поглинула майже третину всього російського експорту газу в західному напрямку й викупила майже 1/7 загального видобутку Газпрому.

НЕКОНСТРУКТИВНИЙ «ПАРТНЕР»

Як свідчить останній квартальний звіт самого Газпрому, за результатами проведених 2010 року переговорів компанія погодилася на перегляд довгострокових газових домовленостей у частині зниження цін та зменшення обсягів постачання з більшістю європейських партнерів. У документі, зокрема, йдеться: «Низка європейських покупців звернулися до ТОВ «Газпром експорт» з вимогою переглянути контрактну ціну в межах довгострокових угод, обґрунтовуючи відповідний крок

змінами на світовому газовому ринку (надлишкова пропозиція, суттєвий розрив між спотовими цінами та цінами довгострокових контрактів)». У «Газпромі» стверджують, що за підсумками проведених переговорів у 2010 році були досягнуті домовленості з компаніями E.ON Ruhrgas, WIEH, WINGAS (всі – Німеччина), GDF Suez (Франція), EGL (транснаціональна), ENI, Sinergie Italiano, ERG (всі – Італія), GWH Gashandel GmbH, EconGaz (всі – Австрія), Gazterra (Нідерланди). На сьогодні Газпром перебуває в переговорному процесі з перегляду цін із компаніями RWE Transgas (Чехія),

SPP (Словаччина), Premium Gas (Італія), а також повторно з компаніями E.ON Ruhrgas, ENI.

Натомість у випадку з Нафтогазом від такого штибу переговорів російський монополіст вперто відмовляється. Навіть торішня стодоларова «знижка» насправді є лише обміном, причому урядом РФ, а не Газпромом, потенційного десятирічного експортного мита до російського федерального бюджету на потенційну орендну плату за базування ЧФ РФ до українського державного бюджету.

Двосторонні переговори щодо внесення змін до угод 2009 року, які стартували 28 квітня,

Повну версію дослідження читайте на сайті www.tyzhden.ua

ля Газпрому

також завершилися безрезультатно. Відтак Росія через газове питання «дотискає» Україну, схиляючи її до вступу в Митний союз чи здачу контролю над ГТС. Про це, зокрема, попереджає міністр ПЕК в опозиційному кабміні БЮТ Олександр Гудима. Про це ж повідомило ЗМІ й джерело з Міненерго.

УКРАЇНУ ХОЧУТЬ ЗМУСИТИ БИТИ ПО «СВОЇХ»

Пришвидшується добудова Nord Stream. 5 травня прем'єр-міністр РФ Володимир Путін заявив, що задоволений завершенням роботи на морській ділянці. З іншими двома секціями першої нитки трубопроводу її мають з'єднати вже до кінця червня (раніше планувалося до кінця серпня).

Потужність першої черги становитиме 27 млрд м³. Отже, Газпром зможе перекинути на Бал-

Як приборкати Газпром

Найбільший імпортер газу в Чехії RWE Transgas звернувся до арбітражного суду Відня з позовом проти Газпрому, вважаючи ціну на блакитне паливо невинправдано високою. У разі поразки в суді російський газовий монополіст може отримати чимало аналогічних позовів від інших центральноєвропейських компаній, зокрема польських, які також невдоволені його ціновою політикою

тику до 30% торішнього транзиту газу до Європи нашою територією (близько 95 млрд м³). Очікуваний початок постачання палива через Nord Stream уже перенесено з січня наступного на жовтень цього року. Це стане потужним козирем у руках російського газового монополіста для затягування конфлікту до початку опалювального сезону.

Пропускна спроможність першої нитки «Північного потоку» – це майже річний обсяг споживання російського газу Німеччиною (у 2009–2010 роках – 32–34 млрд м³), а оскільки частина з нього і так проходить газогонами Білорусі, то Україною транспортується менше ніж 20 млрд м³. Інакше кажучи, у разі проблеми з газопостачанням, спричинених черговою ескалацією на українсько-російському газовому фронті, ключовий гравець ЄС і найбільш залежна від Газпрому країна Західної Європи може її банально не відчувати. У зв'язку з цим на увагу заслуговує недовозначна репліка Алексея Міллера у відповідь на запитання журналістів щодо того, чи припиниться транзит газу українською ГТС у напрямку Німеччини після введення «Північного потоку»: «Ви ж усе, дорогі друзі, розумієте». Якщо врахувати, що Франція, Італія, Велика Британія мають реальну альтернативу у вигляді постачальників із Північної Африки та Норвегії, а Піренейським державам узагалі байдуже до російського газу, то стає очевидним, що цього разу заручниками можливих перебоїв із постачанням будуть насамперед країни Центральної, так званої нової, Європи. А тут найбільшими споживачами (та ще й тотально залежними від Газпрому) є Польща і Чехія, які традиційно підтримували Україну й займали найкритичнішу позицію щодо стратегії енергетичного шантажу з боку РФ. Це ще один козир Газпрому в газових переговорах із нашою державою: Януковичу і К^о не вигідно зараз підставляти сусідні країни по західний бік кордону, відтак Київ буде легше примусити погодитися на газові пропозиції Москви.

ПОДОЛАТИ СТРАХ

Історія російської не тільки державної, а й корпоративної дипломатії свідчить, що вона

сприймає лише один аргумент – силу. Будь-які спроби задобрювання лише заохочують подальшу агресію і ставлять партнера в дедалі менш вигідну ситуацію.

Компанія маленької Хорватії «Природні Плин» з річним обсягом споживання газу в розмірі 1–1,1 млрд м³ (у 35 разів менше від Нафтогазу) з початку цього року відмовилася від подальшої співпраці з Газпромом, оскільки вигідніші умови їй запропонували клієнт російського монополіста – італійська ENI. А Газпром після цього, як свідчить його останній звіт, ще й «вивчає можливість відновлення постачання газу на хорватський ринок». Ось що значить наявність здорової альтернативи.

АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Довгий час нею був газ із Туркменістану, який забезпечував приблизно половину імпорту блакитного палива в нашу країну. Однак 2006 року контракти з ним опинилися в руках РосУкрЕнерго, а з 2009-го ми купуємо необхідний газ лише в Росії. Відновлення імпорту з Туркменістану, а також інших держав Середньої Азії та Закавказзя (насамперед Азербайджану) могло б унезалежити і Україну, і країни Центральної Європи від Газпрому.

Проте ця альтернатива стане реальною лише в разі створення шляху транспортування газу, незалежного від Росії. Дорожнеча відповідних інвестицій не має відлякувати: навіть за збереження нинішніх цін на російський газ Нафтогазу лише в найближчі п'ять років доведеться заплатити Газпрому щонайменше \$70–80 млрд.

Таким проектом є газогін Nabucco. Однак гострої потреби в ньому, попри декларативну «пріоритетну підтримку», реально не відчуває жоден ключовий гравець ЄС. Відтак його розробка просувається черепашачими темпами. Тож щоб рух газу від Каспію до України відбувся не через 20–30 років, коли в цьому може вже й не виявитися потреби, локомотивами згаданого проекту мають стати не Німеччина, Франція, Італія чи Єврокомісія, а ті країни Східної Європи, які не мають іншої альтернативи, передусім Україна. ■

ФОТО: УНАН

WE ARE FIGHTING
DEMOCRACY

НЕ СВЯТА НІНО

Автор:
**Вахтанг
Кіпіані**

Напередодні цьогорічного Дня незалежності Грузії (26 травня) очікував біди. Вісті з Тбілісі нагадували бойові зведення. Частина непримиренних, які називають себе опозиціонерами, анонсували швидку й масову «революцію», що мала закінчитися поваленням «диктаторського режиму».

Дехто, як колишній міністр оборони Іраклій Окруашвілі, котрий утік аж до Франції, навіть обіцяв своє триумфальне повернення й погрожував прийняти військовий парад замість Міхаїла Саакашвілі.

На щастя, все це виявилось позою і брехнею. Тбілісі, яке ще недавно було оплотом опозиції, не підтримало «протестантів» із палицями, які гамселили

ними поліцію, що мала наказ не відповідати на провокації, перехожих і, коли були час і нахнення, одне одного.

На YouTube є десятки роликів, знятих у центрі Тбілісі, де «джедаї» з обрізками труб фехтують по головах, нападають на журналістів, закидають камінням офіс громадського телебачення.

Влада ніби самоусунулася, давши можливість «опозиції» показати себе. Пряма трансляція з місця протестів, якої так хотіла лідерка «революції» Ніно Бурджанадзе, остаточно переконала людей, що на площі або вбогі, або бандити.

Оголошена народна війна виявилася пшиком. Щоправда, хеш-енду теж не було. Двоє людей загинули: поліцейський і

протестувальник, яких збили лідери опозиції, втікаючи на своїх джипах із місця програючого бою...

Тут треба зробити важливу ремарку. В Україні практично ніхто нічого не знає про грузинську політику. Кажу відповідально: обізнаність 99% українців обмежується усвідомленням статевої відмінності між Саакашвілі та Бурджанадзе.

На жаль, це не жарт. А результат, так би мовити, емпіричних спостережень за теленовинами і публікаціями друкованої преси.

Певна річ, не маю жодних претензій до задурених Шустером – Кісельовим пересічних громадян. Проблема в тому, що ті, хто бере на себе відповідальність коментувати події в Грузії,

Про автора:

Вахтанг Кіпіані, головний редактор сайту «Історична правда»

ФОТО: REUTERS

нацистського міністра пропаганди Геббельса.

Увесь цей пасаж про (без) відповідальність коментаторів грузинських подій я написав лише для того, щоб поставити, за Маяковським, «весомо, грубо, зримо» одне запитання.

Колеги, якого біса ви так любите Ніно Анзорівну Бурджанадзе?

Це риторичне питання не мало б жодного сенсу, якби такою любов'ю представників медіа могла б скористатись, приміром, інша пасіонарія – Наталія Михайлівна Вітренко. Ну справді, де великі, на кілька розворотів, інтерв'ю з лідеркою ПСПУ? Де рясні цитати з її парадоксальних спічів? Усього цього неможливо уявити, бо добре відомо, хто така пані Вітренко, і саме тому її не цитують, не запрошують, не популяризують. Бо це: а) не має сенсу, б) погано для репутації; в) тощо. Але констатуємо: що не дозволено Вітренко – дозволено Бурджанадзе.

Лідерка радикальної опозиції в Грузії – така сама більшовичка, однак із гарним тюнінгом а-ля Юлія Володимирівна.

Хоч як дивно, в Україні та Росії Бурджанадзе набагато більше популярна, ніж у себе на батьківщині. Там вона має рейтинг, близький до нуля, і так само нуль впливу через фракцію чисельністю нуль депутатів у парламенті.

Навіть цікаво, чому тоді її регулярно приймає Владімір Путін? Навіщо Віктор Пінчук запрошує почесним гостем Ялтинської європейської стратегії? А ці нескінченні ефіри на різних каналах українського телебачення, де Бурджанадзе з апломбом аристократки мовить про фальшиві результати реформ у Грузії і про те, що тільки вона здатна забезпечити країні свободу та демократію.

Відтак вона повертається додому. Щоб, скинувши маску голуба миру, роздати – не власноруч, а через чоловіка Бадрі Біцадзе – своїм прихильникам біти, арматуру і пляшки з бензином. Щоб у прямому ефірі незалежного телеканалу верзти нісенітницю про «фашистську диктатуру». Щоб під час захопленої спецслужбами телефонної розмови із сином обговорювати «потрібне» кровопро-

лиття, мовляв, хай загинуть сто чи навіть п'ять сотень опозиціонерів, натомість потім у діло вступить спецназ російського ГРУ і справу буде зроблено.

Московська публіцистка Юлія Латиніна добре підмітила цю родову прикмету грузинської опозиції. Поки людина у владі, вона нормальна, як тільки випадає з обойми, стає просто ідіотом...

Більшість моїх тбіліських друзів вважають Бурджанадзе п'ятою колоною Москви. Без усіляких обмовок. Бо коли калба тоно Ніно з радістю зустрічається з Путіним, їй не спадає на думку запитати, на якій підставі він відкраяв від Сакартвелло 20% території. З її вуст не почуєш відповіді, чому російська армія стоїть у Цхінвалі та Сухумі? Чому 300 тис. біженців не можуть повернутися додому? Чому в Абхазії грузини не мають права голосу на виборах? Чому сепаратисти заборонили їм вивчати в школах літературну грузинську мову, запровадивши регіональну – мінгрельську (це все одно, якби міністр Табачник ввів у школах

ЛІДЕРКА РАДИКАЛЬНОЇ ОПОЗИЦІЇ ТАКА Ж БІЛЬШОВИЧКА, ЯК У НАС ВІТРЕНКО

Чернігівщини поліську говірку замість української).

За Бурджанадзе, її чоловіком, який десь переховується, і сином, який так хизувався зв'язком із російським спецназом, плаче Кримінальний кодекс.

Поки кидали в суспільство свої абсурдні гасла, вони були хай там якою, але опозицією. Однак після нападів на представників влади, поліцейських (за результатами останнього опитування, у Грузії їм довіряють 87% людей), спроби захоплення телебачення настав час іншої розмови.

Опозиціонерці нічого не залишається, як підвищувати градус істерики. І є від чого. Індекс довіри – у межах похибки. Росія профінансувала протести, але отримала тільки брутальну телекартинку, а не нову владу й тепер робитиме ставку на інших людей. Чоловік у розшуку, син – під статтею. Політичне майбутнє стало жертвою її політичного минулого. ■

не ідентифікують Нателашвілі й Торгладзе, Гачечиладзе та Аласанія, Угулаві і Батіашвілі.

На пальцях однієї, припускаю, руки можна полічити українських журналістів, редакторів та експертів, які знають в обличчя цих та інших політиків, розуміють їхні політичні цілі, а також бекграунд вчинків, заяв, врешті-решт, просто цікавляться подіями в Грузії.

Навіть найавторитетніші українські медіа головним і єдиним джерелом про тамтешні події використовують російський «Интерфакс», часто з вказівкою «за матеріалами телеканалу Russia Today».

Маячня! Це все одно, якби сталінське «Совинформбюро» сталевим голосом Левітана озвучувало вигадки та провокації

Автор:
Кристина
Курчаб-
Редліх,
Польща

У п'ятницю, 27 травня, 20 президентів європейських держав приїхали до Варшави, щоб взяти участь у XVII Саміті держав Центрально-Східної Європи. Увечері до них приєднався Барак Обама, який прилетів до Польщі з дводенним робочим візитом.

Хоча очільник Польщі Броніслав Коморовський протягом тих двох днів не раз говорив про демократію, Варшава нагадувала радше бастион під охороною з епохи глибокого комунізму під час візиту, приміром, Кім Ір Сена, ніж європейську столицю, що приймає друзів. Мешканців налякали запланованими змінами у вуличному русі, або ж не пускали до місць

переїздив та ночівлі президентів, а пересувалися гості автоескортами із завиванням сирен. Чи ж то кожен другий поляк уже вступив до «Аль-Каїди», щоб помститися за смерть бен Ладена?

Поміж гостей не було президента Сербії Бориса Тадича, обуреного запрошенням очільниці невизнаного багатьма Косова Атіфете Яхьяги. З тієї самої причини до Варшави не хотіли їхати й керівники Словаччини та Румунії, але Іван Гаспарович «дав себе вмовити». Натомість президент України був в особливій пошані: Коморовський, вітаючи кожного з гостей у дворіку Королівського замку, довше за інших розмовляв із президентом Чехії Вацлавом Клаусом, а найбі-

З демокр

Вибірковість у «захисті громадянських прав» західними лідерами грає на руку Януковичу

льше – з Януковичем. Оголосив, що наступний саміт відбудеться в Києві. «А це, – додав, – має значення для європейських прагнень України, які Польща підтримує».

Опівдні у п'ятницю, перед урочистим обідом європейців із президентом США, Коморовський провів три особисті зустрічі, зокрема і з Януковичем. Офіційно було заявлено, що під час головування Польщі в Євросоюзі, що почнеться від 1 липня, вона прагнучиме підписання угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Перед телекамерами частіше за інших чомусь з'являвся саме Янукович. Коли шойно прибулий Обама опинився від українського президента на відстані витягнутої руки, той його просто схопив, відповідно поставив і дав знак фотографові. Як зреагував президент США, невідомо, бо таємничка долоня затулила об'єктив камери.

Так чи інакше, а того самого дня після спільної вечері з європейськими очільниками Барак Обама знайшов час на зустріч із Януковичем лишень у товаристві Коморовського. Відразу вигулькнула й дивна інформація: «Про цю незаплановану раніше розмову трьох президентів повідомила керівниця прес-бюро президента Польщі». Канцелярія не надає ширших відомостей щодо цієї зустрічі. Перед самітом з'явилися неофіційні повідомлення з урядових кіл, що під час візиту Януковича до Варшави може виринути тема нещодавньої спроби арештувати Юлію Тимошенко. Натомість радник пре-

Демократією на вустах

зидента України у міжнародних справах Андрій Гончарук переконував, що Віктор Федорович розповідатиме про розвиток демократії у своїй країні, але не поговорить про справи Тимошенко. Тобто як це: розмова незапланована, але заздалегідь відомо, про що не говоритиметься? Втім, у кулуарах саміту лунали поголоски про великі зустрівля, які докладала українська дипломатія, щоб ця «незапланована» зустріч таки відбулася, як і про «теплий» телефонний дзвінок Коморовського до Тимошенко.

Внутрішньоукраїнські протистояння докотилися до Варшави також у формі застороги щодо провокації українських спецслужб, яка мала би призвести до охолодження відносин між Україною та Польщею, а відповідно до зменшення запалу останньої щодо присутності нашої держави в ЄС. Автором цього повідомлення виявився народний депутат Тарас Чорновіл, перший заступник голови Комітету ВР у закордонних справах. Натомість Ганна Герман поспішила спростувати цю інформацію як «абсурдну».

Робочий візит відбувався в Королівському замку за круглим столом, за яким 1989 року керівництво ПНР та «Солідарності» розпочало переговори щодо трансформації. Коморовський наголосив, що неподалік, у Президентському палаці, 1955-го було підписано Варшавську угоду, а визначаючи, що ж об'єднує нині держави Центрально-Східної Європи, вказав на «перехід від тоталітаризму до демократії». «Це нагадувало Гайд-парк, – зауважив один з учасників зустрічі, який попросив не називати його. – Промови були цікаві, але бракувало основної думки. Виокремлено три напрями, в яких треба діяти спільно. Східна Європа, де спостерігається регрес у розвитку демократії, Балкани, де все протікає надто повільно, та Північна Африка, де тільки шукаємо ідеї, як допомогти».

Негативним (звісно, неприбутним) героєм саміту став Лукашенко, на якого нарікав і президент Коморовський, і прем'єр Дональд Туск, і Барак Обама під час короткої пресконференції, особливо з огляду на те, що в тюрмі опинився кореспондент польської провідної Gazeta Wyborcza, громадянин Білорусі Андрей Почобут. Але чомусь ніхто вголос не згадав про явне та безпардонне утискання демократії Віктором Януковичем, про що в перший день саміту написали тамтешні центральні газети. Rzeczpospolita, зокрема, констатувала: «Поволі, але систематично над Дніпром знищується опозиція, обмежуються права дрібного бізнесу, стискається зашморг навколо неприхильних до влади ЗМІ, нарешті, готується підґрунтя для боротьби з неурядовими організаціями».

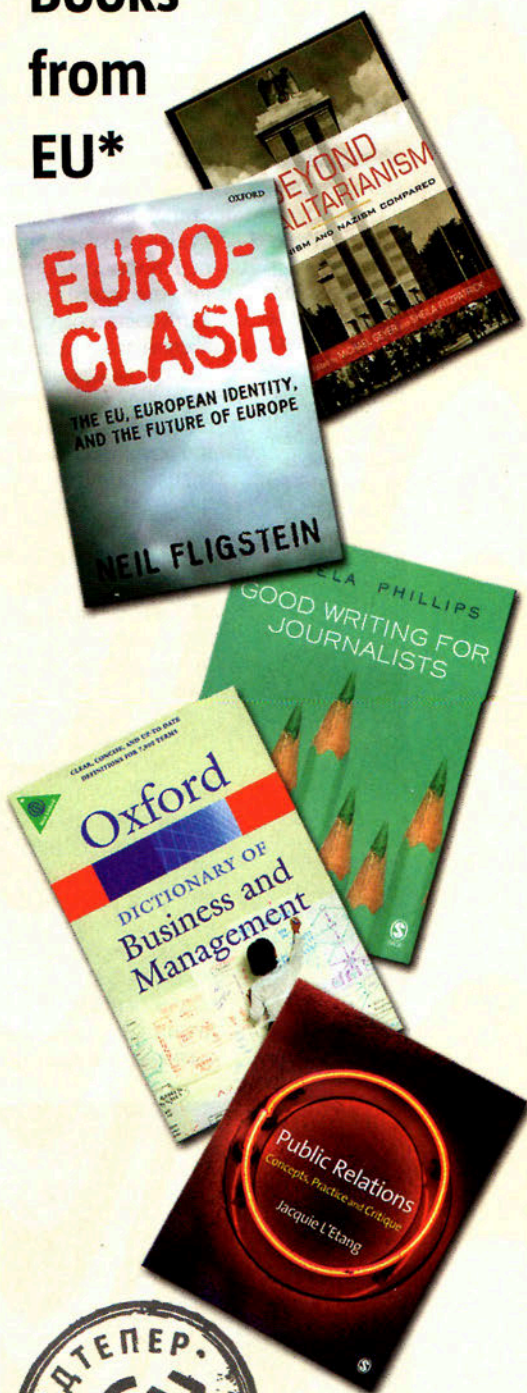
З поведінки Коморовського можна зробити висновок, що понуре сьогоднішня української демократії, описане польськими журналістами, має для нього набагато менше значення, ніж залучення України до ЄС тільки для того, щоб відтягнути її від Москви. Кореспонденти Rzeczpospolita застерігають: «Нехай нам не замилює очі (конкретність) розмов із Євросоюзом. Україна грається лишень у багатовекторність, а ця гра їй вдається найкраще». Для Барака Обами також важливішим є факт, що Янукович – перший український президент, який погодився позбутися протягом двох років запасів високозбагаченого урану, аніж рапорт Департаменту США про радикальне обмеження громадянських свобод в Україні.

На жаль, легковажне трактування західними лідерами знищення демократії в Росії чи навіть «перезавантаження» відносин США з Москвою є для Віктора Федоровича черговим аргументом, що на шляху до авторитаризму він може вільно просуватися далі. ■

New
Non-
Fiction
Books
from
EU*

К Н И Г А Р Н Я

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044)235-88-54

www.book-ye.com.ua

* Нові нон-фікшн книжки з ЄС

Попи-розбійники

Московський патріархат прибирає до рук історичну пам'ятку?

Автор:
Роман Малко

Фото автора

ДОВІДКА

Церква Успіння Пресвятої Богородиці Десятинна збудована в 988–996 роках князем Володимиром Великим (Святославовичем). Зруйнована в 1240-му монголами. Розкопки руїн почалися ще в 1630-х з ініціативи Петра Могили, який знайшов тут саркофаг князя Володимира і його дружини Анни. 1842 року на місці руїн завершили спорудження нової церкви в імперсько-візантійсько-московському стилі, що не мав нічого спільного з первісною будовою. У 1928-му її зруйнували більшовики.

Епопея з фундаментами церкви Успіння Пресвятої Богородиці Десятинної, схоже, вийшла на новий рівень. Днями на місці розкопок стародавнього храму встановили будівельні вагончики. Вночі, щоб не бачили сторонні очі. Хто привіз злочасні «малі архітектурні форми» і кому вони належать, з'ясувати не вдалось ані міліції, ані громадським активістам. Від них відхрещуються і столична влада, і священники з УПЦ МП, що давно поклали око на святе місце. Та люди в чорних рясах і чиновники явно темнять.

КОМУ ВИГІДНО

За твердженням археологів, основні лобісти зведення нової церкви на місці Десятинки – представники КМДА та районних адміністрацій. «Те, що вночі таємно привезли вагончики, нібито для будівництва, – це самодіяльність окремих чиновників, причому не найвищого рівня, – вважає Віталій Козюба, науковий співробітник Інституту археології НАН України, який керував розкопками на місці Десятинної. – Вочевидь, вони думають, що все-таки протиснуть свій інтерес, але жодного офіційного рішення поки що немає і саме будівництво суперечить українському законодавству».

Саме «чиновницький планктон», що, як грибок, любить жити в темному й слизькому середовищі, і є головним винуватцем ситуації, котра склалася довкола безцінної пам'ятки. Якби вони виконували свої обов'язки і дотримувалися законів, конфлікту вдалося б уникнути.

Нещодавня спроба через конкурс вирішити, що ж робити зі стражденими фундаментами Десятинної церкви, виявилася провальною. Власне, такою вона була від самого початку: до участі в тендері допустили проекти, що прямо суперечили як його концепції, так і загалом нормам українського законодавства. Складається враження, що сам конкурс задумали радше для легалізації ідеї будівництва церкви, ніж для пошуку розумного рішення. Доказом цього є зрив першого голосування, у якому переміг проект, що не передбачав будівництва жодної нової церкви, а лише музеєфікацію залишків храму княжої доби. Повторне голосування тільки посилює підозри: переможцями оголосили дві абсолютно несумісні концепції. Перша – музеєфікація давніх фундаментів, а друга – зведення на них величезного храму у візантійському стилі.

Член журі конкурсу архітектор Лариса Скорик і депутат Київради Олександр Бригінець стверджують: голоси поважної комісії чітко поділилися за професійним принципом. На захист збереження фундаментів у первісному вигляді стали науковці: історики, архітектори й археологи, які чітко усвідомлюють, із чим мають справу. За будівництво ж голосували переважно чиновники, які, вочевидь, також розуміють цінність Десятинки, але за звичкою конвертують її в грошовий еквівалент.

МОВЧАННЯ ПРЕЗИДЕНТА

Людей, які в той чи інший спосіб висловлювалися на підтримку ідеї побудувати на руїнах Десятинки храм, чимало. Були серед них і президент Леонід Кучма, який навіть підписав відповідний указ, і Віктор Ющенко, і вже давно колишній мер Києва Олександр Омельченко. Утім, усі вони, коли зрозуміли незаконність втілення своїх фантазій, врешті-решт передумали. Не ризикнув ставати на граблі й нинішній глава держави. Подейкували, що Янукович начебто підписав указ про будівництво храму на місці розкопок Десятинки, але вони не підтвердилися. Віктор Федорович лише обмежився дорученнями ви-

вчити ситуацію. Схоже, жоден високий чиновник нині не хоче брати на себе відповідальність і напругу порушувати закон. Адже цей об'єкт у центрі столиці захищений усіма можливими міжнародними конвенціями.

Ані митрополит УПЦ МП Володимир, ані Московський Патріарх Кірілл безпосередньо не заявляють про потребу відбудови Десятинки. Натомість їхні підопічні не приховують намірів. Архімандрит УПЦ МП Гедеон дозволяє собі стверджувати, що храм на місці Десятинки зведуть у будь-якому разі. Гедеон є настоятелем Десятинного монастиря, ділянку під який церковна братія захопила неподалік розкопок стародавнього храму фактично у рейдерський спосіб.

Якщо вірити офіційній біографії цього священника, розміщеній на сайті Київської митрополії УПЦ МП, архімандрит Гедеон – битий вовк. У його кар'єрі Десятинний монастир уже третій, яким він керує. До того він піднімав РПЦ у російській глибинці, а згодом у США. Зважаючи на те, як самовпевнено він поводить, керують ним не лише добрі наміри, а й якісь впливові опікуни, що не тільки дали добро на «богоугодну» справу, а й допомагають цілком практично. Тай в помічники собі він обрав не зовсім типових монахів. Більшість його братії – не покірні старці, а вельми схожі на бійців спецпідрозділів хлопці, які ні словами не перебирають, ні особливою миролюбністю не вирізняються.

До речі, княгиня Марія Романова (вважається спадкоємицею російського монаршого дому), яка днями відвідала Ук-

1. Настоятель Десятинного монастиря, схоже, має «давні теплі стосунки» з княгинею Марією Романовою

2. Місце розкопок історичної пам'ятки, на яке претендує Московський патріархат

3. Капличка УПЦ МП біля розкопок Десятинки

4. Ті самі будівельні вагончики, причетність до яких церковники заперечують

раїну, нагородила Гедеона орденном праведної Анни III ступеня за заслуги перед церквою і державою. Перед якою саме державою, здогадатися нескладно.

ПІДМУРКИ «РУССКОГО МІРА»

Церковне рейдерство для України – справа звична. Захопленням храмів інших конфесій чи спорудженням церков і капличок на незаконно відібраній у громади ділянці вже нікого не здивуєш. Але Десятинка особлива. Це перший кам'яний храм Русі, до того ж збудований самим князем-хрестителем Володимиром. Чи не вагомий внесок у підмурки «руського міра», який заходилися розбудовувати московські правителі руками тієї-таки православної церкви?

Розуміючи, що в законний спосіб храм не збудуєш, його натхненники, схоже, вирішили ско-

ристатися перевіреним способом за допомогою хитрості, нахабності й забобонності певної категорії людей. На щастя, і політичні вітри віють у потрібному напрямку. Новітня історія України ще не знає прикладів демонтажу церков, хай навіть і незаконно зведених. Щойно на фундаменті Десятинної церкви московські попи покладуть перші цеглини у стіни своєї новобудови, їх звідти вже ніхто не зжене.

Нещодавня спроба встановити будівельні вагончики біля Десятинки – вельми промовистий момент. Це проба пера. Якби громадськість їх не помітила і не вчинила гвалт, невдовзі на розкопках з'явилася б будівельна техніка і почала б копати котлован. А, як показує досвід боротьби з незаконною забудовою Києва, зупинити бульдозери вкрай важко. Практично неможливо. ■

«Зручне» вбивство

Реймон Кларінар: «У Франції для більшості інтелектуалів справи Петлюри не існує. Там ніколи не знали, що робити з Україною»

Спілкувалася
Алла Лазарева

85 років тому в Парижі було застрелено Симона Петлюру – голову Директорії та уряду УНР в екзилі. Згодом суд виправдав убивцю, Самуїла Шварцбарда. Від перших днів слідства українська громада наголошувала на організації злочину в інтересах і за допомоги більшовицької Москви. Але переконати присяжних та голову суду не вдалося.

Відтоді ані політики, ані громадськість Франції жодного разу не повернулися до цієї суперечливої справи. Про те, чому так сталося, *Тиждень* розмовляв із Реймоном Кларінаром, заступником головного редактора популярного французького тижневика *Courrier international* і автором трилогії про події в Україні 1918–1950 років (під псевдонімом Роман Рижка: «Сім потягів імператриці», «Людоджерські лани», «Імперія тисячі слів»).

КОМПЛЕКС ДРЕЙФУСА

У.Т.: Симон Петлюра поліг від кулі в Парижі, просто на вулиці, 25 травня 1926-го. Права преса тих років багато й аргументовано писала про ймовірну спецоперацію московської розвідки. Але й суд, і громадськість погодилися з версією вбивці: буцімто він діяв сам і прагнув помститися за єврейські погроми. Чому французькі еліти, тодішні та нинішні, виявили неухважність до фактів, що довели участь спільника?

– Почнемо з того, що сьогодні у Франції для більшості інтелектуалів справи Петлюри не існує. Мало хто знає, ким він був. Ще менше тих, хто розуміє, яким

ФОТО: УКРІНФОРМ

він був насправді. І лише дуже невелике коло поінформованих у курсі, що голова Директорії УНР загинув у Парижі й похований на цвинтарі Монпарнас. Навіть ті, хто загалом цікавиться Східною Європою, не орієнтуються в темі. Отже, різноманітним групам впливу залишається велике поле для втручання.

Зауважте: ця справа була проблемною вже 1926 року. У 1918–1919-му Франція вельми обережно підтримала українську боротьбу за незалежність, але потім швидко вивела свій контингент із Одеси, залишаючи по собі катастрофічну ситуацію. І ось гине лідер країни, якій не вдалося вибороти право на існування, але яка за нього змагалася. До того ж у самому центрі Парижа. Людина культурна, освічена... Франція не знала, як бути. Почалося слідство. Українці справедливо вимагали кари вбивці, вказували на замовлення з боку більшовицької Москви. Тим часом Францію лихоманило від гострого протистояння правих та лівих. Спогади про безславну спробу вплинути на російські події були ще надто свіжі. А Петлюру тоді сприймали тільки в контексті революції та громадянської війни в Росії.

У. Т.: Махно теж обрав собі притулком Францію... Загалом, усі керівники ворогуючих армій, які були на українській землі, опинилися тут. Навіть Християн Раковський, керівник більшовицького війська в Україні 1918–1919 років, тоді ж таки став послом СРСР у Парижі!

– Так, це був перший рефлекс переможених. Цей міраж, репутація вітчизни Декларації прав людини, приваблював багатьох. І вже тоді все було дуже складно. Щоб зрозуміти сучасне бачення французів, додайте події 1940-х: Голокост, ідентичність убивці та злочини, які закидали Петлюрі.

Його несправедливо звинуватили. А попри те... Після Другої світової виявилося неможливо спокійно розібратися з цим убивством. З одного боку, на заваді щоразу ставав образ скривдженої, беззахисної меншини, яка зважилася на помсту. Із другого – Західна Європа й, зокрема, Франція зазнали шоку від масового винищення євреїв. Не забуваймо також величезного впливу комуністів і тих інтелектуалів усередині країни, що були їм ідеологічно близькі... Отже, після 1945 року стало ще важче переглянути справу Петлюри суто в історичному, документальному, беземоційному форматі. Ніхто не хотів дізнаватися, що це була за людина й чому вона загинула. Спрощення стало шаблоном.

Розповім випадок, який стався зі мною в одному з видавництв. Я зауважив, що невдовзі маю одружитися з україночку. Один зі співробітників тут-таки відгукнувся: «Коли ми з братом були нечемні, – пригадав він, – бабуся нас сварила «петлюрами»». Це добре узагальнює ставлення до справи Петлюри з боку французів: краще б її не було.

У. Т.: Чи правомірно було б припустити, що виправдання вбивці – своєрідна реакція суспільства на справу Дрейфуса? Процес проти цього французького офіцера юдейської конфесії спричинив наприкінці XIX століття бурхливі суперечки. Може, під час розгляду справи Шварцбарда французи воліли самим собі довести, що вони змінилися, позбулися ксенофобії?

– Гадаю, ви маєте слушність. Був, очевидно, цей комплекс Дрейфуса. Назвемо його так. До того ж убивця єврейського походження протистояв лідерів націоналістів із країни, якої Франція практично не знала, але яка ускладнювала взаємини з Росією... А як ставитися до червоної Москви, Париж тоді теж не визначився. Усі західні країни в той час хоча де-факто й визнавали перемогу червоних, проте не мали щодо більшовицької влади чіткої стратегії. Британія, Франція, США казали собі тоді: найкраще сприйняти факт, що цар ніколи не повернеться, й розпочати з новою владою економічні відносини. Тобто, з одного боку, існував цей комплекс Дрейфуса переважно в колах інтелігенції, з другого – зростав вплив єврейської громади в лівих інтелектуальних колах, із третього – робили своє і французькі комуністи, які зовсім не хотіли, щоб про Симона Петлюру та його боротьбу забагато говорили й думали. Бо для них кожен, хто постав проти червоної влади, – це ворог, якого не шкода знищити. Комуністи не були зацікавлені, щоб справа голови Директорії стала трибуною для французьких українців, щоб їх почули.

ЛОГИКА «ЧЕРВОНОЇ ПОМСТИ»

У. Т.: Працюючи над своїми романами, ви студіювали історичні документи 1920-х років. Наскільки великий вплив справляв Комінтерн на французькі політичні та інтелектуальні кола? Як ви пояснили собі той факт, що на підтримку Шварцбарда записалися виступити свідками чимало відомих французів, які не тільки не знали особисто ані жертви, ані вбивці, а й до України ніколи не із- ▶

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
РАДІО-ПАРТНЕР

РОЗМІЩУЄ

19 червня · 19:00
ПАЛАЦ "УКРАЇНА"

ЖИВИЙ ЗВУК

SANTANA.COM · FACEBOOK.COM/CARLOSSANTANA

230-93-19 432-19-73

GUITAR HEAVEN

TICKETS.COM.UA

БІЗНЕС 38

PARTER UA
287 87 87

Тиждень

ВЖЕ У ПРОДАЖУ

ПАРТЕР ЮА, ПС ПРЕMIUM САУНД, ТИКЕТС КОМ ЮА, ІНТЕРКОНТИНЕНТАЛЬ КИЇВ

ФОТО: АРНО ОВЕРПЕ

дили і свідками погромів юридично бути не могли. Хіба що експертами...

— Я не маю залізних доказів. Але, як на мене, справа Петлюри вписується в логіку «червоної помсти». Починаючи, гадаю, від 1923–1924 років, коли більшовики реально взяли владу, з'явилася очевидна політична воля фізично винищувати всіх, хто міг би утворити організовану опозицію. Від керівництва УНР до анархіс-

РЕЙМОН КЛАРИНАР:
«Захід дуже давно культивує стосовно Східної Європи манію величі. Східну Європу можна відверто зневажати»

ДО РЕЧІ

Офіційний Київ не побажав ушанувати пам'яті Симона Петлюри

Симона Петлюру поховали рівно 85 років тому, 30 травня 1926-го, на паризькому цвинтарі Монпарнас. На роковини його загибелі українська громада постійно збирається там, щоб відправити панахиду. По відновленні Незалежності до могили Головного Отамана стали приходити й вітчизняні дипломати. Спершу — переважно військові аташе, а згодом і послі. Подеколи з квітами або жалобними вінками «Від українського уряду». Цього року офіційний Київ проігнорував ушанування пам'яті керівника Української Народної Республіки. «Не було ані дипломатів, ані квітів», — зазначає Ярослава Йосипишин, директор бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі. «Може, воно й на краще», — кажуть місцеві представники діаспори. — Немає тієї кар'єристської нещирості, яку часом бачили. Тепер видно, хто є хто і хто з ким».

У неділю, 29 травня, траурну літургію на Монпарнасі спільно відслужили православний єпископ, протопресвітер Борис Хайневський, єпископ УГКЦ у Франції Михайло Гринчишин та парох автокефального українського храму Св. Симона в Парижі отець Сергій Герасименко.

тів та білих генералів, соціал-революціонерів... За ними також полювали. І ця «червона помста», як бачиться, припинилася аж по закінченні Другої світової. Коли Сталін, користаючись із окупації половини Європи й половини Німеччини, зумів дістатися до багатьох опонентів. І, зокрема, тих білих генералів, які помилково погодилися воювати в німецькій армії. Тих, хто втік від нього в 1920-ті роки і опинився в Італії, Франції, Югославії в 1930-х. По війні союзники видали цих людей Сталіну, хоч ідеологічно вони воювали не за фашизм, а проти більшовизму.

Отже, очевидно: всупереч тому, що нам так довго розповідали, замах на Петлюру не є індивідуальним феноменом. Навіть коли припустити, що вбивця діяв самостійно, — тільки-но більшовики дізнались би про цей проект (а той його не приховував), вони все зробили б, щоб йому допомогти! Бо це збіглося з їхнім інтересом.

Не стало Петлюри — і український зарубіжний рух було обезголовлено. Ми не знаємо, як розвивалися б події, якби він прожив іще 20–30 років. Може, й не було б такого масштабного розбрату в нації? Тому замовлення з Москви видається логічним.

Чому ще це вбивство було таким проблемним для французької політичної та судової влади? Зазвичай більшовицькі агенти під час спецоперацій не попадалися. Білого генерала Євгенія Міллера, наприклад, сталінські агенти викрали 1937 року дуже професійно. Були й інші. Ще одного білого генерала, Александра Кутєпова, теж таємно вивезли з Парижа до Москви й стратили. Але Шварцбарда заарештували на місці злочину...

У. Т.: Про те, що знищення Петлюри було саме спецоперацією ГРУ, свідчив співробітник КДБ Пьотр Дерябін, який 1954 року перейшов на бік американців. Він казав про це під час виступу в Конгресі США...

— Треба мати на увазі, що період між двома світовими війнами породив чимало авантюристів та найманців. А також міфومانів. Можливо, ми ніколи не дізнаємося, ким насправді був Самуїл Шварцбард? Сплячим агентом більшовиків чи лю-

диною, яка сподівалися втекти від себе, від свого минулого, від співпраці з червоними? Анархістом чи релігійним містиком, яким він намагався видатися слідству? До речі, можна бути міфоманом, авантюристом і найманцем в одній особі.

У. Т.: Повернімося до французького бачення боротьби українців за незалежність. Була перша революція 1917–1920-го, потім УПА, і за кожним разом — хвиля імміграції до Франції. Чому цих людей практично ніколи не чули?

— З УПА ще важче. У справі Петлюри принаймні є особа, яка боролася за свою справу, а заодно з нею ще десятки тисяч людей. Армія УНР налічувала в різні часи від 30 тис. до 100 тис. вояків. Отже, маємо втілення боротьби. Але про Бандеру говорити сьогодні у Франції куди складніше. Це період Голокосту, і радянська пропаганда багато попрацювала над тим, щоб кожен українець, який бився зі зброєю в руках також проти Червоної армії, але передусім проти гітлерівців, угорців, румунів, видався вбивцею євреїв. Отже, говорити про українську збройну боротьбу між 1939-м та 1956-м іще проблематичніше.

У. Т.: Але ж ви у своєму останньому романі пишете про УПА...

— Саме так. Мені став у пригоді паралельний світ, який я вигадав, аби розповісти цю історичну правду. Дія відбувається в іншому вимірі. За моїм задумом, Західні й Східна Європа живе з різницею в часі у 80–40 років. Це художнє відображення тієї манії величі, яку перша дуже давно культивує стосовно другої. Йдеться не лише про росіян чи українців — про всіх східних європейців. Цього навіть не приховують. Із країнами третього світу поводяться обережніше, бо спрацьовує комплекс колоніального минулого. А Східну Європу можна відверто зневажати. Друга лінія — це справді твердження, що проблем не вирішено. І якби все відбувалося нині, до подій знову поставилися б спрощено й абсурдно. Франція і далі не знала б, що робити з Україною. Як, можливо, й інші європейські держави. ■

Головний інформаційний
партнер

Тижень
КРАСНОЇ ЛАДИ

Медіа партнер

Galat radio
100 FM

A
alexart
house

PARTER.UA
НАЦІОНАЛЬНИЙ ОПЕРАТОР
287 87 87

Є
КНИГАРНЯ

238 2 888
КВИТКИ.UA

DymchukArtPromotion

**ЛЕСЬ
ПОДЕРВ'ЯНСЬКИЙ**

**ДІТЯМ ДО 21 РОКУ
ВХІД ЗАБОРОНЕНИЙ**

ЕПІЧНА ТРАГЕДІЯ

ПАВЛІК МОРОЗОВ

К-ТР КІНОПАНОРАМА
ВУЛ.ШОТА РУСТАВЕЛІ, 19

ТРАВЕНЬ
14, 19, 26

ЧЕРВЕНЬ
2, 9, 16, 23, 30

постановка
Андрій Кригенок
хореографія
Лариса Венедіктова

сценографія
Лесь Подерв'янський
пісні
Максим Добровольський

костюми
Анастасія Подерв'янська
світло
Себастьян Альфонс(ФРН)

замовлення квитків
за тел.5993161

подробиці на сайті

Перекресток

www.perecrestok.kiev.ua

УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

journalism.ucu.edu.ua

Магістерська програма з журналістики

Для бакалаврів та магістрів гуманітарного і соціально-економічного спрямування

Європейська освіта, державний диплом

- глибокі знання і практичні навички з газетно-журнальної, радіо-, теле-, інтернет-журналістики; медіа-менеджменту; реклами і PR
- сучасна навчальна радіо- і телестудія, newsroom (офіс новин)
- найкращі викладачі-науковці та журналісти-практики зі Львова, Києва, Варшави, Праги, Лондона, Нью-Йорка

Прийом документів: 1 - 31 липня 2011 року

Вступні іспити: 11 липня - 5 серпня 2011 року

Початок навчання: 1 вересня 2011 року

Тривалість навчання: 2 роки, стаціонар

Адреса приймальної комісії:

79011 м. Львів, вул. І. Свенціцького, 17, кім. 124

Тел.: (032) 240-99-49; 240-99-40 (внут. 277)

Факс: (032) 240-99-50; e-mail: mpj@ucu.edu.ua

Ліценція МОН Серія АВ № 552352 від 30 вересня 2010 року

Тут всяку всячину іграли

Історія українського картярства

Автор:
Григорій
Іващенко

Коли і хто заніс гральні карти (листи) в Україну, достеменно невідомо. Польські автори Зигмунд Глоґер, Казімеж Тарґош, Маріан Шульц стверджують, що карти (karty do gry) у Польщі знали вже в XV столітті. Стосовно України з певністю можна казати про середину XVI століття, масове ж поширення припадає на XVIII століття. Окрім магнатів, шляхти, купців, циган, мандрівників «честь» пропагування нової забави належить і запорозьким козакам. Їхньою здобиччю були, зокрема, й колоди гральних карт. Козацьке товариство притягувало шукачів пригод, авантюрників, шахраїв, які спритними пальцями завше могли заробити тут шмат хліба. Російський автор Ніколай Розалів піонерами картярства вважає саме запорожців: «Первими игроками в карты в России (sic!) коротавшими за ними свое время, были запорожские казаки».

КОЗАЦЬКИЙ АТРИБУТ

Карти органічно вписалися в *modus vivendi*, характер козака, у неписаний кодекс козацької чоловічої спілки (нім. *Männerbund*). «Картбожня» забезпечувала емоційне спілкування в умовах побутового, статевого, духовного дефіциту та ригоризму. Козак-картяр, що посягав на чуже майно-трофеї, міг не просто щось із цього «хліба козацького» втратити, а програти чи виграти. Паузи між походами, сутичками заповнювалися азартом і змістом.

Ось яскрава картина зі «Смутного времени Московского государства» Миколи Костомарова: «Шалене гульбище кипіло в козацькому таборі: день і ніч дзвеніли бандури, сурми, цимбали, кобзи, гуслі; розливалися веселі пісні, пилося вино, танцювали веселі жінки та скоморохи. Все, що козаки награбували у докільї Москви, пропивалося та програвалося у карти та кості». До того ж гральні карти були в козаків не просто забавкою, а важливим засобом постійного тренування реакції вибору в поєдинку й водночас засобом реабілітації. У запорожців побутовали і домінували азартні ігри (наразі нам відома назва лише однієї – «чупрундир»), а ситуація саме азартної гри, писав академік Юрій Лотман, є «ситуацією поєдинку, яка моделює конфлікт двох противників. Чесна гра немов відновлює модель битви». Те, що казав Лотман про її природу, накладається і на запорозьке товариство: «Азартні ігри побудовані так, що гравець (читай запорожець. – Авт.) повинен приймати рішення, фактично не маючи ніякої або майже ніякої інформації. Таким чином, він грає не з іншою людиною, а з Випадком, а роль випадку підкреслює значення у грі, з одного боку, непередбачуваних факторів, а з другого – витримки, можливості, уміння не втратити голови за складних обставин і зберігати гідність у пропавших ситуаціях, тобто таких якостей, які потрібно було виявити у сутичках та дуелях».

А якими ж були «козацькі» листи? Час не зберіг їх, але напевне можна сказати, що карти

ПОЛЬСЬКІ КАРТИ. Такими грала шляхта

XVII століття не схожі на ті, до яких звикли ми. Запорожці «різалися» картами німецького типу, продукованими в Аугсбурзі. В такій колоді інші емблеми й назви мастей, немає дам, зате аж два валети (українською нижник та вишник від німецьких *Unter* та *Ober*, тому вже пізніше французька дама звалася вишником). Назви українських мастей є похідними від німецьких: чирва – це *Rot* (червоне); дзвінка (бубна) – від *Schellen* (бубонці, дзвіночки); жир (трефа) – від *Eicheln, Eckern* (жолуді, букві горішки), а вина (піка), бо на карті цієї масті малювали зелений листок (листя), найчастіше плюща чи винограду (*Weinbaum*). У XIX столітті французька колода витіснила свою німецьку посестру, але німецькі терміни українські картярї вживають до сьогодні.

КАРТЯР МАМАЙ

Сердечна пристрасть козаків до листів (так називали тоді карти) залишила слід у малярстві. У XVII–XIX століттях не було якщо не хати, корчми, то села чи хутора напевне, де не висіла би, за визначенням Платона Білецького, «світська народна ікона Козак Мамай». Тетяна Марченко, авторка книжки «Козаки-Мамаї», серед речей «козака – душі правдивої», які є складовими композиції, називає карти для гри. Так, на Мамаєві (XIX століття) з фондів Національного художнього музею України окрім коня вороного, кобзи, шапки, шаблі, пістоля, чарки, кварта лежать карти: туз жиру та шістка вина (масті французькі) – «старша» та «молодша». Чи не натяк це на марноту, *fatum*, плинність земного буття, багатства, слави? Ще один

два стовпчики грошей, виграних чи підготовлених до гри. Карти згадано і в тексті: «Козак, душа правдивая, добру совість має, в бандуру гра, пісні співа, горілку п'є, в карти грає, та все не гуляє».

Треба думати, що на кількох щонайменше з тисяч втрачених Мамаїв були гральні карти. Ось, зокрема, опис одного з таких сюжетів, зроблений 1924 року: «Малюнок великого розміру 95 x 120 має такий зміст: посеред сидить велика постать козака [...]. З другого боку вгорі дерево, внизу розкидано карти: видно колоду та жир (трефи) і дзвінковий туз». Засвічено, відкрито туза, а поряд, мабуть, жирова шістка. Ці карти – знак тим, кому здалося, що вони вхопили Бога за бороду. Такий висновок не здається нам надуманим, бо на гербі козака стоять літери СЧ, а в тексті-монолозі сказано: «Я, Сава Чалий, іменитий. Герб же сей высить на дуби, а я из горя сижу доли у парчевій шубі... Від мене і рід оддурався, а я з горя у парчевий кожух убрався. Ляхва так трохи угадала, як коня мыни дарувала...» Сава Чалий – реальна особа, сотник міліції в правобережного польського магната, розганяв гайдамаків, потім пристав до них, знову повернувся до надвірної служби, одружився й далі люту карав гайдамаків, які постановили скарати ренегата Саву. На Різдво 1741 року Гнат Голий убив сотника Чалого на очах у його молоді дружини. І хто знає, чи не прислав гайдамаки Саві «чорну мітку» – дві карти, чи не кинув на стіл перед ним Гнат Голий туза, а зверху припечатав його шісткою жировою, дивлячись у вічі: «А що, сучий сину, помогли тобі твої ляхи?»

Досить поширений у багатьох варіантах і репліках сюжет «Запорожці» («Запорожці розважаються», «Запорожці відпочивають»), автором якого вважають Тимофія Калинського (XVIII століття). Один козак танцює під акомпанемент товариша, поряд із яким лежать гральні карти німецького типу: шістка дзвінки та карта зеленої масті, схоже, що це шістка жиру. Цю саму картину на замовлення господаря Дмитра Яворницького написав олією на стіні пе- ▶

ХОЧ ФРАНЦУЗЬКА КОЛОДА ВІТІСНИЛА НІМЕЦЬКУ ПОСЕСТРУ, АЛЕ НІМЕЦЬКІ ТЕРМІНИ УКРАЇНСЬКІ КАРТЯРІ ВЖИВАЮТЬ ДО СЬОГОДНІ

Мамай-картяр «мешкає» в Запорізькому краєзнавчому музеї. Перед ним п'ять «засвічених», тобто лицьовим боком, догори карт. Масті також французькі, зверху дев'ятка дзвінки, зісподу очкові, можливо, шістки. Поряд

редпокою в його оселі художник Трохим Ткаченко, тільки карти тут французькі («Рококо»).

У ПРИСТРАСТІ ДО КАРТ

Утім, запорожці – це ще не вся Україна. Відомий етнограф Василь Горленко зазначав: «Картьярство серед народу ніколи не мало значення азартної забави, а слугувало завсіди тільки невинною розвагою зимових вечорів». Кілька замальовок з українських картярських буднів XVII–XIX століть. Антін Втішний у коментарях до «Щоденника Патріка Гордона» (1684–1685 роки) пише: «Асамблеї Гордона (бенкети з бесідами за келихом токайського з жінками, дружинами, дочками, з танцями, картами, феєрверками, гучною музикою до ранку й навіть салютами з рушниць та гармат) з'явилися у Києві майже на 40 років раніше знаменитих петербурзьких, початок яким поклав указ Петра I від 25 листопада 1718 року».

Ще один кадр. Місце дії – Лівобережжя, Гетьманщина, середина XVIII століття. Дійові особи – козацька старшина, шляхта: «Як траплялися гості, то молодь забавлялась товарицькими іграми: панаса, журавля, хрещика, горюдуба, ворона, тісної баби. Старші пробували своїх сил у шахах, але якось ця гра не була дуже поширена. Зате всі пропадали за картами. Як приходили зимові вечори, то день у день сходилася завзята компанія і допізна грала в пікети, льомбар, памфілю, кадрилію, сенкілію. Притом не один курив люльку, так що від диму й чаду ледве світ було видно».

Часто згадує гру в карти у своєму «Діаріуші» Андрій Маркович – це при тому, що стосовно карт у Гетьманщині, як і в інших європейських країнах, були досить жорсткі обмеження, заборони, а то й переслідування. Картярські борги і зобов'язання регулювалися «Правами, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року.

На початку 40-х років XIX століття «центральною товарисько-культурними подіями для інтелігенції Малоросії були піврічні бали пані генеральші Тетяни Волховської (1763–1853)

у Мойсівці на Полтавщині», – писав Омелян Пріцак. У спогадах письменника-етнографа Олександра Афанасьєва-Чужбинського, приятеля Тараса Шевченка, є розповідь про ці бали: «На Петра і Павла (12 липня) в одному старовинному

домі у Волховській з'їжджалися поміщики не тільки Полтавської, але і Чернігівської, навіть Київської губернії і свято проводжувалося кілька днів. [...] Останнім часом господина, пристрасна картярка, вже не могла грати сама через сліпоту і лише просиджувала далеко за північ біля гравців, тішачи свій слух приємними картярськими вигуками і радіючи з якогось казусу».

Бував на таких з'їздах і поет-лірик Віктор Забіла, котрий, як зазначав Пантелеймон Куліш, «випити був не дурень, до того ж втрачав глузд в картах, програючи тисячу за тисячею». Сам же Куліш ні танцював, ні пив, ні карти не бавився.

«Я ПАС!»

Писав про карти і Євген Чикаленко у своїх «Спогадах»: «З паннами та панками у мене були тільки добросусідські відносини, але знайомства я з ними не мав, бо пани зимою проводили вільний час за картами, а панки за пиятикою». З гумором розповідає мемуарист про комічні ситуації, в які потрапляли картярі: «Був ще один сусіда – панок Іван Комарницький. [...] Коли він був судовим приставом у Ананьєві, то раз у раз до нестями грав з суддями в карти і одного разу на судовому засіданні, замість сказати до публіки: «Суд іде!», він по розсія-

ності вигукнув: «Я пас!» Партнером Євгена Харламповича нерідко був Володимир Винниченко.

Варто навести фрагмент спогадів про дитинство письменниці Галини Журби: «Свята проходять без гостей. Відвідують найближчі знайомі, давні приятелі. Дідуньо сидить у шлафроку і безупину читає, часом зіграє із зятями вінта або преферанса, розкладає пасьянси. [...] Коли мужчини грають у карти в дідусевій кімнаті, – жінки збираються у покоїку». Віє спокоем, миром, затишком. Ніякого гвалту, шпурляння карт, вирячених очей. Подібні спогади і в гетьмана Павла Скоропадського: «Вся эта компания спорилась, шумела, а затем рассаживалась за карточными столами. Играли в яролаш. Мой дед тоже любил играть в карты».

Не поступалися козацтву, панству в картярських ристалищах і студенти (спудей); ба-

**КОЗАЦЬКІ
КАРТЯРСЬКІ
ПРИЗВИЩА**
(Реєстр 1649 року)
Демко Кралка
Мисько Чирва
Ничипір Шестірка
Федір Козир
Андрюшко Тузенко
Іван Козирець
Ілько Нижник
Васько Дев'ятка
Хилько
Нижниченко
Данило Король

вилися картами не тільки миряни – ляскали в азарті «знаками диявола» по зеленому сукну багюшки та матушки, з'їжджаючись на весілля, престольні свята, хрестини.

У панських, дворянських палацах жебоніли по-французьки над преферансами, яролашами, реміками, безіками, поліньяками, метаморфозами, пікетами, бриджами, а під селянськими солом'яними стріхами «різалися» у свиню, п'яницю, відьму, дурня, цигана, манахвейку, лаву, хвильку. Не лише ігри, а й самі листи, якими користувалися пани й чернь, були мов небо і земля. Карти панські розкішні, багаті, гламурні, а ті, якими грали землероби, скотарі, ремісники, друкувалися на дешевому папері в одну фарбу. Кострубаті малюнки – «хвигури» – за бажанням і смаком розмальовували самотужки або ж за чарку-другу це могли зробити професіонали – сільські писарі чи богомази.

Грали картами доти, доки вони не бруднилися. Тоді їх змачували салом або лоем, протирали чистою тканиною. «Очищені» таким чином, вони особливо зручні були для ляскання з розмаху по столу, що було ознакою шику.

*Які ж були до карт охочі,
То не сиділи дурно тут,
Гуляли часто до півночі
В ніска, в пари, у лави, в жгут,
У памфіля, в візка і в кепа,
Кому ж із них була дотепя,
То в гроші грали в сім листів.*

*Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотів,
Не раз доходили до чуба,
Як загулялися в жгута,
В хлоста, в пари, в візка іграли,
І дамки по столу совали;
Чорт мав порожнього кута.*

Названа в «Енеїді» Івана Котляревського низка популярних народних ігор, правила яких записав на Полтавщині й видрукував у «Киевской старине» С. Ісаєвич. Ось як він пояснює етимологію і правила гри «візок» (віз, пол. wozek): «Гра ця, так звана «свої козири». Дуже поширена у народному середовищі. Назву отримала через те, що програє той, кому дістанеться вся купа карт, що нагадує собою

навантаженого воза». Не ставитимемо під сумнів висновок дослідника, а цікавих відсилаємо до першоджерела.

ПЕРЕГНУВШИ ПАЛИЦЮ

Заради справедливості треба сказати, що ставлення українців до карт було не тільки мажорним. Громадська думка зазвичай була безмірною, бездумною, згубною пристрась. У некомпартному «інтер'єрі» пекла, у чималенькій компанії грішників (чи не вся Україна!) бачимо і картярів: «моти, картгожники, п'яноги». Тарас Шевченко у двох аркушах серії про блудного сина до атрибутів розгління, деградації особистості включає і карти, а саме в «Програвся у карти» та «У хліві».

Часто надмірна пристрась до карт не існує сама по собі, окремо, а вкупі з іншими пороками, як-от в антигероя Тимохи з повісті Григорія Квітки-Основ'яненка «Козир-дівка»: «Хто шинкареві посуду побив? Ніхто, як Тимоха Макущенко. Від кого дівчата розбігаються? [...] О, та й парень був на усе зле! П'є на усі заставки, б'ється з ким попавши, дівчат піддурює, у три листа як сяде, то у всіх грошики зчистить». Особливо ж деякі людські пороки набирали огидних форм та астрономічних масштабів під час політичних, соціальних катаклізмів – війн та революцій. «Найбільше з оповідань селян мене вразило, що в селі так поширене картярство. Це для мене було справжньою новиною», – згадує своє підпілля на хуторах під Гадячем за часів першої більшовицької окупації 1918 року Віктор Андрієвський.

Отаман Божко (діяв у 1919 році. – Ред.) не був прихильним до картярських розваг, навпаки, ввів заборону на них серед своїх козаків, що поширювалась і на населення, яке проживало поруч із місцем, де розташовувався його загін. І за всі провини була одна кара – канчуки. Якось Божко, дізнавшись, що в містечку Барі в місцевому клубі ведеться картярська гра, наказав своїй кінній сотні оточити його, а вночі, у самий розпал розваги (грали переважно місцеві чиновники), усіх заарештував і кожному звелів дати по 15 «гарячих». ■

Не плескайте – краще грошима

Автор:
Юрій
Макаров

...**Н**е дають, заважають, не дозволяють. І взагалі нічого робити не хочеться. Апатія. Ні, не кажіть нічого, нині в країні не час щось будувати, організувати, займатися чимось творчим...

Я прийшов до філармонії під враженням розмови з одним давнім знайомим про те, як у нього забирали бізнес – спокійно, без емоцій, безпосередньо через кабінет одного з найвищих урядових функціонерів. Так, поза всяким сумнівом, треба тікати з країни, поки тут не виправиться клімат... Аж раптом почався концерт, на сцену вийшов диригент, загррав оркестр. Скажімо прямо: зазвучав, може, не краще, ніж Амстердамський чи Віденський, але в тім-то річ, що не аж так і гірше. Припустімо, в мене бракує кваліфікації, щоби відчутти нюанси, але добре від поганого я ще можу відрізнити.

Це був концерт Чернігівського симфонічного оркестру «Філармонія», який створив практично на порожньому місці тепер уже мій товариш Микола Сукач. Він досить знаний, часто виступає в Києві й за кордоном (знову-таки застерігаюся: може, не в Берліні, але на цілком поважних європейських фестивалях). А до Чернігова, точніше особисто до Сукача, своєю чергою, приїздять солісти світового рівня. Так триває вже понад 10 років, і коли нападає депресія, я звично шукаю підживлення в нього.

Це до питання, що може зробити одна-єдина людина в несприятливих умовах, без особливої підтримки, коли інші скаржаться на проблеми (не вигадані), посиляються на труднощі (цілком реальні) й відмовляються від будь-якої активності.

Гаразд, бізнес розпочинати зараз без «даху» бодай на рівні області (а краще столиці) – божевілля. Заберуть, зруйнують, спалять і скажуть, що так і було. Але діяти культури теж нарікають на утиски й перешкоди. Безпідставно? Та де! Їхній шлях теж укритий терням (див. **Тиждень** №18/2011, «Митці на фіг з пляжу!»), тільки в одних рано чи пізно закінчується заряд, а інші продовжують борсатися. Декому щастить, попри всі перешкоди, й він устигає відбутися. Хто вірив, що Володимир Тихий розкрутить проект «Мудакі. Арабески» – без бюджету, без спонсорів, без сприяння студій – і дасть десяткові українських режисерів поштовх у великий кінематограф? Хто, крім фахівців, знав, хто така Марина Врода до того моменту, як вона отримала «Золоту пальму» в Каннах?! Так завжди: хтось тоне, хтось збиває масло.

А ще я заходив на книжковий ярмарок до «Мистецького арсеналу». Як на захід такого рівня й організаційного класу, здалося, що видавництва на ньому були представлені трохи... неповно. У нас на відповідному ринку зараз серйозних гравців більше в кілька разів. Можливо, на заваді стала орендна плата, завелика для поки що малоприбуткового бізнесу. Решту площ довелося займати стендами фірм, що продають каву та стелажі. Але навіть виставлений репертуар справляв на диво повноцінне враження. Років 10 тому автор цих рядків зробив одну невдалу спробу зайнятися книготорговцями. Тоді виявилось, що весь асортимент усіх вітчизняних видавництв, включно із брошурами й туристичними буклетами займав дві середнього розміру шафи. Ні, там були окремі розкішні фоліанти, але якщо уявити умовну таблицю, де мають бути розкладені всі жанри, категорії та підвиди, вона повсюди зяяла б порожніми комірками. Нині лакуни заповнено: є своя повноцінна белетристика, як «елітарна», так і масова, вартісна поезія, чимало перекладної літератури, непоганий non-fiction, дитячі видання... Тобто воно вже існує, і

не завдяки, а всупереч обставинам – інвестиційному клімату, атмосфері, інфраструктурі й усьому тому, що визнано необхідним для успішного розвитку навіть такого специфічного, але все ж таки бізнесу. Проблем тут, звісно, вистачає. Особливо стосовно україномовної літератури. Але це окрема розмова.

Згоден, героїзм і навіть просто гіпертрофований ентузіазм –

не для кожного. Усі не мають битися головою об стіну, ця вимога є надмірною навіть для свідомих патріотів. Однак люди, які лише скиглять і кивають на обставини, можуть долучитися до процесу підтримки культури принаймні в той спосіб, що купуватимуть книжки, відвідуватимуть заходи, ходитимуть, чорт забирай, до філармонії... Вимкнуть «Камеді-клуб» та й підуть. Далєбі, є що дивитися, слухати, читати. Щось я не помітив натовпу на книжковому форумі. В галереях, де виставляють не останніх художників, теж не людно, якщо не йдеться про відкриття з тусовкою і коньяком. У театрах давно не бачив аншлагу, хоча є вибір – не блискучий, але є. Про філармонію вже не кажу.

Моя думка вкрай проста й навіть примітивна: хочемо мати щось вартісне – треба його як мінімум споживати. І своїм прикладом, своєю участю, зрештою, своєю копією змінювати щось навколо. Можливо, це взагалі перший крок до якоїсь громадянської позиції. ■

**ЯКЩО МИ ХОЧЕМО МАТИ
ЩОСЬ ВАРТІСНЕ, ТРЕБА
ЙОГО ЯК МІНІМУМ
СПОЖИВАТИ. МОЖЛИВО,
ЦЕ ПЕРШИЙ КРОК ДО
ЯКОЇСЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ
ПОЗИЦІЇ**

3–10 червня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

К Н И Г А Р Н Я

◆ У Києві (вул. Лисенка, 3):

4 червня, 12:00 – презентація альбому класичної музики для дітей «Фердинанд». Створіть власний музичний твір разом зі скрипалькою Мирославою Которович та ансамблем «Київські солісти».

7 червня, 18:30 – презентація книжки Антона Санченка «Нариси бурси» (видавництво «Темпора»).

8 червня, 18:00 – лекція киевознавця Дмитра Малакова «Чи живий ще дух Києва?». Модератор Сергій Грабар.

9 червня, 18:00 – анонсування фестивалю української дитячої книжки «Азбукове королівство магів і янголів».

◆ В Івано-Франківську (вул. Незалежності, 31, 4-й поверх):

3 червня, 18:00 – вечірка у стилі «малюк» BABY-PARTY. У програмі: рухливі колективні ігри-жарти, командні конкурси, фліпчарт тощо.

4 червня, 18:00 – «Свято дитячої книги». У програмі: дитячі читання, презентації дитячих книжок, конкурси, ігри.

5 червня, 12:00 – мистецькі заняття для дітей з арт-студією «Теракота».

8 червня, 19:00 – кіноклуб «Маяк». Показ документального фільму «Закон часу».

◆ У Львові (просп. Свободи, 7):

3 червня, 13:00 – майстер-клас із книжкової ілюстрації «Творче читання. Казкотерапія» для дітей 7–11 років. Проводять Катерина Єгорушкіна, Світлана Чернишева, Алла Галімурка, Галина Павлишин (у межах Міжнародного симпозиуму «Література. Діти. Час»).

4 червня, 13:00 – майстер-клас із книжкової ілюстрації «Творче читання» за мотивами «Літньої книжки» для дітей 7–11 років. Проводять Юля та Богдан Березенки, Світлана Балух, Зоряна Живка, Наталя Малетич, Юлія Кустміда, Олена Микула (в межах Міжнародного симпозиуму «Література. Діти. Час»).

7 червня, 18:00 – презентація книжки Дмитра Шурхала «Міфи Другої світової війни» (видавництво «ПАІС»).

10 червня, 18:00 – презентація книжки Ярослави Матічин «Veritas» (літературна агенція «Піраміда»).

◆ У Вінниці (просп. 50-річчя Перемоги, 26):

6 червня, 18:30 – «Літні кіновечори». Перегляд та обговорення фільму Джима Джармуша «Зламани квіти».

8 червня, 18:00 – засідання дискусійного клубу «ХроноТоп». Дискусія «Що творить дух міста?».

9 червня, 18:00 – презентація роману Наталки Сняданко «Гербарій коханців».

◆ У Тернополі (вул. Валова, 7–9):

6 червня, 18:30 – презентація книжки Тамари Булат і Тараса Філенка «Світ Миколи Лисенка. Національна ідентичність, музика і політика України XIX – початку XX століття».

У Харкові (вул. Сумська, 3):

2 червня, 18:00 – лекція угорського громадського діяча Денеса Пола «10 пунктів, які треба знати про Угорщину».

5 червня, 13:00 – дискусія на тему «Друзі. Дружба в літературі. Минуле. Сьогодення. Майбутнє» (англійською мовою). Модератор Ольга Іванищева.

Інформаційний партнер

Тиждень
Книжковий тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами Ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Золото Вроди

Переможниця Каннського фестивалю про контрасти, життя без кіно і можливість вибору

Спілкувався
Ярослав
Підгора-
Гяздовський

Фото:
Андрій
Ломакін

«Золота пальма» Каннського кінофестивалю за короткометражний фільм, здобута цього року Мариною Вродою, є досягненням непересічним, почесним і вкрай цікавим. Уже вдруге Україна тріумфує у короткому метрі: шість років тому в цій номінації «золото» отримав Ігор Стрембіцький за стрічку «Подорожні». Чому обрали саме картицю «Крос» і як відбувалося нагородження, **Тиждень** дізнався особисто від каннського лауреата.

У. Т.: Коли їхали до Канн, у вас не виникало сумнівів з приводу того, чи можна насправді двічі увійти в одну річку? Адже Ігор Стрембіцький де-факто своїми

«Подорожніми» відібрав у вас право першості.

– Сумніви виникали. Але, ідучи до Канн, я розуміла, що приз отримати можу, тому що стрічка, на мою думку, цікава. Її досить важко переказувати, варто дивитися. Насправді моя перемога відбулася і закінчилася тоді, коли картину вибрали на конкурс. Усе, що було потім, – це просто частина шоу і плата за ту, першу перемогу. В момент оголошення лауреатів я взагалі не зрозуміла, отримала головний приз чи якийсь інший. А коли усвідомила, промайнула думка: «Зараз почнеться!», видихнула і вирішила закінчити все якомога швидше: отримати «золото», зустрітися з журналістами, ви-

словитися, щоб почати працювати знову.

У. Т.: Голова секції короткого метра Мішель Гондрі не розповів вам, чому журі обрало саме «Крос»?

– Я не була фавориткою Гондрі, про що довідалася від самих членів журі вже ввечері після вручення. Це зрозуміло: Мішель не мій режисер, і я не його режисерка, він грається іншими формами й говорить про інші речі. Перше, що спитав Гондрі, чи я не збираюся «вбивати» себе цією нагородою? Позаяк, каже, знає багато режисерів, яким після здобуття «Золотої пальми» на цьому і стало. Мені не те що байдужий приз, але що може змінитися? Після цих

слів Гондрі розслабився, і ми посміялися над французькою режисеркою, котра, отримуючи нагороду, «вмирала» на сцені, нервувала, загиналася і таке інше.

У. Т.: До речі, щодо переможної промови. Ми не мали щастя її чути, але згадуючи, як отримував приз Стрембіцький, коли великий русофіл Жоель Шапрон, колишній віце-директор UniFrance східноєвропейських держав, просив його говорити російською, той все ж таки обрав українську, хочеться дізнатися, як усе відбувалося цього разу?

– По-перше, всі знали, що я володію англійською. А по-друге, я говорила загальні речі. Все було просто.

У. Т.: А знімати картину було легко? Адже ви мали французьке фінансування.

– Спочатку робота вибудовувалася на дружніх стосунках. З часів інституту я ніколи ні на кого особливо не розраховувала. І всі свої короткометражки зняла завдяки особистим контактам. І так сталося, що та дівчина, з якою заприятелювала кілька років тому, була французженкою. Вона змогла правильно подати документи і сценарій до приймальної комісії. Так ми одержали фінансову підтримку від Франції. Від України ж була моя команда, ідея та інтелект.

У. Т.: Тобто французи, можна сказати, нагородили свою стрічку?

– Права на картину Україна та Франція ділять 50 на 50, хоча остання покрила всі виробничі витрати на зйомку фільму (хоч це і було зроблено на фотоапарат), відтак на те, щоб перегнати на цифру для DCP, а потім на 35-міліметрову плівку; на оплату роботи людей, які працювали на постпродакшні, на, зрештою, мій приїзд до Канн. Ділити, хто кому і скільки дав, нецікаво. Цікаво, що все вийшло, що члени моєї команди отримали змогу працювати у світі, щоб не гарувати тут на якихось дядьків, як на плантації, а бути більш вільними, як художники. Власне, заради цього я і

робила фільм, бо вважаю, що професійність моєї команди не гірша за світові стандарти. Монтували ми все в Україні, у Франції лише перезаписували звук і таке інше. Коли працювали у студії, нашу роботу високо оцінили: як звук, так і кольорокорекцію. Останнє похвалив навіть той, хто сидів над фільмом Олексія Германа-старшого «Хрустальов, машину!». Словом, ми відчули свою міць, що нам до снаги, що наша робота може бути цікавою в Європі і не тільки. Зараз «Крос» їде на фестиваль «Кіно-тавр» в Сочі. Мене цікавить критика на нього.

У. Т.: Тож цілком актуальним буде запитання: що ви хотіли цим сказати? Я розумію, що автор не мусить нічого пояснювати, однак «Крос» – це символ життя? Безупинного і безцільного руху?

– Мене завжди цікавили контрасти, суперечності, як-то життя, з одного боку, і смерть – з другого. Цей фільм народився на перехресті соціального і особистого як реакція на те, що довкола нас: гуляючи парком, мене одночасно охоплювала відраза до нашого способу життя і цікавило, чому так все відбувається. Тому соціальне в «Кросі» трансформувалося під впливом поетичного. В його основі лежить дуже стиснутий час. Я намагалася зрозуміти його і себе в ньому. Насправді запитань до самої себе у фільмі більше, ніж відповідей. Це ті питання, які постають щодня, зокрема, чому ми так погано живемо, що я роблю і що я можу зробити. Ми перебуваємо у колосальній сплячці, але в ній винні здебільшого самі люди.

У. Т.: Чи можуть такі візуалізовані проблеми зацікавити нашого глядача?

– Питання у тому, якого глядача? У дворі будинку, де я живу, це не буде цікаво.

У. Т.: Гарзд, тоді чи орієнтуєтеся ви на глядацьку реакцію, чи робите авторське кіно, не зважаючи на аудиторію?

– На конкурсі Канн я бачила один турецький фільм доволі складний, довгий, тригодинний, але дивовижний:

«Одного разу в Анатолії». Це емоційно закрита картина, яка жодним чином не спонукає дивитися її далі. Лише після другої години перегляду щось виникає. Такої сили емоції я відчувала лише від «Жертвоприношення» Тарковського. І насправді не знаю, хто його витримає тут. А може, й витримують. Від чого це залежить? Що взагалі примушує людину читати книжки, слухати музику?.. Словом, за глядача я не відповідаю, лише за свою роботу. Чесно кажучи, реакція аудиторії на мою стрічку більшою мірою зараз залежить уже від вас, а не від мене. Можливо навіть, що від вашого трактування, якщо ви на «Крос» напишете рецензію, залежатиме, чи побачить його глядач. Дистриб'юторська компанія «Артхаус Трафік» хоче показувати мою короткометражку перед повнометражними картинами. Так чи так, по-перше, глядача треба поважати, тобто планку я не занижуватиму. А по-друге, він має право вибору і може просто не прийти на фільм. Бо його необов'язково дивитися. Взагалі без кіно можна класно почуватися, приміром, вирощувати капусту, бути всім абсолютно задоволеним і залишатися при цьому духовно розвиненою людиною. Життя не обмежується виключно кіно...

У. Т.: Не для вас, як я розумію. Короткий метр – коротка відповідальність... Чи розглядаєте ви можливість працювати над повним метром, як той самий майстер коротких жанрів Гондрі, хоча він на 12-му році своєї режисерської кар'єри спромігся зняти «Людську натуру»?

– Хотіла встигнути зробити ще одну короткометражку, а після того взятися за повний метр. Є ідея і є той самий продюсер, який у мене був на «Кросі». Хоча я можу зараз вибирати...

У. Т.: Починаєте використовувати бонуси від каннської нагороди?

– А для чого тоді ці нагороди? Хіба вони для життя потрібні? Ні, звісно, для роботи, саме в цьому їхній сенс. ■

ВІВАТ КУЗЯ!

Чому всенародна любов до «Братів Гадюкіних» не згасає роками

Автор:
Олександр
Євтушенко,
музико-
знавець

Вперше про окремішність, виняткову та особливу роль в історії української рок-музики «Братів Гадюкіних» я замислився в 1996-му, коли гурт видав розкішний альбом «Щасливої дороги!», а невдовзі розпався через раптовий від'їзд до Москви Сергія Кузьмінського. Перед тим він уже встиг засвітитися у клубах Києва як діджей Пуберт. Подейкували, що київську квартиру Кузі пограбували, винесли геть усе і це прискорило від'їзд. Про його діяльність у Москві говорили різне, але все підтверджувало, що він досить швидко здобув там визнання і став одним із найпопулярніших діджеїв. Водночас розмови про тріумфальний «камбек» «Братів» не вщухали, і це було зрозуміло, оскільки альбоми «Гадюкіних» «Всьо чотко», «Ми – хлопці з Бандерштату», «Було не любити» і «На!Живо» постійно перевидавалися і знаходили все нових і нових поці-

новувачів. Тобто протягом десятирічної відсутності культового складу в Україні фанам і шанувальникам не давали забути про них. Понад те, виросло нове покоління прихильників, які наживо не чули «Гадів» і вперше побачили їх та оцінили взимку 2006-го у вщерть заповненому Палаці спорту. І ось парадокс: там була присутня вся Україна, що стало зрозуміло після того, як Кузя зі сцени зробив перекличку, називаючи практично всі регіони країни й отримуючи ствердну реакцію у відповідь.

Отже, всенародна любов? Так, безперечно.

Наприкінці 1980-х молоді адепти рок-н-ролу масово сприймали «Гадів» як відповідь Львова на київську експансію «Воплів Відоплясова». Тоді модними були дискусії на тему: який із двох мегагуртів крутіший? Річ у тім, що Сергія Кузьмінського поза сценічним образом колеги-музиканти цінували як тонкого і глибокого знавця західних трендів модерної музики. До того ж він мав досить складний характер, не любив

зверхності й панібратства, марнославства та пихи в людях, був простим у спілкуванні, але не простуватим. Ось фрагмент із листа Кузі Олександрові Богущькому з Бельгійської реабілітаційної клініки: «НІКОЛИ!!! Ще в житті не розуміла мої проблеми така кількість людей, ніколи так не розуміла, і, головне, всі вони воліли мені якнайбільш ефективно допомогти. Все це дійсно, без понтів, такі речі сприймаються іншими почуттями. Вони ніби поділились зі мною своєю енергією, і як мені не було погано, я піднявся і поїхав на meeting. А там вже пронеслась чутка: «Він приїхав!». Виявилось, що мене всі давно чекали. Перезнайомився з цілою купою людей і тепер живу ніби в їхньому енергетичному колі, яке підтримує мене, щоб я не падав зі своїх поки що засла-

бих для ходження по світу ніг. Я ще буду багато писати про традиції і роботу програми. Маю надію, що у Львові теж вдасться таке зробити, а то необхідно, бо воно насправді працює, повір, я бачу це власними очима кожний день».

На початку 1990-х років «Гадюкіни» були надзвичайною сумішню ритм-блюзу, року й автентичного галицького фольку. І якщо Олег Скрипка активно експлуатував суржик київських передмість і мав вигляд типового люмпен-розбишаки, то Сергій Кузьмінський обрав собі образ поміркованого «рогуля», який нахапався модних слів і понять. Обидва, але кожен по своєму, вивели на сцену «антигероя», а насправді хлопця з народу, який не є поганим чи хорошим, а таким, як є. Спираючись на вуличний сленг і брутальність, вони перетворили маргі-

Олег Скрипка («Воплі Відоплясова»)

– На початку 1990-х нас часто плутали з «Гадюками». Бувало так, що в різних містах підходили шанувальники за автографами й просили зіграти на концерті «Всьо чотко», «Аріведерчі, Рома!», «Наркомани на городі», навіть не здогадуючись, що це пісні Кузьмінського. Нездарма «Братів Гадюкіних» досі вважають найвдалішою інкарнацією Rolling Stones в українському музичному просторі. Не лише стилістично, а й з погляду певної місії, адже саме їм за допомогою музики та унікальної енергетики Сергія Кузьмінського вдалося змінити уявлення про сутність речей усього пострадянського покоління. Певен, що перебудова в країні почалася саме з пісні «Всьо чотко!».

Олександр Ярмола («Гайдамаки»)

– Внесок Сергія в сучасну українську культуру такий великий, що це можна пояснити тільки одним словом: геній. Легке і невимушене поєднання тем від післяперебудовного байдикування галицької молоді до «Скоро, скоро вже ми побачимо Христа!»... Характерний спів, неповторна харизма, почуття гурору, відсутність пафосу і, нарешті, Божий дар володіння словом – усе це просто не знаходить порівняння на вітчизняних теренах. У світовій рок-культурі подібні за масштабом постаті – це Джим Моррісон, Мік Джаггер.

Святослав Вакарчук («Океан Ельзи»)

– Перший альбом «Гадів» «Всьо чотко» я вже знав і любив, але з Кузьою ще не був знайомий. Мене дуже вразили їхні пісні, які в ті часи здавалися чимось неймовірним, немов із паралельної реальності. Поміж собою ми називали їх «українські ролінги», до того ж Кузя вплинув на мене своєю дивовижною харизмою. Зовні він був ніби німечним і флегматичним, а всередині – як один натягнутий нерв.

Тарас Чубай («Плач Єремії»)

– Кузя – це справжній артист-storyteller (оповідач історій), музичний ерудит, іронічний філософ, людина-навець, експериментатор над власним тілом і свідомістю. Одне слово, унікальне явище. Тож давайте просто гратимемо його пісні, щоб усім стало кльово.

DJ Кузя

нальну говірку на естетику тотального стьобу. До речі, на зламі епох саме тим і відрізнявся літературно-музичний андеграунд країни. Нині ж у вигляді різноманітних інтерпретацій, кавер-версій і реміксів легенда таки повертається. Сьогодні зрозуміло: такі хіти, як «Арівідерчі, Рома», «Звездочка моя», «Ой, лихо», «Було не любити», «Мостиська», «Наркомани на городі», «Роксоляна», «Файне місто Тернопіль», «Сорок пачок Верховини», «Дупа джалізова», «Лібідо», «Дівчина з Коломиї», «Всьо чотко», «117-та стаття» поволи переходять у категорію «золота класика» українського року.

У чому ж феномен? Творчість Сергія Кузьмінського та «Братів Гадюкіних» насправді є органічною частиною української сміхової культури. Їхні композиції просякнуті сміхом, інколи скрізь сльози, та колоритними народними характеристиками. Чим сучасний герой Кузі гірший від класичних персонажів, що увійшли у прислів'я та приказки? Це одні й ті самі типи, лишень із різних часових вимірів. Тому, коли йдеться про реанімацію яскравого явища, бачимо справжню, а не інспіровану піар-акціями тотальну підтримку уславленого брэнда як з боку музичного рок-бомонду, так і з боку публіки. Так що віват Кузя! ■

ХЛОПЕЦЬ
З БАНДЕРШТАТУ.
Від «зелених»
літ до
постгадюкінської
доби діджейства

ТРИБ'ЮТ-КОНЦЕРТ

«Я вернувся домів»

Саме під такою назвою з червня стартує глобальна мистецько-культурна акція, присвячена пам'яті легендарного лідер-вокаліста гурту «Брати Гадюкіни» Сергія Кузьмінського

Клавішник і бас-гітарист оригінального складу незабутніх «Гадів» Павло Крохмальов та Ігор Мельничук протягом двох років виношували цей проект – відтоді, коли в серпні 2009-го Сергія не стало. Початком проекту «Я вернувся домів» можна вважати 28 квітня 2011 року. Цього дня в інтернеті розпочало мовлення так зване «Гаді Радіо», весь ефір якого присвячено творчості Сергія Кузьмінського

та «Братів Гадюкіних», а також творчості багатьох українських гуртів – учасників триб'ют-концерту (концерт-присвята). Чи варто зазначати, що проект викликав колосальний резонанс серед шанувальників і музикантів не лише в Україні, а й загалом у світі? Звісно, не всі, хто хотів би зробити власну кавер-версію на якусь гадюкінську пісню й виступити на сцені Палацу спорту, отримали на це згоду організаторів... Отже, у плей-листи

акції тільки найкращі, тільки ті, кого знає вся країна. А це, як виявилось, майже весь перший ешелон української рок-музики: «Воплі Відоплясова», «Океан Ельзи», «Танок на Майдані Конґо», «Плач Єремії», «Мертвий Півень», «Бум-бокс», «Мандри», «ТіК», «Перкалаба», «ДахаБраха», «Гайдамаки», «Кому Вниз», «Гуцул Каліпсо», «ФлайзZZа», «Димна Суміш», Mad Heads XL, «The Вйо», «Брати Карамазови», «Піккардій-

ська терція» і навіть білоруси «Ляпіс Трубецькой». Нині студія «Гадюкіни рекордз» готує альбом-збірку з кавер-версіями хітів гурту у виконанні всіх запрошених команд. Цей диск безкоштовно отримають глядачі безпосередньо на вході до Палацу спорту перед початком концерту. Паралельно з репетиціями живого шоу Крохмальов із Мельничуком започаткували ще два проекти в контексті події. На сайті www.ex.ua триває відкритий конкурс на створення реміксів на пісні «Братів Гадюкіних». Користувачі мережі можуть скачати розведені музичні та вокальні треки близько 20 найпопулярніших пісень гурту та на їхній основі створити власні версії тих творів. Найкращі із них буде надано статусу офіційних, а автори отримають права на вико-

ристання реміксів. Таким чином «Брати Гадюкіни» прагнуть оновити й модернізувати свій репертуар в очах молодого покоління. Бажанням надати «друге життя» легенді продиктована й інша ініціатива – створити інтернет-музей Сергія Кузьмінського. Йдеться про маловідомі чи невідомі аудіозаписи, фотографії, відеофайли, рукописи, листи тощо, які в той чи інший спосіб пов'язані з творчістю і життям музиканта. Павло Крохмальов: «Ми точно знаємо, що всі українські рокери у власних архівах не мають нічого, окрім дисків із записами нашого гурту. Водночас є ціла армія шанувальників, які володіють дивовижними артефактами, а це зазвичай дуже своєрідні реліквії, які ми хочемо зібрати у мережі в одному всім доступному місці». ■

Володимир Якимець («Пікардійська терція»)

– Саме «Брати Гадюкіни» відкрили українцям власний рок-н-рол. На початку 1990-х їхні твори любили й розуміли і меломани, і люди, які особливо не цікавилися музикою. Але все ж головним гуру культури був харизматичний Сергій Кузьмінський. Він на ті часи чи не найкраще розумівся на музичних тенденціях світу і, що головне, не боявся експериментів

ані з текстами, ані з музикою. «Пікардійська терція» дякує за все Кузі та «Братам Гадюкіним» власними інтерпретаціями пісень «Емігрант сонг» та «Жовті стрічки».

Андрій Хливнюк («Бумбокс»)

– Ніхто не вплинув на становлення української рок-музики так кардинально, як Сергій Кузьмінський і «Брати...». Їхні дотепні та сповнені сатири пісні були і залишаються ковтком свіжого повітря в кон'юктурному світі сучасної естради.

Віктор Бронюк («ТІК»)

– Якщо порівнювати всіх національних героїв, то я поставив би Кузю в першу ланку. Саме він зробив українську пісню сучасною й актуальною, і його ім'я буде вписано не просто в історію рок-музики – в історію нашої країни, а музика «Братів Гадюкіних» житиме завжди. Вічна шана.

Вадим Красноокий (Mad Heads XL)

– Сергій Кузьмінський – легендарний фронтмен легендарного гурту, без якого неможливо уявити сьогодні український рок. Його яскрава харизма, стьобний і провокативний гумор пісень стали частиною української культури і назавжди залишилися в нашій свідомості.

Олександр «Фоззі» Сидоренко («Танок на Майдані Конго»)

– Сергій Кузьмінський – це справжній голос революції в українській музиці. Наш Елвіс. Була собі естрада, жила на УТ-1, потім прийшли «Гадюкіни» – і все різко змінилося й змінюється дотепер.

Сергій «Фома» Фоменко («Мандри»)

– Кузя – яскрава, жива, іронічна і геніальна людина-епоха й людина-легенда, до того ж він, як завжди, актуальний, бо просто справжній.

Не для збагачення

В Україні відбувся перший благодійний аукціон для розвитку сучасного арту

Традиція розпродажу художніх творів заради благородної мети – допомоги дітям чи боротьби зі СНІДом – досить давня. Унікальність аукціону під гаслом «Просто. Мистецтво» тому, що всі зібрані кошти послужать підтримці самої творчості. Таким чином художники, які пожертвували свої роботи, й покупці інвестують безпосередньо у створення простору свободи та експерименту, критично необхідного для українського арту, що на початку 2010-х опинився між Сциллою і Харибдою комерціалізації та державного нагляду.

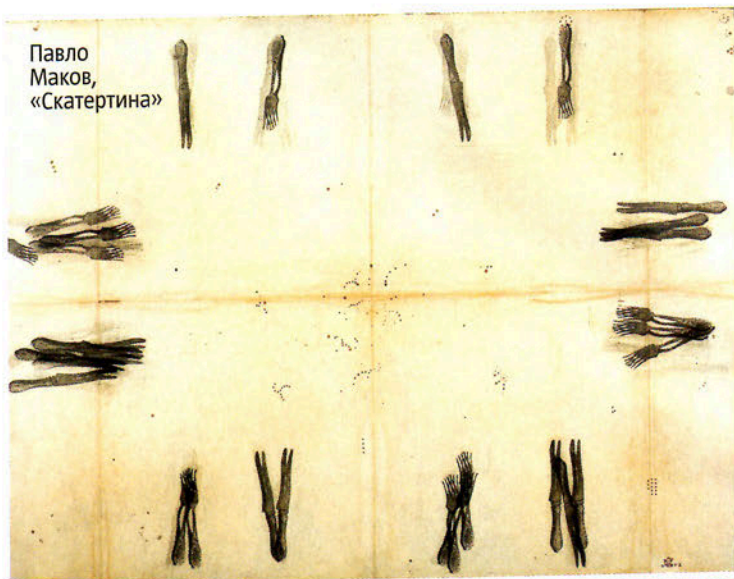
Автор:
Тамара Злобіна

УСЕ ПРОСТО

Від 2008 року, коли завершилась історія Центру сучасного мистецтва у Києво-Могилянській академії, спадкоємниця цієї інституції – Фондація «Центр сучасного мистецтва» (ФЦСМ) – працює в іншому приміщенні й за іншим принципом, приділяючи основну увагу не виставкам, а підвищенню професійного рівня арт-середовища. Цьому присвячені публічні розмови «На підлозі», зустрічі з художниками, програма для критиків і журналістів «Київ офлайн», зрештою, он-лайн видання мистецької критики «Коридор», яке за два роки свого існування стало центром жвавих інтелектуальних дискусій. Така активність дуже на часі, адже після заснування «ПінчукАртЦентру» та успішних продажів українських авторів на закордонних аукціонах комерційний сегмент сучасного мистецтва у нас зростає, але це не спонукає до автоматичного підвищення його якості чи усталення етичних стандартів співпраці між митцями та галереями.

Водночас в Україні стрімко зменшилися можливості для виробництва і презентації експери-

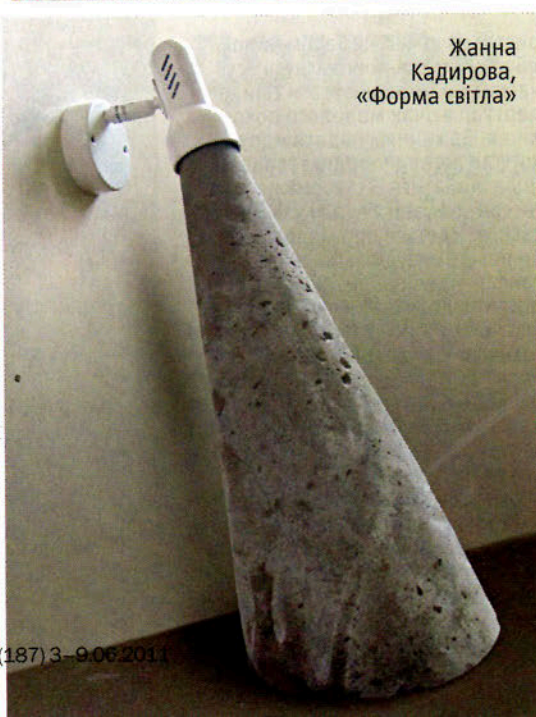
Тарас
Полатайко,
з проекту
Scotoma

Павло
Маков,
«Скатертина»

Жанна
Кадирова,
«Форма світла»

ментальних художніх творів. Завдання галерей – передусім продавати. І те, що деякі з них дозволяють собі альтернативні проекти, є доказом свідомої громадянської позиції власників, однак це не типова діяльність таких закладів. Побуває думка, ніби некомерційне мистецтво – те, для якого не потрібні гроші. Але художники потребують ресурсів і для створення скульптур, полотен чи інсталяцій, і для виживання, що робить їхню свободу залежною від джерел доходу, тобто продажу чи ідеологічних замовлень різного ґатунку.

Державних грантів, виставкових площ при музеях, громадських фондів, орієнтованих на підтримку некомерційного мистецтва, які ще й розподіляли б

кошти за прозорими відкритими схемами, в Україні практично немає. Тож, обгрунтовуючи необхідність аукціону, Катерина Ботанова, директор ФЦСМ, зазначає: «Має існувати простір, де мистецтво не зобов'язане бути ані геніальним, ані дорогим, ані бажаним, ані модним. Де воно може бути просто мистецтвом».

З МАЙСТРІВ ПО КАРТИНІ, З КОЛЕКЦІОНЕРІВ – ПО КОПІЙЧИНІ

З очільницею фундації погодились 67 українських художників, які безкоштовно передали свої твори для аукціону. Таким чином вони інвестували в розвиток власної сфери діяльності, в перспективи для себе і для колег молодшого покоління. Цей жест є визнанням ефективності роботи ФЦСМ, яка займається лише некомерційними програмами. До речі, проект «Просто. Мистецтво», до якого входила й передакційна виставка, відбувся за сприяння й за участю найбільшої державної арт-установи країни – Національного художнього му-

ло Маков), так і молодше покоління (Олексій Сай, Алевтина Кахідзе, Нікіта Кадан, Микола Рідний, Леся Хоменко). Крім того, вперше на аукціон було виставлено твори відомих земляків, які живуть за кордоном – Івана Базака (Німеччина) й Тараса Полатайка (Канада). Під час аукціонних торгів було реалізовано 61% лотів і зібрано 812 тис. грн.

БЕРИ ГРОШІ Й ТІКАЙ?

«Бери гроші й тікай? Чи може політичне й соціально-критичне мистецтво вижити?» – це назва есею американки Марти Рослер. Авторка аналізує сучасну структуру арт-світу, залежність тематики й форми від політичної та економічної кон'юнктури. Розглядаючи комерційні та незалежні інституції (що існують або державним коштом, або на пожертви), вона міркує про свободу в мистецтві узагалі та про його критичний потенціал, бо ж і найбільш заполітизовані проекти можна монетаризувати через арт-ринок і використати як лакмусовий папірець симульованої демократії (мовляв, ось ми толеруємо критику). Вихід дослідниця вбачає у самоорганізації та співтворчості, волонтерстві й взаємодії з іншими соціальними групами – поза «професійним» середовищем.

Саме так уже 20 років існує українське критичне мистецтво: спочатку – маргінальне у стосунку до перефарбованого в патріотичні кольори соцреалізму, зараз – «понуре» на тлі блискотливих інсталяцій за мільйони доларів у «ПінчукАртЦентрі». Пожертвувавши власні твори для добродійного аукціону, художники продемонстрували колективну солідарність і готовність підтримувати свободу та інтелектуальний рівень власної

Валерія Трубніна,
«Нічний під'їзд»

царини. Тепер справа за ФЦСМ: на отримані від розпродажу кошти фундація впродовж 2011–2012 років планує провести відкритий конкурс експериментальних художніх проектів, запросити в Україну провідних міжнародних кураторів та експертів, організувати міжнародну школу для молодих митців, критиків і журналістів.

Однак простір для критичних проектів і надалі зменшується, тож активність єдиної ФЦСМ не врятує ситуації. Його доведеться розширювати самотужки, орієнтуючись на адекватну оцінку своєї дійсності, в якій інтелектуально якісні проекти все-таки можна (й доведеться) робити малим коштом та на волонтерському ентузіазмі, паралельно вимагаючи активнішої роботи в цьому напрямі від державних культурних установ. ■

БЕЗ КОМЕРЦІЇ

Владимір Ус
Асоціація молодих художників
Oberlicht, Молдова

– Спершу діяльність нашої організації була спрямована на проведення молодіжних виставок. Однак після мого навчання на кураторській програмі в Європі ми почали більше працювати з публічним простором через серію мистецьких інтервенцій із невеликим бюджетом, а то й узагалі без нього. Від 2007 року діє проект КЮСК – вулична скульптура у вигляді «радянської» однокімнатної квартири без стін. Її ми використовуємо як культурний інфо-пойнт і платформу для інтеракції між мистецтвом та суспільством.

Раель Артель
кураторка, Естонія

– 2004-го я відкрила експериментальний простір у колишньому гаражі в Пярну, згодом іще один – у підвалі бібліотеки в Тарту. Коли через кілька років закінчилось і так незначне фінансування з боку естонського уряду, за плечима в нас було вже понад 40 унікальних некомерційних проектів, у яких брало участь понад 150 художників та кураторів.

Артур Белозоров
ініціатор artist-run spaces «Лабґараж» і «ЛабКомбінат», Україна

– У Києві наразі монополія комерційних галерей, які працюють на продаж розкручених авторів старшого покоління, переважно живопису. «Лабґараж», котрий, про що можна здогадатись із назви, існував саме в гаражі на Пеїзажній алеї (2006–2008), діяв як демократичний і незалежний майданчик для молодих художників та їхніх проектів, виконаних в експериментальних медіа. Також ми приділяли увагу розвитку сучасної музики. Нещодавня спроба відкрити «ЛабКомбінат» у приміщенні старого м'ясного підприємства (на цю акцію прийшло понад 1 тис. осіб, від панків до дипломатів) демонструє інтерес публіки до альтернативного мистецтва. Тепер ми змушені шукати більше приміщення.

зею, отже частина чиновників від культури починає розуміти вагу і значення експериментального мистецтва.

Загальна вартість колекції, яку вдалося зібрати для аукціону, – близько \$250 тис. До неї ввійшли артефакти, давно подаровані ФЦСМ (Андрій Сагайдаковський, Віктор Марущенко) і створені спеціально для проекту (Стас Волязловський), ранні роботи знаних майстрів (Ігор Гусев) і щойно завершені об'єкти (Жанна Кадирова), комерційно успішні зразки мистецтва (Ілля Чічкан) й зовсім не бізнесові речі (Анна Звягінцева). Серед фігурантів розпродажу є як класики (Валерія Трубніна, Олена Турянська, Влада Ралко, Олександр Ройтбурд, Тіберій Сільваші, Пав-

Під покровом Ч/Б

Мірон Цовнір розкриває голу правду «життя на краю»

Записала
Олена Максименко

Його називають найцензурованішим фотографом та зіркою андеграунду, він знімає лише на плівку і тільки в ч/б-форматі. Його загострено-експресивні світлини, викликаючи осуд чи захоплення, нікого не лишають байдужим. Виставка німецького фотографа, письменника та режисера українського походження Мірона Цовніра, що стартувала в КМЦ НАУКМА 30 травня, не відкрила Америки шанувальникам мистецтва світла (адже до таких явищ зверталися не раз), проте вкотре відчинила двері до світу, від якого більшість із нас зазвичай відвертає очі.

Мої роботи не містять у собі жодного політичного меседжу, я лише відображаю життя з позиції власного пережитого досвіду, відповідно до своїх уявлень та інтересів. Знімаю людей, що перебувають на самому краю життя, опинилися на дні й не мають шансів піднятися. Звертаюся до тих аспектів буття, які суспільство намагається ігнорувати: жебрацтво, секе, насильство – такий собі набір речей, про які не говорять у медіа, які підпадають під певне табу.

Кожен знімок – це окрема історія. Деякі персонажі насивно сприймають появу людини з камерою, дехто вітає мою діяльність. Але найкраще, коли в процесі зйомки мене не помічають. Фотографія – це діяльність не для розсудливих і сором'язливих. У житті я ввічлива людина. Але коли ти з камерою, мусиш дивитися на крок уперед. Доводиться знімати тих, хто перебуває не в найкращому становищі. І вони не завжди хочуть, щоб ці моменти було зафіксовано. Ситуації обертаються

по-різному, і я завжди маю бути готовий захистити себе (чи бодай швидко покинути місце подій, якщо атакуючих надто багато). Звісно ж, можна зосередити увагу на чомусь іншому: на тваринах у клітках, пам'ятках архітектури чи квітах. Фотографія – це непростий бізнес і непросте життя, та навіть коли люди очікують чогось іншого, я маю рухатися далі й бути готовим до всього.

Я працюю на самого себе. Якщо в тебе є спонсори, ти відповідальний перед людьми, які дають тобі кошти, адже вони мають певні очікування: жодних геїв, товстих жінок, бомжів тощо. Я фотографую, і якщо хтось готовий виставити зняте – гаразд, якщо ні – також добре. Але передусім дотримуюся власного бачення. Хороші фотографії не завжди є бестселерами. Від того, чим займаюся, моє життя не стає легшим, а я – багатшим. Просто роблю те, що маю робити. Зараз мої світлини виставляються в найкращих музеях світу, бо люди не можуть більше ігнорувати цих тем і робіт.

Якби, скажімо, я знімав лише гомосексуалістів, то мене сприймали б за їхнього лобі, мої роботи презентували б усі їхні газети та галереї. Але ж я знімаю також гетеросексуалів! Моя діяльність не слугує одній певній темі або ідеї, а фотографії індивідуальні. За такого підходу дещо складно стати впізнаваним.

Різниця між андеграундом і публічністю – визнання. Коли ти є героєм певної субкультури, люди, які не можуть собі дозволити придбати твої світлини, люблять тебе. Коли ж потрапляєш до мейнстріму, багаті поціновувачі збирають твої роботи у свої колекції. Деякі художники стають мейнстрімом, вочевидь, тому,

ФОТО: АНДРЕЙ ПОЛМАКІН

що їхній стиль відповідає певним панівним тенденціям або ж суспільство стає ближчим до їхніх ідей... Усі, хто сьогодні вважається класиком, колись перебували в андеграунді. Коли про тебе регулярно говорять по телебаченню або пишуть у газетах і журналах, то ти «на хвилі». Але навряд чи потрапиш до цієї категорії, будучи надто ірраціональним та критикованим. Ти маєш дотримуватися певної чіткої лінії, щоб бути в мейнстрімі. Такі явища можна простежити, приміром, у російській літературі. Наприклад, Булгаков – нині його знають усі, але як йому довелося страждати свого часу! За життя Достоевській був в'язнем, а тепер його визнають у всьому світі! Існує забагато ідеологічних розбіжностей між субкультурою і мейнстрімом.

Я ніколи не зараховував себе до певної фотозколи. Мене ніхто не навчав. Усе, що вмів, опанував індивідуально. Зазвичай я обмежений технічно – знімаю на одну маленьку (але, поза сумнівом, прекрасну) камеру, не екіпірований купою техніки, як більшість моїх колег, бо маю бути мобільним. Фактично на мою фотодіяльність впливає все: література, кіно,

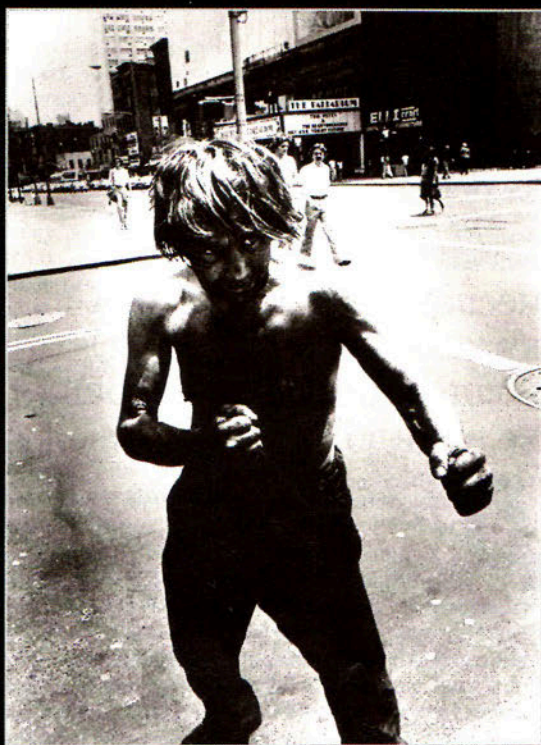
навоклишнє життя, немає значення, позитивні чи негативні його вияви.

Написання художніх творів – діяльність досить усамітнена. Зйомка кіно – заняття надзвичайно інтерактивне. Фотографія – це не так інтерактивність, як полонання на мить. Навіть коли ти «самотній вовк» у цій справі, не можеш творити, можеш тільки реагувати на те, що відбувається. Має бути загострена інтуїція, неабияка сміливість, адже зйомка – це завжди несподівані ситуації, які неможливо контролювати. Звісно ж, не останню роль відіграє везіння. У кіно ти можеш контролювати процес настільки, наскільки дозволяє твій бюджет, у літературній творчості все залежить від уяви на глибини досвіду.

Неважливо, чи ти маєш 20 студійних ламп, чи знімаєш документальне фото.

Я не бачу жодної різниці. Головне – який вплив чинять ці знімки. Зараз майже в усіх є цифрова камера, що породжує незліченну кількість «трешевих» фотографій. 50 років тому фотоапарат видавався чимось унікальним, а тепер доводиться бути надзвичайно обережним.

Мої фотографії насамперед транслюють емоції, подобається це чи ні, але ігнорувати їх важко. Сучасні ЗМІ зазнали змін – усе стає цифровим. Нині будь-яка інформація є доступною, але все складніше стає виокремити якісний продукт. Сьогодні світлина може існувати виключно як мистецтво. Фотограф має шукати власний стиль, почерк, вияв індивідуальності. Адже дуже легко створювати те, чого очікують люди. Ти можеш у такий спосіб забезпечити собі легке життя, продукуючи своєрідний «мистецький макдональдз». ■

Смішна амнезія

Комедія «Похмілля-2» несподівано виявилася кращою, ніж гадалося, й від «випитого» з екрана не нудило

Дивовижна справа: Тодд Філліпс, режисер найгупішої у світі комедії «Старскі й Гатч» і водночас найприбутковішої стрічки того самого жанру «Похмілля у Вегасі», яка збрала майже \$500 млн, зняв найкращий свій фільм – другу частину «Похмілля» – «З Вегаса до Бангкока». Модель сиквела до найменших подробиць сюжетних звинувин повторює картину, що йому передусє: четвірка друзів їде на весілля, але під час парубочого вечора, ковтаючи заодно з алкоголем якусь наркотичну гидоту, повністю втрачає над собою контроль разом із пам'яттю. У пошуках зниклих нічних спогадів хлопці намагаються віднайти й свого друга, загубленого в похмільних випарах дикої передвесільної п'ятки.

Попри відверте паразитування на прибутковій ідеї, зміна сценаристів не минула даремно. Гомеричний регіт залишився, але зник звичний для фільмів Філліпса туалетний гумор, як і постріли з електрошокера в пах та використані презервативи, що фігурували в першому «Похміллі». Звісно, не обі-

«Похмілля: З Вегаса до Бангкока».
У кінотеатрах України від 2 червня

йшлося без огидності деяких жартів – вершиною була тема сексу із трансвеститом. Однак треба віддати належне українському перекладові, який суттєво пом'якшив обценну лексику англійського варіанту. Ті, хто чув оригінал, відзначили ще й більшу гумористичність адаптації. Скажемо слово і про боксера Майка Тайсона, казна-яким вітром завіяного в першу частину: у другій він перевершує сподівання, фантастично – без слуху та голосу – виконуючи One Night in Bangkok, класичний диско-хіт 1980-х Murray Head. Власне, в зірці рингу, а точніше в її знаменитому тату навколо лівого ока, – при-

Анонси 3 червня, 13:00

«Творче читання. Казкотерапія»

Книгарня «Є» (Львів, просп. Свободи, 7)
У межах Міжнародного симпозиуму «Література. Діти. Час» буде проведено творчу майстерню із книжкової ілюстрації для хлопчиків та дівчаток 7–11 років. Учасники подають, як вигадувати сюжети й виготовляти авторські листівки, а ще познайомляться з новим напрямком психології – казкотерапією. Це система передачі життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості, інтуїції і творчих здібностей дитини. У ролі «цілительок» будуть психолог Катерина Єгорушкіна (Київ), художниці Світлана Чернишева (Миколаїв), Алла Галімурка й Галина Павлишин (Львів).

3–4 червня

Quatro та зірки світового балету

Національна опера України (Київ, вул. Володимирська, 50)
Незвичайне сценічне дійство поєднає класичну та сучасну хореографію. У першій дії зірки Большого, Маріїнського, Михайлівського театрів та Національної опери України представлять шедеври світової класики: фрагменти з балетів «Дон Кіхот», «Корсар», «Полум'я Парижа», «Спляча красуня», «Раймонда». У другій відбудеться прем'єра в Україні балету Quatro, поставленого словенцем Едвардом Ключом. Емоційний пейзаж на сцені розгорять дві пари – Денис і Анастасія Матвієнки, Леонід Сарафанов та Олеся Новікова.

4 червня, 19:00

«Перкалаба»

Sullivan Room Kiev (Київ, вул. Прорізна, 8)
Оркестр радості й щастя, як називають себе представники цього гурту, є унікальним явищем на українській сцені. Їхній легкий, (само)іронічний та потужний стиль – gutzul roots – знайшов палких прихильників як в Україні, так і далеко за її межами. «Перкалаба» – постійний хедлайнер вітчизняних фестивалів просто неба, бажаний гість у Польщі, Німеччині, Австрії, Швейцарії, Нідерландах. За плечима в гуцульського етно-ска-загону – чотири альбоми, наскрізь пройняті підричним заклинком до дії та невідомою життєвою енергією.

КНИЖКИ

Олександр Зінченко. «Година папути»

Перша в Україні книжка про Катинську трагедію. Харківський дослідник вибрав кілька доль польських військовополонених 1939 року, пов'язаних з Україною перебуванням у пересильних таборах Шепетівки й Підволочиська та в одному з основних – у Старобільську, а також аналогічному до Катині місці розстрілу – селищі П'ятихатки. Деякі з цих доль виявляються щасливими. Чому так сталося з одними і не пощастило іншим – енкавеевники в «годину папути», немов старожитні мойри, викликали офіцерів на смерть...

Юрій Барабаш. «Просторін Шевченкового слова»

Монографія видатного українського філолога стане в пригоді як фахівцям-літературознавцям, так і шанувальникам вітчизняної класики. Семантика, історичний і соціальний контекст, образна система, закамуфльований підтекст – фактично дослідження зворотного боку колоритного шевченківського полотна. Унікальна можливість поглянути на знайомі чи не з першого класу тексти не просто під іншим кутом, а під багатьма кутами одразу і, можливо, віднайти свого власного Шевченка.

Дмитро Малаков. «13 київських зустрічей із Городецьким»

Путівник-лабіринт, складений знаним дослідником київської архітектури, що водить читача таємними стежинами міста. Автор запрошує на зустріч із Владиславом Городецьким, «архітектором-хірургом», що буквально змінив обличчя столиці, застосувавши новаторський підхід і «ожививши» геометрично правильні будинки й вулиці міфічними химерами та іншими несподіваними архітектурними витівками.

чина невеличкого скандалу, пов'язаного із судовим позовом автора того малюнка до компанії-виробника фільму, Warner Bros. Художник спершу прагнув відсудити копійчину за «несанкціоноване» використання його твору, а потім взагалі призупинити вихід стрічки в прокат. Позов було відхилено, і щасливі творці екранної продукції відсвяткували перемогу – «Похмілля-2» зібрало за перший вік-енд майже стільки, як і четверті «Пірати Карибського моря», трохи не \$90 млн.

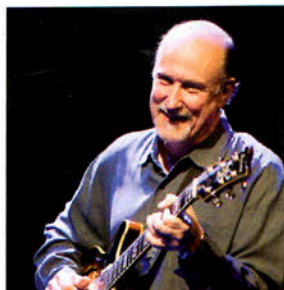
Ярослав Підгора-Гвядзовський

3–5 червня

Alfa Jazz Fest

(Львів, пл. Ринок, пл. Музейна, Парк Культури ім. Б. Хмельницького)

Грандіозний джазовий фестиваль розгорнеться відразу на трьох відкритих майданчиках у центрі Львова. Упродовж трьох днів тут відбуватимуться концерти знакових музикантів сучасності. Так, на головній сцені дійства виступлять гості зі США: квартет Джона Скофілда, група Спруго Суга, зірковий квартет Jeff Lorber Fusion та легенда джазу Рон Картер у складі Golden Striker Trio (разом із Петом Мартіно й Малґрю Міллером). Україну представлять найкращі колективи з Києва, Харкова та Львова.

До 5 червня

Тиждень Турецького кіно

Кінотеатр «Жовтень» (Київ, вул. Костянтинівська, 20)

Фестиваль кіно Туреччини представить п'ять найкращих стрічок, знятих останніми роками. Так, фільм Серена Юдже «Більшість» – про юнака, який опинився перед непростим моральним вибором, – отримав кілька міжнародних відзнак. Картина «Зефір» розповідає про дівчину-підлітка, котра дуже не хоче розлучатися із матір'ю. А «Темна хмара» – це чорна комедія у стилі усвідомленого сновидіння про непрості родинні стосунки. Усі фільми продемонструють турецькою мовою з українськими та англійськими субтитрами.

9 червня, 20:00

«ДахаБраха» та «Бізони Хігса»

Sullivan Room Kiev (Київ, вул. Прорізна, 8)

Етно-хаос гурт «ДахаБраха» виступить разом із проектом Юрія Хусточки, що став саунд-продюсером їхньої останньої платівки «Light». Саме під час роботи над альбомом виникла ідея спільного проекту. Концерт розпочнеться сетом «Бізони Хігса» – колективу людей, об'єднаних прагненням до свіжих пошуків, експерименту й музичних досліджень. А потім, після виступу «ДахаБрахи», два творчі організми створять шоу, яке обіцяє позитивно вплинути на сприймання реальності й розширити свідомість без жодних допінгів.

До лампочки

Тиждень спробував прилаштувати на утилізацію використані батарейки, люмінесцентні лампи та електронне обладнання

Автор:
Інна
Завгородня

На будь-якій батарейці або техніці намальована позначка з перекресленим контейнером. Викидати у звичайний смітник такі відходи не можна, тому що вони містять шкідливі речовини. Але куди ж їх подіти? Це «питання на мільйон доларів» для кожної людини, яка не хоче своїми діями забруднювати природу.

ПОДАЙТЕ НА УТИЛІЗАЦІЮ

В Україні є великі проблеми з утилізацією небезпечних побутових відходів, тому що спеціально обладнаних пунктів прийому такого сміття від мешканців немає. У країні діють ліцензовані організації, які надають послуги юридичним особам із прийому, зберігання й утилізації небезпечних відходів. Деякі з них, як-от ТОВ «Демікон», ком-

панія з утилізації люмінесцентних ламп, мають приймати їх не лише від підприємств, а й від населення у разі доставки. Принаймні так стверджує Головне управління комунального господарства КМДА. Однак експеримент **Тижня** продемонстрував, що така послуга для звичайних людей існує радше на папері. Так, у «Деміконі» нам пояснили, що зараз ТОВ не функціонує, бо переоформлює ліцензію. Взяти лампи відмовилися: «З фізичними особами не працюємо. Ми приватна фірма – не можемо вам видати ніякого документа, щоб забрати у вас лампи».

У київській фірмі «Екологічна лабораторія» за адресою Бориспільська, 9, приймають батарейки від підприємств по 1,10–1,30 грн за кожен. Від людей – удвічі дешевше. Проте їх

тут не переробляють. Раніше звозили на спецполігон під Кременчуком, а тепер, коли його закрили, складують на території і чекають вирішення проблеми.

На державному підприємстві «Національний центр поводження з небезпечними відходами» нам також відмовили: «На жаль, з вами як фізичною особою ми не можемо укласти договір, тому що у вас немає лімітів на утилізацію. Ми підписуємо угоди з ЖЕКами, які, за законодавством, зобов'язані централізовано здійснювати збір і зберігання такого сміття».

Диспетчер одного зі столичних ЖЕКів сказала, що спеціальних контейнерів у них немає і запропонувала... вивезти лампи кудись за місто: «Бачила по телевізору, що є така проблема, але порадиати вам нічого не

можу. З такими питаннями до нас ще ніхто не звертався».

В офісі підприємства, яке виготовляє люмінесцентні лампи, нас запевнили, що для утилізації їх можна віддати продавцям у торговій точці. «Ми не займаємося утилізацією. Ви можете обміняти їх по гарантії», – відрізала Тетяна з відділу електротехніки однієї з мереж супермаркетів. Згодом у розмову втрутився її колега Євген: «Ми заберемо лампу, якщо ви не хочете її викидати. Але в законодавстві зазначено, що місцеві органи самоуправління мають виділяти місця для їх збору. Тобто можемо взяти, а можемо й не брати. Деякі люди приносять, ми складаємо у великий контейнер. Замовляється спеціальна організація, яка приїжджає і забирає ці лампи. У кожному місті місцеві органи влади мали створити спеціальні пункти прийому. Але нічого цього немає».

ХТО КРАЙНІЙ?

Важко сказати, на якому з цих етапів людина махне на екологію рукою і викине лампу або мобільний на звалище. Дивує те, що чиновники не вбачають у цьому загрози, наче живуть на іншій планеті, грунт і воду якої такі дії не забруднять.

Дорогою на інтерв'ю в Департаменті екологічної безпеки Міністерства екології та природних ресурсів України обмінююся репліками з одним із чиновників: «А куди ви особисто викидаєте батарейки?» «У смітник, куди ж іще?» – не задумуючись відповідає держслужбовець.

«Це не завдання міністерства – ставити контейнер під кожен будинок, – вважає заступник директора Департаменту екологічної безпеки Мінприроди Олександр Посмітний. – Цим зобов'язані займатися місцеві органи влади. До того ж, переробивши здану населенням техніку, вони можуть непогано заробити». За даними Головного управління комунального господарства сто-

ЧОМУ ЦЕ ШКІДЛИВО?

Батарейки залежно від їхнього типу містять важкі метали та небезпечні елементи (цинк, марганець, кадмій, нікель, свинець, кислоти, луги). Потрапляючи в навколишнє середовище, одна пальчикова батарейка забруднює 20 м² ґрунту або 400 л води.

Люмінесцентні та енергозберігаючі лампи насичені отруйними парами ртуті. В одній лампі – від 20 до 100 мг цього металу.

Комп'ютери та інші електроприлади містять шкідливі елементи, такі як свинець, цинк, ртуть тощо. Окремій утилізації потребують акумулятори в мобільних телефонах і ноутбуків.

лиці, у місті затверджено програму поводження з відходами до 2015 року, згідно з якою КП «Київкомунсервіс» зобов'язане запровадити роздільне збирання небезпечних відходів. Але якщо така можливість з'явиться лише у Києві, а не по всій Україні, то викинута батарейка буде не чим іншим, як краплею в морі.

ЗОВОВ'ЯЖІТЬ ПРОДАВЦІВ...

Нещодавно одна з мереж заправок оголосила про намір збирати у своїх філіях відпрацьовані батарейки. Проте реалізувати ініціативу не вдалося. «Ми шукали в Україні будь-яке підприємство, яке погодилося б узяти їх на утилізацію, – повідомили в офісі організації. – Одного разу нам навіть здалося, що знайшли такого підрядчика. Але потім з'ясувалося, що він бере просто на зберігання. Грубо кажучи, смітник, який називається науковим ім'ям і скидає їх у себе на території».

Приймати на утилізацію електронну техніку зголосилася також розповсюджена мережа супермаркетів електроніки, що, правда, у межах рекламної кампанії і за умови, що в обмін на здану техніку ви придбаєте зі знижкою нову. Ініціатива похвальна, хоча й дещо абсурдна. Бо, за європейською практикою, саме продавці електроніки мають забирати її назад, а виробники – подбати про утилізацію. Заирнемо, приміром, до інструкції пральної машини. Перекреслений контейнер і помітка: Директива ЄС про утилізацію електричного й електронного устаткування передбачає безкоштовний прийом та утилізацію старих приладів на території ЄС. Про країни з-поза ЄС – жодного слова.

...І ВИМАГАЙТЕ КОНТЕЙНЕР

В об'єднаній Європі використані батарейки, вже не кажучи про пластикові пляшки, зобов'язані приймати у пунктах продажу, а в супермаркетах та інших публіч-

Імпортовано на територію України за 2010 рік (штук)

10 млн

мобільних телефонів

300 тис.

ноутбуків

1,5 млн

телевізійної апаратури і відеомоніторів

1,2 млн

люмінесцентних ламп

277 млн

елементів живлення (батарейок)

За даними Держмитслужби

них місцях їх можна кидати у спеціальні ємності. Зовсім недавно в Берліні поряд із наявними трьома контейнерами, до яких потрапляє сортоване сміття, з'явилися ще й помаранчеві – для небезпечного, зокрема електронного. В Україні запровадити таку систему теж можна. Однак поки що навіть приватні ініціативи наштовхуються на хаотичність, складність процедури або й неможливість утилізації. І головне – з цього процесу фактично виключені звичайні громадяни, які навіть за бажання й наявності грошей не можуть здати небезпечні відходи.

Тож передусім потрібно налагодити проміжні ланки між людиною, у фотоапараті котрої сіла батарейка, і підприємством, яке має її утилізувати. Для цього варто було би спростити ліцензування згаданих підприємств, зобов'язати виробників приймати продукцію на утилізацію та створити пункти прийому небезпечних побутових відходів у населених пунктах. Допомогти державі виконати свій обов'язок можуть і самі громадяни – періодичними, впертими та настирливими зверненнями до місцевих органів влади. ■

ОФІЦІЙНО

Олександр Посмітний, заступник директора Департаменту екологічної безпеки Мінприроди:

В електронному обладнанні є і цінні та кольорові метали, і небезпечні речовини, тому його утилізацією займаються на основі трьох ліцензій: від Мінфіну, Мінпромполітики та Мінприроди. Є махіна-

тори, які, маючи дозвіл Мінфіну, укладають договори, наприклад, з Міносвіти на утилізацію комп'ютерів, вибирають звідти те, що їм потрібно, а решту викидають на смітник. Зараз міністерство розробляє технологічний регламент із поводження з відходами електронного обладнання, тобто порядок утилізації такого обладнання за роздільним принципом: кожен елемент має відповідно перероблятися. Ми вносимо зміни до законодавства, згідно з якими супермаркети будуть зобов'язані приймати від населення стару побутову техніку, накопичувати її і передавати утилізаторам, які отримують у нас ліцензію і мають необхідні потужності для подрібнення та переробки.

Нехай імпортери, які завозять на територію України, приміром, енергозберігаючі лампи, заплатають вітчизняним підприємствам за утилізацію тих, які ще не згоріли. Й останні тоді відзвітують перед державою про виконану роботу. А вже їхнє завдання – приймати ці лампи в населення. Є ліцензіати, які здійснюють збір батарейок. Але, звісно, по одній ніхто не збиратиме. Їх вивозять із магазинів, наприклад, ті, у яких вийшов термін придатності. На сьогодні цієї системи (прийому та утилізації батарейок від населення. – Авт.) немає. Згадані технології дуже дорогі, тому вкладають кошти у відповідне обладнання підприємці бояться. Наприклад, вони витратять гроші, а люди як викидали все це на полігони, так і викидатимуть.

Світ, створений людиною

Наука визнає людину як геологічну силу, з якою слід рахуватися

«Тут і зараз» визначається астрономією і геологією. Перша відповідає за «тут» – планету, що обертається навколо жовтої зірки в одній зі спіральних гілок Чумацького Шляху, яка й сама входить до масивного скупчення галактик у сузір'ї Діви – одного з мільйонів гігантських утворів, розсипаних небом. Інша вивчає «зараз»: епоху голоцену тривалістю 10 тис. років – на диво стабільний і м'який відрізок четвертинного періоду з регулярними зледеніннями. Четвертинний період (або антропоген) входить до кайнозойської ери, що триває вже 65 млн років. Серед його особливих ознак – відкриття Північної Атлантики, поява Гімалаїв та масове поширення ссавців і квіткових рослин. Кайнозой, своєю чергою, є частиною Фанерозойського еону – це відтинок історії Землі тривалістю 540 млн років, для якого вже характерні знахідки каміння з викопними рештками складних організмів. Завдяки безперервному астрономічному механізму та надійності каменю всі ці часові проміжки мають свої чітко визначені координати.

Нині ж розвивається рух, мета якого – змінити координати людства. 2000 року відомий дослідник атмосферної хімії Пол Крутцен зрозумів: він більше не вірить, що живе у голоцені, на його думку, вже настала абсолютно інша епоха – і причиною тому є насамперед людина. Траулерами, що обдирають морське дно, дамбами, де накопичуються гігатонни відкладень, вирубуванням лісів і зрошенням сільськогосподарських угідь; шахтами, що занурюються на кілометри в глиб землі, й льодовиками, що тануть, вона започаткувала добу змін на планеті. Доктор Крутцен та його колега Юджин Стормер запропонували назвати її антропоценом – новітньою епохою людини.

Термін поступово набуває популярності й у наукових колах (Міжнародна стратигра-

фічна комісія, за якою – вирішальне слово у геологічній періодизації, вже офіційно виявляє зацікавленість запропонованою ідеєю) і поза ними. Нобелівські лауреати, що працюють у відповідних галузях, і Папська академія наук уже широко використовували цей термін у травневих доповідях про довкілля, наголошуючи на тому, наскільки він підкреслює справжній масштаб людської діяльності.

Однак поява «антропоцену» – більш ніж просто наукова влучність чи новий спосіб привертання уваги втомленої екологічними проблемами публіки. Часто поняття «зсув парадигми» нерозбірливо ліплять куди тільки можна. Але якщо діяльність людини опиниться в центрі сприймання світу природничими науками, а не просто залишатиметься чинником відволікання, назвати це зсувом парадигми буде доречно. Впродовж століть розвитку науки людина була на периферії. У XVI-му Миколай Коперник змусив Землю зійти із п'єдесталу в центрі Всесвіту. У XVIII-му

ВИОКРЕМЛЕННЯ ЕПОХИ АНТРОПОЦЕНУ ПІДКРЕСЛЮЄ СПРАВЖНІЙ МАСШТАБ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Джеймс Гаттон відкрив глибини геологічного часу, порівняно з якими сьогодення – піщинка в морі. У XIX-му Чарльз Дарвін помістив людство на єдину гілку дерева життя, що постійно еволюціонує. Як зазначає Саймон Льюїс, еколог із британського Університету Лідса, прийняття антропоцену як ідеї означає переверот цієї давньої тенденції. Тепер людина постане не малозначущим спостерігачем у світі природи, а центральним і фундаментальним нестримним елементом у його процесах.

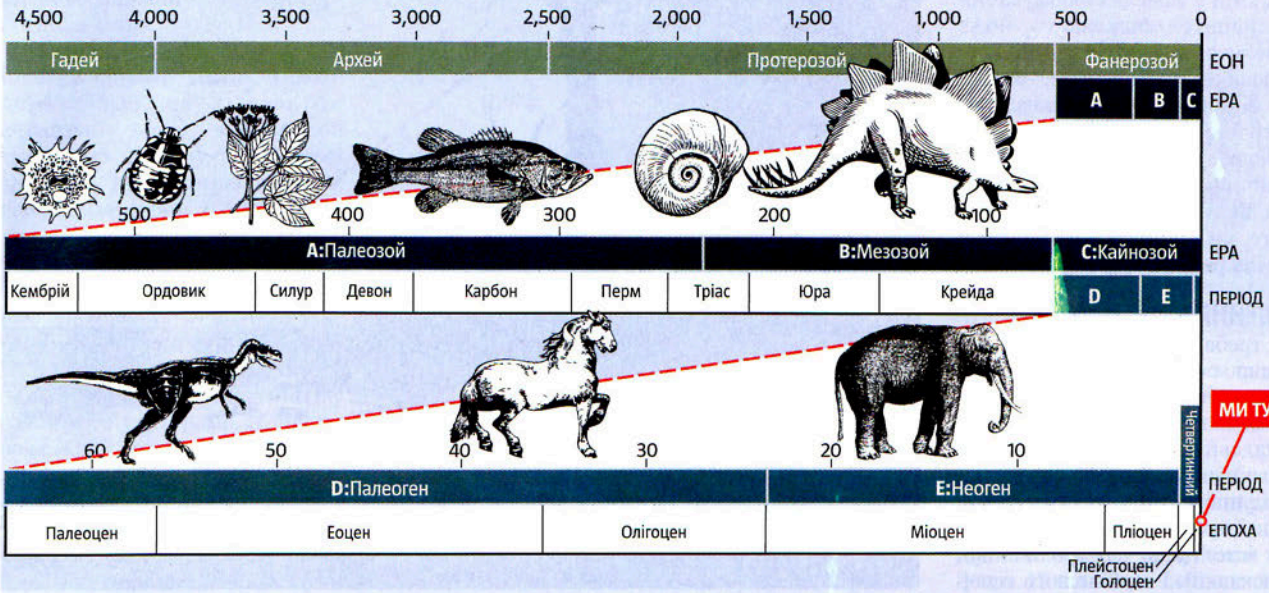
І ПІД АСФАЛЬТОМ – ПІСОК

Найпростіший спосіб визначення проміжків геологічного часу – за викопними рештками. Якщо так, то окреслити антропоцен за скам'янілостями в майбутньому виявиться нескладно. Викопні артефакти урбаністичного походження будуть особливо характерні. Місто на дельті річки, що швидко міліє (а це типовий ландшафт антропоцену через викачування ґрунтових вод і осідання замулу в районі дамб у верхів'ї), може мільйони років пролежати незмінно. Коли ж його врешті знайдуть, зруйновані будівлі та дивні суміші матеріалів покажуть, наскільки воно кардинально відрізнялося від будь-чого іншого в геологічному літописі.

Останки живих істот будуть не менш характерні. Геологи визначають періоди за групами викопних решток організмів, знайдених в одному місці, якщо їх розташуванню можна довіряти. Одна з характерних ознак антропоцену – поширеність залишків організмів, які використовують люди або які пристосувалися до життя у світі, де домінує людина. Згідно з дослідженнями еколога Ерлі Елліс із Мерлендського університету, що в Балтіморі, переважна більшість екосистем на планеті відображає присутність людей. Наприклад, на фермах росте більше дерев, ніж у диких лісах. Схема поширення цих біом, що сформувалися під впливом людини, на планеті зовсім відрізняється від екологічних систем, що існували до її появи. Отже, викопні рештки антропоцену покажуть окультурення екосистем планети через її освоєння людством.

Але перспективи не такі радісні: решток деяких видів у майбутньому може просто не залишитися. Поки що цього реально уникнути, але науковці попереджають, що за нинішнього темпу скорочення ареалів численних видів, помноженого на негативні наслідки кліматичних змін, не-

Мільйони років тому

вдовзі вони ризикують зникнути безповоротно.

Усі ці артефакти потвердять геологам майбутнього, що тут колись мешкав homo sapiens. Безперечно, вони зможуть указати на час, у якому жили люди, але не обов'язково на те, що вони його творили так, як це хочуть довести прихильники концепції антропоцену. Ті, хто стверджує, що почалася епоха людини, аргументують свою думку тим, що людство не лише поширюється на планеті, а й змінює її процеси.

Такі деталі – парафізи наук про Землю, які розглядають планету не лише як комплекс місць або суб'єктів історичного процесу, а і як систему сил, потоків та реакцій, що взаємодіють. Система ця може поводитися своєрідно й нелогічно, іноді раптово й кардинально змінюючи стани. Для науковців, які вивчають Землю, різниця між четвертинним періодом (до якого входить голоцен) і його попередником неогеном полягає не лише в тогочасних фауні чи рівні моря, а й у тому, що під час неогену клімат був стабільний, а четвертинний період відзначився регулярними зледеніннями. Отже, у ці два періоди Земля функціонувала по-різному.

Найбільш очевидним доказом того, що система діє по-іншому і в період антропоцену, є його системи відновлення матеріалів, від яких залежить життя на планеті. За кілька століть люд-

ство використало величезні обсяги викопного вугілля, яке накопичувалося сотні мільйонів років. Відтак людина посіла павічне місце у вуглецевому циклі на Землі.

І хоча природні потоки вуглекислого газу до атмосфери та з неї досі більш ніж удесятеро перевищують щорічні викиди від спалювання горючих корисних копалин людиною, її лепта впливає на природну рівновагу, оскільки порушує баланс цих потоків. Як мудро зауважив Мікобер із «Девіда Копперфілда», не-

процеси планети. Що більше дощів, то активніша ерозія гір. Що продуктивніший фотосинтез, то менше вологи випаровується на сільськогосподарських угіддях. А зміна хімічного складу води океану – це одне з явищ, які безпосередньо вплинуть на геологічний літопис, якщо накопичиться критична маса вуглецю.

Нещодавно на зборах Лондонського геологічного товариства, присвячених обговоренню антропоцену та його геологічного літопису, Тобі Тіррел із Саутгемптонського університету зазначив, що світлі карбонатні осади (вапняки, крейда тощо) не можуть відкладатися нижче рівня критичної глибини карбонатонакопичення. А через хімічні зміни, спричинені вуглецем, що виділяється під час спалювання горючих корисних копалин і тепер назбирається в океані, рівень критичної глибини карбонатонакопичення може піднятися так само, як у горах снігова лінія за підвищення температури. Деякі частини океанічного дна, що вже достатньо мілкі, аби карбонати могли осідати на них за нинішніх умов, не здатні будуть брати участь у процесі, коли рівень критичної глибини підніметься – так само, як на деяких горах, де ставатиме дедалі тепліше, вже не зможуть працювати гірськолижні курорти. Нові карбонати не відкладатимуться, а старі тим часом

ДОКАЗОМ ТОГО, ЩО СИСТЕМА ДІЄ ПО-ІНШОМУ, Є ВІДНОВЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ, ВІД ЯКИХ ЗАЛЕЖИТЬ ЖИТТЯ НА ПЛАНЕТІ

величка зміна в надходженнях безрівнозначної у витратах може обернутися катастрофою. Відповідно, наслідками вкидання в атмосферу вуглекислого газу в більших об'ємах, ніж вона здатна викинути, є потепління, танення арктичної криги, підвищення рівня моря, прискорення фотосинтезу багатьох рослин, активізація гідрологічного циклу – випаровування води й опади, а також зміна хімічного складу води океану.

Усі ці явища, як в ефекті доміно, впливають і на людей, і на

розчинятимуться. Унаслідок таких змін у моделях формування океанічних відкладів може з'явитися цікавий темний шар безкарбонатної породи, схожої на відклади пізньопалеоценового термального максимуму – періоду значного потепління, спричиненого парниковим ефектом, що утворився внаслідок викиду накопиченого вуглецю 56 млн років тому.

РІШЕННЯ Є

Не треба бути генієм, щоб належно оцінити масштаб людського втручання в азотний цикл. Одна з його ключових складових – перетворення чистого азоту з атмосфери на нешкідливі азотовмісні сполуки – чи не повністю залежить від живих істот (хіба що трохи – від блискавки). І здебільшого тепер цю функцію виконують саме люди (**див. Порушення рівноваги**). Додаючи до старань бактерій, яким раніше доводилося робити все самим, вплив промисловості, вони більш як на 150% примножили об'єм азоту, який щороку фіксують на Землі. Почасти цього ефекту вдалося досягти випадково. Під час спалювання корисних копалин азот окислюється. Здебільшого такі процеси запускають навмисне для виготовлення міндобрив. Однак і тут є плачевні наслідки, що полягають переважно у збільшенні площ прибережних «мертвих зон» через цвітіння водоростей, для яких стічні води з добривами – ідеальне середовище.

Попри все, найбільший вплив промислового азоту на довкілля полягає в його дії на приріст населення. Можливість виробляти азот не завжди сприяли як подарунок долі: за різними оцінками, під час воєн у ХХ столітті, коли застосовували вибухові пристрої, виготовлені з використанням промислової технології зв'язування азоту, від них загинуло 100 млн осіб. Однак у чистому підсумку завдяки промислому азоту відбулося величезне примноження кількості населення. Близько 40% азоту в білках, які сьогодні споживає людина, потрапляють до продуктів через штучні добрива. Якби люди не прискорили колись азотного циклу, нині на планеті вони аж ніяк не були б такими численними й не справ-

БОЖЕВІЛЬНІ!
Що ви накоїли!

ляли б таких різноманітних впливів на Землю.

Варто зазначити, що, на відміну від багатьох інших видів впливу людини на Землю, зміну азотного циклу було заплановано. Наприкінці ХІХ століття науковці встановили планеті діагноз: гостра нестача азоту. Знаючи, що природні процеси не забезпечать достатньої кількості речовини, вони винайшли штучний – процес Габера, завдяки якому можна було компенсувати брак. За словами Марка Саттона з Центру екології та гідрології (Единбург), це був перший серйозний крок людства в геоінженерії планети, спрямований на досягнення бажаних результатів. Успіх перевищив усі сподівання ініціаторів. Але не менше здивував і масштаб небажаних наслідків.

Коли залишити все як є, рівень вуглекислого газу в атмосфері буде високий іще тисячу років, а то й більше, якщо викиди зростатимуть і в цьому столітті. Дедалі частіше вчені-кліматологи закликають не пускати нинішніх явищ на самоплив. Вони стверджують, що у ХХІ столітті слід не просто зупинити збільшення викидів вуглекислого газу в атмосферу, а почати активно зменшувати їх. Частково цього можна досягнути через вирощування лісів та підживлення ґрунтів, але й тут знадобляться високотехнологічні втручання, як-то спалювання залишків спеціально ви-

рощених для цього рослин на електростанціях і закачування утвореного вуглекислого газу до підземних водоносних горизонтів, очищення повітря за допомогою новітніх хіміко-технологічних установок або втручання в хімічний склад океанської води, щоб збільшити поглинання океаном вуглецю з атмосфери.

Комусь наміри втручання у природні процеси на Землі, поза сумнівом, не сподобаються, але не менше слід боятися антропоцену без будь-якого втручання. Група науковців, що взяла на озброєння ідеї доктора Круттцена (до речі, він теж до неї входить) і гасло «залишитися в рамках планети», запропонувала спосіб вирішення проблеми дефіциту. У маніфесті, опублікованому 2009 року, її представники пропонують активніше застосовувати обмеження й за потреби безпосередньо втручатися в природні процеси, аби наблизити все, що є на Землі – від солоності океанських вод до рівня стоку фосфатів із ґрунтів – до умов голоценоу. За рекомендаціями вчених, вміст вуглекислого газу слід відкоригувати від пікового до рівня, трохи вищого за той, що був у голоцені, й дещо нижчого за нинішній.

Такий запобіжний підхід ґрунтується не лише на думці, що колиш було краще, ніж тепер. Важливіше тут інше: що менше умови життя на Землі нагадуватимуть стабільні голоценівські,

то більша ймовірність переходу планети в новий стан і ще серйозніших змін.

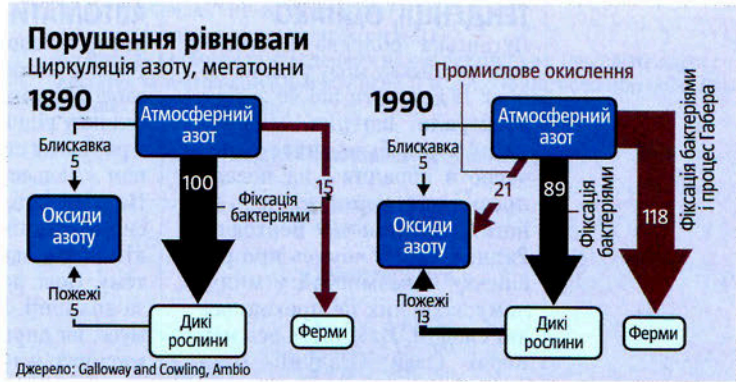
Історія Землі свідчить, що планета справді здатна переходити з одного стану в інший, підсилюючи часом малопомітні зміни, які її стимулюють перетворення. Було б страшно, якби вона опинилася в якомусь абсолютно іншому стані – значно більш віддаленому від того, що був характерний для голоцену, ніж тепер: наприклад, якби температура повітря суттєво підвищилася, а продуктивність океану – впала. У такому випадку вже нічого не змінити. З іншого боку, кричати на кожному розі про не зовсім зрозумілі «переломні моменти» – це давно заїжджений риторичний трюк для залякування людей, які не дуже переймаються нинішніми порівняно помірними змінами.

Узагалі, думка про те, щоб утриматись або повернутися до умов, наближених до голоцену, здається розсудливою. Залишається тільки зрозуміти, наскільки це реалістично. У голоцені не жила цивілізація із 10 млрд досить заможних людей, а в антропоцені доведеться враховувати цей чинник. І де докази, що така популяція здатна вміститись у настільки обмежених природних рамках. Врешті може виявитися, що «хороший антропоцен», стабільний і продуктивний для людей та інших видів, від яких залежить життя *Homo sapiens*, – це той, де певні аспекти функціонування Землі зміняться. Наприклад, без людського втручання голоцен рано чи пізно закінчився б новим льодовиковим періодом. А кому ж не сподобається ідея антропоцену без зледеніння?

ОМРІЯНА РОЗУМНА ПЛАНЕТА

Однак і це екстремальний приклад. Нового льодовикового періоду не варто чекати ще кілька найближчих тисячоліть. І все ж не слід розглядати антропоцен як короткочасне відхилення, котре можна мінімізувати і з котрого планета і її населення можуть просто повернутися до початкового стану, адже ми ризикуємо недооцінити справжніх масштабів того, що діється зараз.

Ось, наприклад, енергетика. Частково проблема антропоцену

полягає саме в обсягах енергії, що їх використовують люди, та вуглекислому газі, що викидається під час її вироблення. Цьому не зарадити настільки швидко, щоб можна було відвернути значні зміни клімату, – хіба що Земля значно стійкіша до кліматичних змін, ніж припускають учені. Однак це не означає, що вирішити проблему взагалі неможливо. У пригоді тут стануть деякі системи, що виробляють електроенергію, але зовсім не продукують вуглецю (наприклад, велетенські сонячні електростанції в пустелях, здатні забезпечити струмом континент), або ж якась удосконалена атомна енергія – згодом масштаби виробництва можна збільшити настільки, щоб одержувати

відбулися близько 2,4 млрд та 600 млн років тому. Оскільки кисень – це особливо ефективний спосіб видобутку енергії з органічної матерії (інакше не було б потреби дихати), такі зміни різко збільшували обсяг енергії, доступної живим організмам на Землі. Цілком можливо, що саме тому обидва ці стрибки пов'язують із подальшими кроками еволюції, насамперед із виникненням складних організмів та пізнішою появою великих тварин. І хоча важко достеменно встановити всі ті зв'язки, немає сумніву, що через них механізми функціонування планети змінилися.

Якщо впродовж наступних століть більш доступними ставатимуть сонячна й атомна енергія, вони можуть перетворитися на найбагатші нові енергетичні джерела з часів другого кисневого буму на планеті, що відбувся 600 млн років тому (його можна порівнювати з найбільшими змінами, які будь-коли переживала планета Земля). Доктор Лентон – один з авторів концепції про планетарні рамки – і доктор Вотсон припускають, що енергію можна використовувати для зміни гідрологічного циклу за наявності надпотужного обладнання для опріснення води, прискорення вуглецевого циклу шляхом видобутку двоокису вуглецю з атмосфери або живлення нових систем регенерації олова й міді та багатьох інших металів, не менш важливих для промисловості, ніж вуглець і азот для живих організмів. Вони стверджують, що краще використати потенціал антропоцену як революцію у функціонуванні системи Землі, ніж намагатися повернутися до малоефективного шляху, який таїть у собі ризик глобального зубожіння. ■

НОВОГО ЛЬОДОВИКОВОГО ПЕРІОДУ НЕ ВАРТО ЧЕКАТИ ЩЕ КІЛЬКА НАЙБЛИЖЧИХ ТИСЯЧОЛІТЬ

значно більше кіловат, ніж їх дають нинішні електростанції. У ХХІІ столітті цілком реально буде отримати 100 терават, не забруднюючи довкілля, а не 15, ніщачи його, як тепер. У такому випадку людство почало б продукувати стільки ж корисної енергії, як увесь фотосинтез на світі разом узятий.

У захопливій новій книжці «Революції, що створили Землю» Тімоті Лентон і Ендрю Вотсон – дослідники процесів, що відбуваються на планеті, з університетів Ексетера та Східної Англії – стверджують, що значні зміни обсягів енергії в біосфері в минулому завжди свідчили про великі зміни у світових процесах. Особливо авторів зацікавили стрибки рівня атмосферного кисню, що

ТЕНДЕНЦІЇ, ОДНАКО

Луганська обора проголосила російську мову регіональною. Її депутати ще не зовсім донетрали, що для «лідера» це питання було зняте одночасно з обранням на посаду президента. Серед свідчень – і його послання до Верховної Ради, в якому чомусь про російську її незмінний у минулому захисник не прохопивсь ані словом. Натомість ось мер Керчі Олег Осадчий (екс-комуніст, нині регіонал) перед київськими журналістами заявив: «Попри те, що в нас у місті проживає більш ніж 100 народностей (щось мені це нагадує. – Авт.), тепер ми один народ, одна нація – українці, і мова у нас одна – українська!» І сказав це, до речі, російською... ■

Роман
Кабачій

АВТОМАТИ ГАЗВОДИ

Знову встановлено у Києві автомати газованої води. Ренесанс! Устроїв 2 грн – отримав склянку рідини з бульбашками, в разовому стаканчику, із сиропом «Дюшес» чи «Крем-сода». На Петрівці, на Великій Васильківській з'явилися ці залізни оази, що вже нагадує систему. Нові, яскраві й солідніші за колишні. І пригадалося чомусь, як директорів Київавтоматторгу у 1980-х дали кілька років тюрми, бо тодішні зразки цих пристроїв були відрегульовані так, щоб по грамулі недоливати. Краплинка там, інша тут – шефові автомобіль, але й хабарі нагору, в міністерство... Хоч на що подивись у нас, хоч чим замилуйся – чомусь знову навертаються думки про корупцію. ■

Ігор
Кручик

ОДНІЄЇ КРОВІ

В одному із загублених спальних районів столиці, де й досі живуть своїм життям хрущовки, а повновиді господині в халатах та капцях довірливо розвішують білизну на ливах, є дворик. Щодня о певній годині на одній лаві там з'являються похилого віку жінки й поважного вигляду кішки. Сидять безмовно, рядочком, і одноставно дивляться на сонячний диск. Поруч вовтузиться малеча – людська й котяча. Між мешканцями різних просторів – гармонія і цілковите порозуміння. Як за тих епічних часів, коли люди і звірі жили на одній Землі поза часом і говорили однією мовою. ■

Олена
Максименко

Інна
Завгородня

Олена
Чекан

Олександр
Михельсон

НА НИХ ЦЕ ЧЕКАЄ

У Києві огидний громадський транспорт. У годину пік на Шулявці знову переконаюся, що тролейбуси масово прямують у депо. А що? У водіїв, як і в цілому міста, закінчується робочий день. Ідучи на Борщагівку реповненою маршрутною, котра пролітає повз пішоходів, застиглих у марному очікуванні, дивуюся: чому не заробляти більше, пропонуючи людям людські умови? Політики, які зекономили на нормальних автобусах для киян на користь лексусів для себе, потраплять у пекло. Там їм доведеться стояти в довжелезній черзі й утрамбовуватись у переповнену і смердючу останню маршрутку до раю. Зробити цього не вдасться, тому що депутатів назбирається багато. І їм доведеться вночі пішки йти до раю, який буде значно далі, ніж Борщагівка. ■

ПРОЗРІННЯ

Давно впевнилася, що в Україні не можна купувати одягу. Ані в дорогезних бутиках, ані на базарах: різниця тільки в ціні, а так 99% – підробки. Справжні речі – на секунді, в дизайнерів, або ж власними руками. А от щодо комп'ютерного причадалля – чомусь думала, ніби з цим усе нормально. Аж доки знадобилася нова клавіатура. В магазинах їх безліч. Але щоб водночас латинка, українська й російська, щоб чорна матова, не дуже велика, але й не замала, з роз'ємом для USB – катма. Знайшла на третій день, проте з десяти (!) тільки на одній (!) не западали клавіші. Ціна – 320 гривень. «І здалася мені Україна величезним звалищем, куди везуть з усього світу зроблене для нас сміття», – перше, що відстукала на ній. ■

СПІВЧУТТЯ

Прибиральниця вийшла на літню веранду кафе, говорячи по телефону. «Та невже вирізали?.. Точно так... Бідна Оля... Тес-тес-тес...» Хтозна, скільки тривало б це втаємничення сторонніх у чужі секрети, якби з відокремленої порт'єрами вулиці раптом не долинули вереск гальм, скрегіт заліза і хрускіт скла. Не минуло й двох секунд, як звідти ж почувлася гучна лайка, з котрої можна було скласти уявлення про характер ДТП і зрозуміти, що в ньому ніхто, на щастя, не постраждав. «Я передзвоню!» – гукнула в телефон прибиральниця і негайно кинулась на вулицю. Очевидно, думала вона, краще один раз побачити, навіть якщо ти вже почув. А з «бідною Олею», над якою вона щойно так побивалась, усе було ясно й так. ■

НИКОЛИ ЩЕ ПЕРЕДПЛАТА НЕ БУЛА ТАКОЮ ПРОСТОЮ ТА ШВИДКОЮ!

Оберіть зручний для Вас спосіб:

- скориставшись системою Portmone на сайті журналу – <http://tyzhden.ua/Virtual/Subscription/>
- у відділеннях Укрпошти за індексом 99319.
- у будь-якому банку за наведеними нижче реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном (067) 407 10 96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує).

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Передплатний індекс 99319

ПЕРЕДПЛАТА ВИГІДНІШЕ!

**ПЕРЕДПЛАТИТЬ
«УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»
ТА ОТРИМУЙТЕ ЖУРНАЛ В ПІВТОРА РАЗА
ДЕШЕВШЕ, НІЖ УРОЗДРІБ!**

Інші переваги передплати:

- отримувати журнал зручно – додому чи в офіс
- вчасно – щотижня

Вартість редакційної передплати:

I півріччя 2011 р.

- 1 міс. – 30 грн

II півріччя 2011 р.

- 1 міс. – 45 грн
- 2 міс. – 90 грн
- 3 міс. – 135 грн
- 4 міс. – 180 грн
- 5 міс. – 225 грн
- 6 міс. – 270 грн

Увага! «Український тиждень» гарантує переадресацію видання у разі зміни адреси доставки. Просто попередьте нас за три тижні, зателефонувавши за номером +38 (067) 407 10 96 (callback), і Ви вчасно отримаєте свіжий номер «Українського тижня» на нову адресу.

ПАТРІОТИЗМ?

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ?

ДЕМОКРАТІЯ?

**ВІДВЕРТО
ПРО КРАЇНУ**

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
			поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку			300023
				МФО банку
	ПАТ «УКРСОЦБАНК»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
Адреса платника, телефон				
	вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»			
	період:			
касир				сума, грн
	платник (підпис)			
квитанція	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
			поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку			300023
				МФО банку
	ПАТ «УКРСОЦБАНК»			
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
Адреса платника, телефон				
	вид платежу: за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»			
	період:			
касир				сума, грн
	платник (підпис)			

За детальною інформацією звертайтеся за тел. (044) 351-13-00. Менеджер з передплати Ірина Приліпко peredplata@tyzhden.ua

www.tyzhden.ua

24

телеканал новин

ВСЕ ВКЛЮЧЕНО

ПРИЙМАЄМО ВІТАННЯ - ДАРУЄМО ПОДАРУНКИ
щотижня iPad та безліч інших призів!
Умови акції на сайті: www.24tv.ua

акція триває з 11 травня по 15 червня 2011

ТЕЛЕКАНАЛУ НОВИН «24»
П'ЯТЬ РОКІВ!